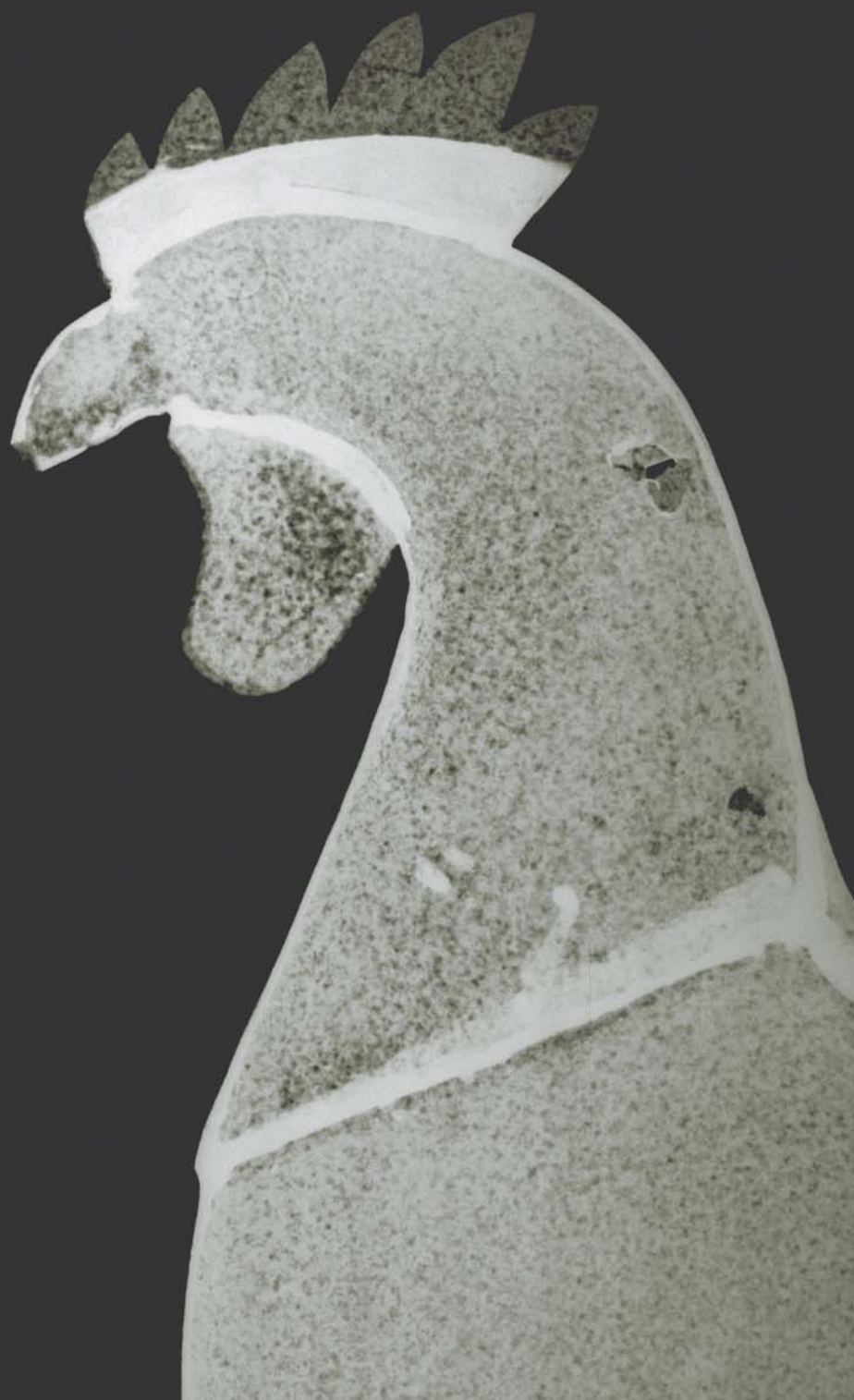

MUUSEUM

Konserveerimine

PEATOIMETAJA

Piret Õunapuu
piret.ounapuu@erm.ee

TOIMETAJA

Ivi Tammaru
ivi.tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM

Piret Õunapuu, Kerttu Männiste,
Kristiina Piirisild, Marge Rennit,
Kalev Uustalu

RESÜMEEDE TÕLGE

Kadri Metsma

KÜLJENDUS

Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT

Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA

Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © EcoprintAjakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital ja
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAANEL:

Taagepera kiriku
tornikuke rönt-
geniülesvõte
FOTO: Andres
Vindi

TAGAKAANEL:

Eesti Rahva
Muuseumi
hoone 2016.
aasta mais
FOTO: Anu AnsuPEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

Ajakirja seekordne number on pühendatud huvitavale ja olulisele valdkonnale muuseumitöös – konserveerimisele. Muuseumid kannavad suurt vastutust, et kõik esemed, fotod, dokumendid, kunstiteosed, mis on leidnud koha muuseumis, säiliks seal võimalikult hästi. Paljud museaalid on muuseumisse jõudes natuke hädised, nad võivad olla katki, plekkidega, niiskus- või muude kahjustustega. Kõik nad vajavad korrastamist enne, kui muuseumiriulile või saali vitriini pääsevad.

Avaartiklis selgitab Kurmo Konsa, mida tähendavad mõisted „säilitamine“, „konserveerimine“ ja „restaureerimine“, ning vaatleb, millega konservaatorid tegelevad. Samuti tutvustab ta erinevaid konserveerimiskäsitlusi, mida võib jagada selle järgi, millele need keskenduvad, objekti-, väärtuste- ja inimesekeskseks.

2006. aastal anti välja esimene konservaatori kutsetunnistus ja seega võib konservaatori kutse tähistada nüüd kümnendat aastapäeva. Ülle Jukk kirjutab täpsemalt, millised ja miks on konservaatori kutse ametlikud standardid. Eelkõige on neid vaja selleks, et korrastada tööturgu.

Konserveerimise dokumenteerimisest ja selle tähtsusest kirjutab Rahvusarhiivi konserveerimisosakonna juht Tartus Jaan Lehtaru. Artikkel annab ülevaate selles valdkonnast toimunud kuni Eesti taasiseisvumiseni.

Kerttu Männiste Kadrioru kunstimuuseumist arutleb selle üle, kuidas muuseumid oma

kogudega suudavad tänapäeva maailmas mõtestada kaas-aega. Kas sotsiaalne avatus ja tolerantsus on muuseumides demagoogiline sõnakõlks või väljendavad muuseumid ka oma praktilises tegevuses väärtusi, millest kõnelevad? Need ja veel arvukad küsimused olid vaatluse all Leicesteri ülikooli konverentsil „Muuseum globaalses kaasajas“ 20.–22. aprillini.

Hilkka Hiiop ja Merike Kurisoo Eesti Kunstimuuseumist kirjutavad suurepärasest projektist „Rode altar lähivaates“. Selle innovaatilised IT-lahendused tegid võimalikuks, et rahvusvahelisel suurnäitusel „Lübeck 1500“ kohtusid esmakordselt Hermen Rode töökoja kaks olulisimat teost. Virtuaalne Tallinna Niguliste kiriku peaalтар seisis näituseaalisis vastamisi füüsiliselt kohal oleva Lübecki Luuka tsunfti altariga.

Ikkagi inimese rubriigis tutvume seekord konserveerimis- ja digiteerimiskeskuse Kanuti osakonnajuhataja Heige Peetsiga.

Marika Laht Eesti Vabaõhumuuseumist on kirjutanud toreda loo sellest, kuidas kütmine aitab muuseumi ekspositsioonis olevatel majadel paremini säilida. Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakonna juhataja Kristiina Piirisild tutvustab näitusesaallide eritingimusi ERMi uue püsinäituse näitel ja Heige Peets Kanuti nukumeistrite tegemisi.

Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakond tähistas möödunud aasta septembris oma 50. sünnipäeva ja sel puhul ülevaade konserveerimistööst ERMis. 1. detsembril möödub 30 aastat Kanuti loomisest ja ka nende senisele tegevusele heidetakse pilk peale.

Käesolev ajakirja number jääb ilmselt viimaseks, mida on võimalik kätte võtta ja tugitoolis lugeda. Ja minul on sellest kahju.

PÄEVATEEMA

SÄILITAMINE, KONSERVEERIMINE, RESTAUREERIMINE –

MIS JA MILLEKS?

LK 5

— KURMO KONSA —

LUUBI ALL

KONSERVAATORI KUTSE TEINE AASTAKÜMME

LK 10

— ÜLLE JUKK —

**DOKUMENTEERIMATA KONSERVEERIMINE JA TULEM TÄNAPÄEVAL
RAHVUSARHIIVI NÄITEL**

LK 12

— JAAN LEHTARU —

OI, KUI SOE SIIN ON!

Kuidas aitab kütmine Eesti Vabaõhumuuseumi eksponaathooneid säilitada

LK 16

— MARIKE LAHT —

MÕÖDUPUU

ISIKLIK JA GLOBAALNE – TÄNAPÄEVA MUUSEUMI VÄLJAKUTSED

LK 18

— KERTTU MÄNNISTE —

NÄITUSED

TALLINNA RODE ALTARI KOHTUMINE OMA LÜBECKI VENNAGA

**Projekti „Rode altar lähivaates“ multimeedia ekspositsioon rahvusvahelisel
suurnäitusel „Lübeck 1500“**

LK 21

— HILKKA HIIOP —

— MERIKE KURISOO —

IKKAGI INIMENE

ELUKEEMIAST JA KEEMIAST ELUS

Meenutab Heige Peets, SA EVM Digiteerimis- ja konserveerimiskeskuse

Kanut osakonnajuhataja

LK 25

— KALEV UUSTALU —

VÄRKSTUBA

NÄITUSESAALIDE ERITINGIMUSED EESTI RAHVA MUUSEUMI

UUE PÜSINÄITUSE NÄITEL

LK 29

— KRISTIINA PIIRISILD —

KANUTI „LASTETUBA“

LK 32

— HEIGE PEETS —

AJA LUGU

SAJANDI JAGU HOOLT JA ARMASTUST

Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakond 50

LK 36

— ÜLLE VAHAR —

— JANIKA TURU —

KANUT – 30

Üleriigilise konserveerimiskeskuse kujunemine

LK 43

— KALEV UUSTALU —

LEIUNURK

VANA KAUBALAEVA UUS ELU

LK 47

— PRIIT LÄTTI —

„ARGIARHITEKTUURIST“ JA KONSERVEERIMISEST

165 ajaloolise majaplaani lood

LK 50

— LIIS SERK —

IN MEMORIAM

ANU LIIVAK

LK 52

HELJE VERNOMASING

LK 53

VAIKE TIIK

LK 54

Tartu Kõrgema Kunstikooli professor Kurmo Kõnso
Eesti Konservatorite Ühingu talgutel
Mõniste Muuseumis 21. augustil 2015
FOTO: Merike Petuhov

SÄILITAMINE, KONSERVEERIMINE, RESTAUREERIMINE – MIS JA MILLEKS?

— KURMO KONSA —
TARTU KÕRGEN KUNSTIKOOL

MUUSEUMID JA OBJEKTID

Muuseumid täidavad ühiskonnas mitmeid erinevaid ülesandeid. Väga lühidalt kokku võetuna oleksid need järgmised. Muuseumid koguvad, uurivad, säilitavad ja vahendavad üldsusele inimese ja tema elukeskkonnaga seotud kultuuriväärtusega objekte, toetavad ühiskondliku, kogukondliku ja perekondliku identiteedi kujunemist, talitlevad ühiskondlike mäluinstitutsioonidena ning toetavad haridust ja teadusuuringuid. Muidugi pakuvad muuseumid inimestele ka meelelahutust ja ajaveetmisvõimalusi, kuid ei tasu unustada, et see ei ole kunagi muuseumide põhiülesanne. Muuseum ei võistle kino ega lõbustuspargiga, tegemist on lihtsalt institutsiooniga, mille peamised ülesanded on hoopiski teistsugused.

Muuseumid moodustavad osa ühiskonna infosüsteemist ning sõltumata sellest, kas see neile meeldib või mitte, on nad kindlasti infoühiskonna olulised tegijad. Tulevik peitub informatsioonis ja muuseumid on informatsiooni

täis. Informatsioon iseenesest tekitab vajaduse ja turu selle järele. Me ei saa piirduda vaid teiste kogutu tarbimise ja übermõtestamisega, kuigi ka selle olulisust ei tohi alahinnata. Meil peab endil olema lisaks talentidele ka originaalset, olulist ja teistest eristuvat teavet. Üks koht, kust sellist teavet leida, ongi muuseumid.

Muuseumid ei kogu ja eksponeeri kaugelki mitte ainult inimese ja kultuuriga seotud objekte ega nähtuseid. Tegelikult võib öelda, et muuseumid tegelevad korrastatud ja süstemaatilise informatsiooni loomisega kogu materiaalse maailma kohta. Siinkohal võib meelde tuletada loodusmuuseumide. Kogud moodustavad muuseumi südame. Objekte on kogutud nii nende ilu kui väärtuse pärast. Ja loomulikult selle pärast, mida nad tähendavad, olles seotud mineviku ja tänapäeva sündmuste, tehnoloogiate arengu ning looduskeskkonnaga. Muuseum ei koosne loomulikult aga ainult objektidest. Muuseum on koht, kus asuvad objektid (museaalid) ning inimesed, kes loovad neist huvitavat, kaasakiskuvat

Kurmo Kansa

Muusealide kasutamine tähendab nendega seotud väärtuste ja tähenduste edastamist inimesele. Tartu ülikooli tudeng tutvub objektiga Tartu Linnamuuseumi hoidlas
FOTO: Kurmo Konsa

ja meelelahutust pakkuvat informatsiooni. See, millega muuseum tegeleb, ei ole mitte objektid, vaid nende tähendused ehk teave.

Objektide tähendusi hoitakse muuseumide infosüsteemides ja muuseumide töötajate peades ning antakse edasi vaatajatele näituste, ettekannete, artiklite ja kõikvõimalike muude sündmuste kaudu. Muuseumide töötajad on objektide tähenduste värvavahid, on kirjutanud inglise muuseumiuurija Suzanne Keene.¹ Muuseum on koht, kus luuakse uut informatsiooni, laetakse seda uute tähendustega ja seostatakse seninägematul moel.

PISUT SÕNADE TÄHENDUSEST

Kirjutades säilitamisest, on hädavajalik alustada põhimõistete defineerimisega, kuna sellesse valdkonda kuuluvaid termineid mõistavad erinevad autorid erinevalt. Samuti võivad säilitusalased terminid olla erineva tähendusega nii erinevates institutsioonides kui ka riikides. Peamised terminid, mis kindlasti defineerimist nõuavad, on *säilitamine*, *konserveerimine* ja *restaupeerimine* (ennistamine).

Säilitamine (*preservation*) on katustermin, mis tähistab kõiki protsesse, millega tagatakse objektide, paikade või vaimse pärandi väärtuste kestmine. Sõltuvalt pärandist võib see tähendada vägagi erinevaid ettevõtmisi. Säilitamise ettevõtmiste tähistamiseks võidakse aga kasutada ka

terminit *konserveerimine*. Millist terminit kasutatakse, sõltub suuresti traditsioonist ja ka keelest. Saksa keeleruumis kasutatakse *säilitamise* vastena reeglina *konserveerimist* (*Konservierung*), sama kehtib ka vene ja itaalia keele kohta.² Eesti mäluasutustes kasutatakse samuti üldisema terminina *säilitamist*, *konserveerimine* ja *restaupeerimine* tähistavad kitsamalt objektide töötlemismeetodeid.

Konserveerimine (ld *conservare* 'hoidma, säilitama') on sotsiaalne protsess, mille eesmärk on tagada väärtuste püsimine objektide otsese mõjutamise kaudu. Konserveerimise eesmärk on objekti väärtusi kandvate elementide seisundi stabiliseerimine. Sõltuvalt objektidest ja töötlemise eesmärkidest kasutatakse selleks väga erinevaid füüsikalisi ja keemilisi meetodeid. Objektide väärtuste vähenemist püütakse aeglustada nii palju kui võimalik.

Termin *restaupeerimine* (ld *restaurare* 'tagasi andma, uuesti üles ehitama, parandama') tähistab tegevust, mille eesmärk on taastada objekti oletatav olek mingil varasemal ajaperioodil. Sellel ajaperioodil objektile omased väärtused peavad olema nii olulised, et kaaluvad üles teiste väärtuste võimaliku vähenemise. Restaupeerimisel võidakse eemaldada muudetud või kahjustatud elemente ning lisada uusi. Restaupeerimisel tuginetakse objekti ja selle ajaloo igakülgsel uurimisele. Restaupeerimisel suureneb esteetiline ja kasutusväärtus, väheneda võib teaduslik

¹ Suzanne Keene 2005. *Fragments of the World: Uses of Museum Collections*. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann, 22.

² *Dictionary of conservation and restoration terms in English, Spanish, German, Russian, Italian, French*. 1985. Edited by Josef Hanus. Madrid: Committee on Conservation and Restoration of the International Council on Archives.

väärtus. Seetõttu ei restaureerita objekte, mille juures on esmane teaduslik väärtus, näiteks arheoloogilisi leide. Kõik lisandid peavad loomulikult vastama originaalile, kuid olema samas siiski eristatavad. Parandused ja töötlemisjäljed ei tohi objektile silma torgata. Kõik kahjustatud osade asendused peavad olema registreeritud dokumentatsioonis ning olema lihtsate meetoditega avastatavad.

Lisaks konserveerimisele ja restureerimisele võidakse eristada veel ka näiteks renoveerimist. *Renoveerimine* (ld *renovationem* 'uuendamine'), *uuendamine, kohandamine* (*renovation, refurbishment, adaptation*) tähistavad objektides, eriti ehitistes, tehtud muudatusi eesmärgiga parandada nende füüsilist seisundit, tagamaks tänapäevastele nõuetele vastava kasutuse, kusjuures varasema seisundi saavutamine ei ole oluline. Tagatakse objekti kõige olulisemate väärtuste säilimine, kasutusväärtus suureneb.

Konserveerimis- ja restaureerimistegevust eristada võib praktikas olla keeruline. Sõltuvalt objektist ja töötlemise eesmärgist võivad need kombineeruda, samuti pole haruldane, kui konserveerimisega kaasnevad nn restauratiivsed efektid. Kindlasti on aga erinevad mõlema töötamise otsesed eesmärgid ja nende kaudu ongi alati võimalik öelda, kas tegemist on konserveerimisega või restaureerimisega. Juhul, kui selline eristus ei ole otseselt vajalik, kasutatakse kas mõlemat terminit kombineerituna, rääkides *konserveerimisest/restaureerimisest*³, või siis ainult terminit *konserveerimine*. Ka oma edasises jutus kasutan ma viimast varianti eritlemata täpsemalt konserveerimist ja restaureerimist.

MIDA KONSERVAATORID TEEVAD?

Konserveerimine sellise erialana, nagu me tunneme seda tänapäeval, kujunes välja 19. sajandil. Pärandi hulka kuuluvate objektide korrastamise, parandamise ja ümberehitamisega on inimesed tegelenud juba ilmselt alates ürgajast. Kõik see oli aga väga kaugel konserveerimisest tänapäevases mõttes. 19. sajandil hakati konserveerimist käsitlema tervikliku protsessina, mille osadeks on objektide teaduslik uurimine, kahjustavate tegurite väljaselgitamine ja elimineerimine (muidugi juhul, kui see on võimalik), sobivate hoiutingimuste loomine, edasise lagunemise vältimine ja objektide olukorra pidev jälgimine.⁴

Konserveerimise keskmes on aga alati olnud objektide töötlemine. Mida konkreetselt

tehakse, sõltub loomulikult objektidest, aga ka töötlemise eesmärgist. Selge on see, et hoone konserveerimine erineb maali taastamisest, samuti on igapäevases kasutuses oleva vanausuliste palveraamatu konserveerimine veidi erinev arhiivifondis säilitatava pärgamentüriku töötlemisest. Objektidel on nii füüsiline olemus (nad on asjad) kui ka kultuuriline tähendus (nad viitavad millelegi, tähendavad midagi). Objekti materiaalsete ja mittemateriaalsete aspektide seostest arusaamine on konserveerimisprotsessi alus. See iseloomulik füüsilise ja kultuurilise info segunemine on konserveerimise üks võludest ja vaevadest. Ühelt poolt kasutavad konservatorid teaduslikke uurimismeetodeid, mis annavad teaduslikke fakte objektide kohta, ja teiselt poolt püüavad nad mõista inimeste mõtteid ja suhtumist objektidesse. Objektide kahetine olemus on seotud objekti füüsilise töötlemise ja objekti interpreteerimisega. Konservator tegeleb objekti füüsilise poolega, töötleb seda, kuid samal ajal ta ka tõlgendab objekti. Lisaks erinevatele töötlemismeetoditele on konserveerimises olulisel kohal erinevad teoreetilised käsitlused, mis põhjendavad ja seletavad pärandiobjektidega ringikäimist.

Konserveerimiskäsitlused võib jagada selle järgi, millele need keskenduvad, objekti-, väärtuste- ja inimesekeskseteks.⁵ Tegemist ei ole kindlas ajalises järjestuses ilmuvate käsitlustega, mis tingimata üksteist välistavad. Kuigi neil on olemas teatud ajaline järjestus, kasutatakse sõltuvalt kontekstist käesoleval ajal neid kõiki. See, millist eelistada, sõltub ka käsitlemise eesmärgist. Need lähenemised väljendavad järjest hõlmavamast ja komplekssemast käsitlust konserveerimisest.

OBJEKTIKESKNE KONSERVEERIMINE

Objektikesksel lähenemisel on kogu konserveerimisprotsessi keskmeks arusaadavalt objekt ise. See, mida objektiga ette võetakse, sõltub ennekõike selle seisundist ja võimalikest kahjustustest. Emapilgul võib tunduda, et mingi eseme või hoone seisund on n-õ objektiivne, loodusteaduslikele analüüsidele alluv olek. Tegelikult on siiski natuke teine. Seisundi määramine eeldab tervet rida otsustusi, mis kõik on mõjutatud kontekstist ja seostest selle objekti funktsiooni, eesmärgi ning kasutusega. Igal juhul lähtutakse objektikeskse konserveerimisteooria korral sellest, et oluline on säilitada pärandiobjektide materiaalne külg. Objekti füüsiline kahjustumine tähendab seega mineviku kohta teabe kadumist. Töötlemise eesmärk on säilitada objektide füüsiline terviklikkus ja tugi-

³ Dean Sully 2013. *Conservation Theory and Practice: Materials, Values, and People in Heritage Conservation. – Museum Practice*. Ed. by Conal McCarthy. *The International Handbooks of Museum Studies*. Vol. 2. General editors Sharon Macdonald and Helen Rees Leahy, 1–21.

³ Vt nt *European Recommendation for the Conservation and Restoration of Cultural Heritage*. <http://www.ecco-eu.org/documents/ecco-documentation/european-recommendation-for-the-conservation-and-restoration-of-cultural-heritage/download.html>.

⁴ Konserveerimise ajaloo kohta vt nt Jukka Jokilehto 2002. *A History of Architectural Conservation*. Oxford, Auckland et al.: Butterworth-Heinemann.

Konserveerimine on sotsiaalne protsess, milles osalevad nii objektid, inimesed kui ka tähendused. Konserveeritava objekti uurimine Eesti Rahva Muuseumis
FOTO: Kurmo Konsa

neb see teaduslikele uuringutele. Keel, milles räägitakse, on suuresti teaduse, eriti loodusteaduste keel. Töötlemist juhivad konserveerimise eetilised printsiibid, nagu näiteks minimaalne sekkumine, pööratavus, ümbertöödeldavus jms. Püütakse määratleda mingit objektiivset füüsilist tõe objektis, see võib aga jällegi tähendada ajaloo jälgede eemaldamist objektilt. Objekti konserveerimiseks on alati palju erinevaid võimalusi. Millist lähtutakse, kui valitakse üks võimalus paljudest? Millist objekti esitust eelistatakse? Nendele küsimustele me otseselt objektist endast vastust ei leia.

VÄÄRTUSTEKESKNE KONSERVEERIMINE

Umbes 20–30 aastat tagasi hakkasid järjest enam esiplaanile tõusma pärandi väärtuste küsimused ning sellist väärtusi rõhutatavat lähenemist kutsutaksegi väärtustekeskseks konserveerimiseks. Objektide olulisus peitub tegelikult väärtustes ja tähendustes, millega inimesed neid seostavad. Pärandiks peetakse objekte või nähtuseid alles siis, kui neile on omistatud teatud väärtused. Need võivad olla ajalooline, teaduslik, esteetiline, kunstiline, sotsiaalne või ka mõni muu väärtus. Just väärtused muudavad objektid või nähtused pärandiks. Väärtused on tinglikud, mitte objektiivsed, nagu eseme kaal, värvus, keemiline koostis jms. Me ei saa neid leida, fikseerida ja loota, et nad jäävad muutumatutena sellisteks ka edaspidi. Väärtused ilmuvad objekti, konteksti ja inimeste interaktsiooni tulemusena. Objektide väärtustele pöörasid tähelepanu juba moodsale konserveerimisele alusepanijad John

Ruskin ja William Morris.⁶

Vastavalt väärtustekesksele lähenemisele käsitletakse konserveerimist sotsiaalse protsessina, mille eesmärk on tagada väärtuste püsimine objektide otsese töötlemise abil. Konserveerimise eesmärk on objekti väärtusi kandvate elementide seisund stabiliseerida. Sõltuvalt objektidest ja töötlemise eesmärkidest kasutatakse selleks väga erinevaid füüsikalisi ja keemilisi meetodeid. Väärtustekeskse lähenemise korral arvestatakse pärandiga seotud inimgruppide vaadetega ja väärtustega, kuid kesksel kohal on ikkagi endiselt objekti materiaalsed aspektid. Konserveerimisega seotud otsustusprotsesse juhivad eksperdid, kuid kaasatud on ka muid huvigruppe, näiteks kohalikud inimesed, kunstnikud, pärandiobjektide loojad, omanikud, kasutajad, muuseumitöötajad, teised konservatorid jne. Selline väärtustekeskne lähenemine on konserveerimises tänapäevaks selgelt kanda kinnitanud. Objektide füüsiline terviklikkus on endiselt keskses, kuid arvestatakse objektide kultuurilise tähtsusega. See tuleb olulise komponendina otsustusprotsessidesse juurde. Kuna tuleb arvesse võtta nii objekti seisundit kui ka kultuurilisi väärtuseid, kujuneb otsustusprotsess sageli mitmeid erinevaid spetsialiste hõlmavaks ning räägitaksegi jagatud otsustusprotsessidest.

⁶ John Ruskin [1849] 1989. *The Seven Lamps of Architecture*. New York: Dover Publications, 162–182; William Morris [1877] 1996. *Manifesto of the Society for the Protection of Ancient Buildings*. – *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*. Nicholas Stanley Price, M. Kirby Talley Jr., Alessandra Melucco Vaccaro (eds.). Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 319–321.

Väärtustega tegelemisel kerkib aga esile üks probleem. Väärtused ei ole objektile sisemiselt omased, need kujunevad pärandiprotsessi käigus ning sõltuvad kontekstist. Kui me hindame objekti väärtuseid, siis ei ole võimalik hinnata kõiki väärtuseid, mis on kõnealusel objektil sellega seotud inimeste jaoks. Seega on igasugused väärtuste kindlaksmääramised alati ebatäielikud ja osalised, olles limiteeritud aja, ressursside ja määratlejate oskuste ning teadmiste poolt. Aga mis on siis ikkagi konserveerimise ja laiemalt üldse pärandi säilitamise eesmärk? Lühidalt öelduna tuleb konserveerimist enam seostada kaasaja ja inimestega, kes annavad objektidele nende tähendused. Ja need on praegusaja inimesed. Minevikuinimesed on surnud ning nende väärtuseid ja tähendusi võime me uurida, tulevikuinimeste väärtustest on meil põhimõtteliselt võimatu midagi teada. Nii jäävadki üle meie kaasaegsed inimesed. Uut lähenemist konserveerimisele, mis seab kogu protsessi keskmesse inimese, tuntaksegi inimesekeskse konserveerimisena.

INIMESEKESKNE KONSERVEERIMINE

Pärand on väga mitmel viisil seotud inimeste eludega ning just sellele viitabki kõnealuse lähenemise nimetus. Ja konserveerimine peab seda seostust igati tugevdama ja edendama. Tähelepanu nihkub sellele, kuidas konserveerimisprotsess ja selle tulemus mõjutavad inimesi. Keskne on mitte enam materiaalne objekt kui väärtuste kandja, vaid kogukond, kes need väärtused objektile omistab. Kogu konserveerimisprotsessi juhib tänapäevaste kogukondade heaolu ja väärtuste hoidmine ning kujundamine. Enne kui asuda konserveerima ehitist või mõnda muud pärandiobjekti, tuleb mõista objektiga seotud huvigruppide ja kogukondade arusaamist sellest objektist ning objektiga seotud väärtustest. Selline lähenemine tunnistab konserveerimise paiksust, subjektiivsust ja poliitilisust. Objektide väärtused on loodud inimgruppide poolt. Väärtused on kontekstisõltuvad ja neid kujundavad praegused kogukonnad. Konserveerimine sõltub konservaatori isikust, tema koolitusest, veendumustest, käelisest tundlikkusest. Alati valitakse välja mingid väärtused ja ideed, mida objekt kehastab ja mille säilimist me soovime. Teised väärtused ja ideed heidetakse kõrvale. Ühesõnaga – me valime, mida tahame inimestele esitada ja säilitada. Konserveerimisel ei töödelda materiaalselt objekti, ka mitte materiaalselt objekti, millel on väärtused, vaid sotsiaalseid võrgustikke, mis ühendavad tähenduste ja väärtustega objekte inimeste ja ühiskondadega. Kuidas seda aga teha, kuidas siduda konserveerimisprotsess enam ühiskonnaga – tegemist on keeruka küsimusteringiga, millele sobivaimat vastust alles otsitakse.

SIRVILAUAD

Eesti Rahva Muuseum avab ukсед 1. oktoobril. Muuseumikülalastajad saavad näha kaht uut püsinäitust „Kohtumised“ ja „Uurali kaja“. Peale näituste pakub uus hoone võimalusi loominguliseks eneseväljenduseks seoses *black-box* teatri ning kino- ja konverentsisaali kasutusele tulekuga. Kavas hakkavad olema külalisetendused, regulaarsed filmiprogrammid ja kontserdid. Lisaks peetakse rahvusvahelisi konverentse ja seminare.

Traditsiooniliselt tähistatakse oktoobris hõimuküüd ning detsembris toimub koolidevaheline joonistusvõistlus.

Eesti Vabaõhumuuseumis tähistatakse aasta valgeimat ööd lausa kahel korral: 23. juunil koos Utsakate ja tantsupillerkaarega, 6. juulil aga vana kalendri kombe kohaselt. 20. augusti laulupäeval kõlavad mereaasta auks mereteemalised rahvaviisid ja regilaulud. 18. septembril oodatakse Eesti leiva päevale ja sügislaadale, kus päeva peakangelane on kodumaine rukkileib. Setude ja vanausuliste sügisestest toimetustest saab osa 2. oktoobril Piiriveere sügispäeval. Novembrikuu möödub värvika kombestikuga sanditamiste lainel: 6. novembril valmistatakse mardipäevaks ja 20. novembril kadripäevaks. 17.–18. detsembrini on avatud jõuluküla, kus saab osa rohkem kui saja aasta tagustest jõulutoimetustest.

18. mail avatakse Pulga talus näitus „Tuli ja vesi“ tule- ja veekahjustustest museaalidel.

Tähistamaks 30 aastat konserveerimis- ja digiteerimiskeskuse Kanuti loomisest toimub 1. detsembril konverents „Kas kultuuri väärtust saab parandada?“.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum suletakse kolmeks kuuks – juulist septembrini, et uuendada püsiekspositsiooni. Uurijatele on muuseum endistviisi avatud teisipäevast reedeni.

18. juunil tähistab 100 aasta juubelit väliseesti koorielu ja laulupidude hing Roman Toi. Selleks puhuks koostab Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum koostöös Toronto Väliseesti Muuseumiga stendinäituse Roman Toi elust ja loomingust. Näitus avatakse Toronto Tartu College'is juubelpäeval ning sügisel jõuab see ka Eestisse.

Sügisel jätkuvad muuseumis aprillis alanud Eesti Muusika Kuulsuste Kojas kohtumisõhtud, mis toovad publikuni Eesti levimuusika legendaarsed tegelased. Novembri lõpus Panso päevadel on kohtumisõhtu lavaka 10. lennuga.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi filiaalina tegutsev **Särevi Teatrituba** on taas regulaarselt avatud: ainult kolme kuu jooksul juulist septembrini saab muuseumi külastada teisipäevast laupäevani kella 10–18. Sügisel jätkub näitlejate luuleõhtute sari „Pajats või poeet?“. 20. oktoobril esitab oma luulekava Veljo Reinik ja 24. novembril Peeter Sauter.

KONSERVAATORI KUTSE TEINE AASTAKÜMMME

— ÜLLE JUKK —

EESTI KONSERVAATORITE ÜHINGU JUHATUSE ESIMEES

Ülle Jukk

Tänavu võime tähistada konservatori kutse esimest tähtsamat juubelit. Nimelt anti 2006. aastal välja esimene konservatori kutsetunnistus. Töö selleks algas märksa varem. Kultuuriministeeriumi juures tegutsenud kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu oli võtnud eriala kutsekvalifikatsiooni küsimused enda üheks südameasjaks ning 2003. aastal alustati konservatori kutsestandardi koostamist. Aluseks võeti Euroopa Konservatorite-Restauraatorite Organisatsioonide Liidu (E.C.C.O.) juhendid ja Suurbritannia konservatorite kutsekvalifikatsioonisüsteem.

Esimesest, üsna üldsõnalisest standardist, mis kehtis kõikide materjalidega tegelejatele, on tänaseks saanud iga spetsialiseerumise jaoks põhjalikult lahti kirjutatud nõuetega dokument. Kogu kutsesüsteem on teinud vahepeal läbi muutuse, kutse andmisel lähtutakse eelkõige taotleja kompetentsidest, soovi korral saab taotleda ka täiendavat osakutset.

Lisaks eristatakse kutset ja esmast kutset. Esimene antakse lähtuvalt inimese kogemusest ja

oskustest, teine on aga sisuliselt haridustaset kinnitav dokument ja mõeldud üksnes sisenemiseks töömaailma pädevama isiku juhtimisel. Juhul, kui inimene soovib oma valdkonnas kutsetegevust jätkata, tuleb tal koguda staaži ning taotleda kutset kogemuste maailma reeglite järgi.

Kutsestandardi loomise aegu oli üheks eesmärgiks ka erialase tööjõuturu korrastamine, samuti püüd ühtlustada ja kaasajastada valdkonna terminoloogiat. Diskussioon konserveerimise või restaureerimise eelistamise üle kutse nimetuses oli väga elav ning kestab olenevalt valdkonnast ning kasutuseesmärgist tänini. Siiski lähtuti üldterminina konserveerimisest, identifitseerides ennast nii Põhjamaana kui pooldades eeskätt mitte mingi perioodi uuesti loomist, vaid objekti eluea pikendamisele kaasaaitamist. Kuna konserveerimise amplituud on äärmiselt lai, ulatudes väljakaevatud müüride säilitamisest kuni sõidukite taastamiseni, võivad terminoloogiakäsitlused liigiti varieeruda.

Tööjõuturu korrastamise osas on kümme aastat kadunud kui linnutiivul, ometi ei ole pilt

veel piisavalt klaar. Kutsesüsteemi rakendumisel loodeti sellest spetsialistide palgapoliitika kujundamise instrumenti, samuti eetilise mõõdu- puu ühtlustajat nii museaalide, mälestiste kui lihtsalt väärikate vanade esemete korrastamisel. Nende konservaatorite-restauraatorite jaoks, kes töötavad kultuurimälestistega ehk muinsuskaitse all olevate objektidega, kehtib muinsuskaitse tegevuslubade süsteem. Tegevusloa andmisel lähtub Muinsuskaitseamet taotleja haridustas- tist ja töökogemusest, esmataotlemisel ei hinda amet konservaatori varasemate tööde sisu ega korralda eksamit.

Konservaatorite kutsekomisjoni üks eesmärk oli ühendada tegevuslubade ja kutsetunnistuste süsteem, seda vähemalt esemete ja interjööri- detailide osas. 2011. aastal lisati muinsuskaitse- seadusesse võimalus tegutseda füüsilisel isikul kutse alusel. Kuluarvestluste järgi eelistavad ettevõtjad valiku korral tegevusluba, kuna seda on lihtsam ja odavam taotleda. Paar aastat tagasi hakati koostama uut muinsuskaitseadust, milles oleks sobiva kutse olemasolul hakanud kehtima eelkõige kutsenõue. Paraku ei ole uut seadust vastu võetud.

Seega oleme praegu endiselt olukorras, kus mälestiste puhul kehtib üsna formaalne tegevus- lubade süsteem, kutsesüsteem ei ole palgapoliit- tikaga enamasti seotud ja on paljudes asutustes vabatahtlik. Kutsenõuet kohtab hoopiski hange- tes, kus hanke korraldaja loodab asjatundlikku teostajat ja lisab seetõttu sellised tingimused. Tegelikult on kutse taotlemine vabatahtlik prot- sess ja üsna kulukas. Kui tegevuslubade puhul tuleb tasuda riigilõiv, mis on kindlaks määratud suurus, siis kutse taotlemisel sõltub selle mak- sumus taotlejate arvust ja protseduuriga seon- duvatest kuludest, nii et see summa võib aastati erineda. Ometi näitab kutsetunnistus oma ala tippkvaliteeti, kuna hinnatakse taotleja oskusi ja pädevust terve tööprotsessi piires.

Siiski ei saa me konserveerimise-restaureeri- mise puhul rääkida üksnes konservaatori kutsest. Ametite kirjusus maailmas on terve rida erinevaid töid, kuhu on peidetud erialase konserveerimise problemaatika või sellega kaasnevad oskused. Kindlasti on see tingitud erinevast keelest, mida mingis valdkonnas räägitakse ja mõistetakse, samuti tööga kaasnevatest iseärasustest.

Konserveerimise-restaureerimise valdkonna kutsed:

1. Konservaator, tase 5–7. Konservaatori üld- kutset ei ole olemas, kutse kirjeldusest lähtuvalt antakse kutse vastavalt spetsialiseerumisele. Hetkel on valikus pabermaterjalide, köidete, maalide, puitesemete ja monumentaalmaali konserveerimine. Valitavat kompetentsi saab taotleda paberalusel kunstiteoste ja arhiivi- ning raamatukogu materjalide konserveerimise osas.

2. Arhitektuuripärandi spetsialist, tase 6–8.

Arhitektuuripärandi spetsialist tegeleb ehitiste ja hoonestatud alade uurimise, inventeerimise, muinsuskaitse eritingimuste, eksperdihinnan- gute, muinsuskaitse järelevalve, nõustamise ja juhendamisega. Ta võib töötada ka riigi- või kohaliku omavalitsuse vastavas ametis või juhtida töögruppi.

Konserveerimise-restaureerimisega on seotud veel:

1. Mööblirestauraator, tase 4. Mööblirestauraator tegevusvaldkond hõlmab puitmööbli paran- damist, remontimist, värskendamist ning pehme mööbli kattematerjali vahetust koos polstri parandustöödega. See standard on esmapilgul ja võõra silma jaoks dubleeriv, kuna spetsialisti põhikompetentsid on üsna sarnased puitese- mete konservaatorile. Vahe tekib aga hariduse ja töökogemuse osas, kuna see standard lähtub kutsehariduse nõuetest.

2. Sepp, tase 5. Sepp valmistab enda koostatud kavandite või etteantud esemete järgi kvali- teetseid, esteetilisi ja funktsionaalseid sepiseid, sealhulgas unikaalesemeid ja väikesarju. Lisaks kohustuslikule tuleb juurde valida üks lisakom- petents, milleks võib olla ka vanade esemete parandamine ja restaureerimine. Restaureeri- mise juures peab sepp tundma objekti tehnilist olukorda ning suutma valida sobiva ennistamis- tehnoloogia. Ometi ei tähenda see nn teadus- likku restaureerimist.

3. Pottseppmeister, tase 5. Pottsepa peamised tööülesanded on tahkeküttesüsteemi ja selle elementide ehitamine, paigaldamine ja reno- veerimine. 5. taseme pottseppmeister võib soovi korral ning vajalikke koolitusi läbinuna spetsialiseeruda ja omandada pottseppmeister- restauroatori kutse. Siin on tegemist tervikliku lähenemisega, kus spetsialist teostab restau- reerimistööd koos vajaliku dokumentatsiooni ja lisadega kas täielikult ise või tellib vajalikud osad endast pädevama isiku käest. Kutsestandard jätab asjatundliku mulje.

4. Kahjuritõrjuja, tase 4 ja 5. Lisaks põhikutsele on võimalik spetsialiseeruda ning saada kutse- tunnistusele selle kohta märge. Valida on olme- kahjuritõrjumise, ehitiste konserveerimise ja fumigeerimise vahel. Ehitiste konserveerimise all mõeldakse siiski kahjustuspiirkondade avamise, tarindite kindlustamise ja kahjuritõrjeargsete esmaste taastamistööde korraldusega seotud oskusi, eelduseks on vastavalt tasemele ehitus- materjalide või ehitusinseneri algteadmised.

Allikas: Kutsekoda, www.kutsekoda.ee.

DOKUMENTEERIMATA KONSERVEERIMINE JA TULEM TÄNAPÄEVAL RAHVUSARHIIVI NÄITEL

— JAAN LEHTARU —

RAHVUSARHIIVI KONSERVEERIMISVALDKONNA JUHT TARTUS

Jaan Lehtaru

Konserveerimistöid on dokumenteeritud kõikidel ajaperioodidel ning sageli ka üsna detailselt, kuid erinevatel põhjustel pole neid andmeid tänapäevani säilinud. Informatsiooni puudumist aitavad täita seisundiuuringud, arhiiviallikad (konserveerimistegevuse aruanded), juhendid ja meetodikad ning vanemate kolleegide mälestused.

Varasemast ajast kuni 20. sajandi alguseni puudub tõestusmaterjal konserveerimistegevuse kohta arhiivis. Järeldusi võimalikest kasutatud materjalidest ja meetoditest võib teha vaid parandatud arhivaalide põhjal. Üldjuhul pole sel perioodil tehtud lihtsamad parandustööd (nt rebendite kinnitamine paranduspaberitega) probleemiks arhivaalide säilitamise vaatenurgast, sest kasutati enamasti kaltsupaberit ja liimainena veega eemaldatavat jahukliistrit.

Eesti esimese iseseisvusperioodi kolmekümnendad aastad on konserveerimise seisukohalt Rahvusarhiivis hästi dokumenteeritud. Säilitusvaldkonna arvukate kuuaruannete ning 1938. aastast säilinud fotode põhjal võib väita, et selle aja professionaalid tegid paberdokumentide

parandustöid väga kõrgel tasemel. Eriti väärib mainimist, et juba siis kasutati parandamisel kvaliteetset jaapani paberit, siidimarlit ning liimina veega kergesti eemaldatavat jahukliistrit (RA EAA.661.1.158). Märkimist väärib fakt, et jaapani paberit hakati konserveerimise tarbeks Eestis uuesti ostma alles üheksakümnendatel.

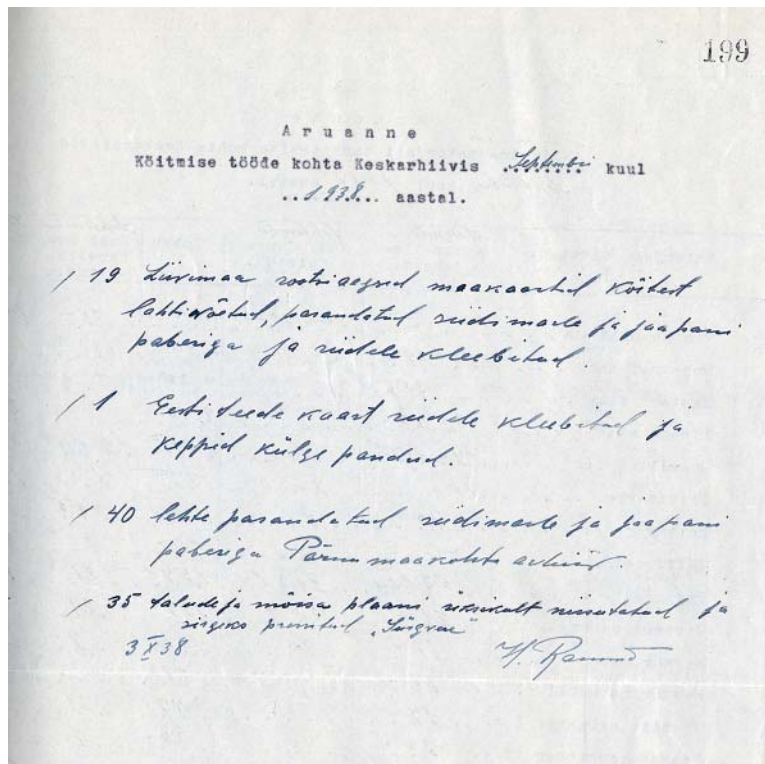
Peamised probleemsed parandustega tööd pärinevad nõukogude perioodi esimestest aastakümnetest, kui tööle võeti eriettevalmistuseta personal ning tööde kvaliteeti hakkas mõjutama sotsialistlik plaanimajandus. Lisaks kasutati sel ajal mitmeid paberit ja nahka kahjustavaid liimaineid (nt PVA, silikaatliim), erinevaid kleeplinte ning happelist puidumassipaberit. Kuigi originaaldokumente kahjustav lamineerimismeetod arhiivis õnneks kasutamist ei leidnud, ei võimaldanud mikrofilmimise tehnika siiski köidet kahjustamata koopiaid valmistada. Kuuekümnendatel võis täheldada konserveerimise professionaalse taseme tõusu. Järgnevatel aastakümnetel tuli arhiivi uusi spetsialiste ning töid hakati tegema vastavalt tolleaegsetele standarditele ja levinud meetoditele. Kuni

kaheksakümnendate lõpuni kasutati näiteks hallituskahjustusega arhivaalide töötlemisel formaliinikambrit (Tiidor, Velsker 2001). Formaliiniigaasiga täidetud kambri, millesse oli asetatud kaaliumpermanganaadi pulber (10 g kaaliumpermanganaati ja 40 ml formaliini arvestatuna 1 m³ kohta), töödeldi arhivaale 50–60 °C juures 12 tundi. Kasutati ka kontaktmeetodit, mille puhul asetati kahjustunud lehed tõmbekappi kuni kolmeks ööpäevaks filterpaberite vahele, mis olid immutatud 5%-lise formaliini vesi-alkoholilahusega (Метлицкая, Костикова 1995). Paranduspaberitena kasutati sageli mikalentpaberi kõrval pruuni happelist kondensaatorpaberit, mis asendati hiljem paljundustrumlite puhastamiseks mõeldud paberiga. Viimane oli struktuurilt ja läbipaistvusest ebaühtlasem, kuid keemiliselt koostiselt sobivam kui kondensaatorpaber.

Liimidest olid kasutusel laiatarbekaubana levinud tapeediliim KMC, jahukliister, kondiliim ja PVA. Kaartide restaureerimisel lisati tapeediliimi pehmedajana glütseriini, mis muutis paberi hiljem kollasemaks. Paberi kiiremaks kuivatamiseks leidis kasutamist elektrisojendusega kapp, kuhu kilele asetsev parandatud paber pandi kuivama nagu pesu nõõril (Tiidor, Velsker 2001). Lokaalsete paranduste puhul kasutati kuivamise kiirendamiseks triikrauda. Eelnimetatud liimide kasutamine ja kõrgemal temperatuuril kuivatamine muutis parandatud lehed läikivaks ning jäigaks, mis põhjustab tänapäeval probleeme nende kasutamisel ja digiteerimisel.

Pärgamentürikute konserveerimisel aastail 1964–1989 osalesid lisaks ajalooarhiivi spetsialistidele TÜ Raamatukogu restaureerimisosakond, AGU-EMS konserveerimislabor, Kanut ning Moskvas asuv Üleliiduline Muuseumide Kunstiväärtuste Konserveerimise ja Restaureerimise Teadusliku Uurimise Kesklaboratoorium. Kuna konserveerimise dokumentatsioon on puudulik, siis saab toetuda tollaegsetele juhenditele ja ilmunud artiklitele. Selle järgi kasutati pärgamentürikute märgpuhastamisel ja niisutamisel vett ning tekstide kinnitamisel piiritust. Kuivatamine toimus pressis filterpaberite või viltide vahel, mõnes laboris ka venitusraamil õhu käes. Pehmendamisel kasutati karbamiidi või lanoliin-emulsiooni. Pärgamentürikute parandamisel oli levinud spetsiaalne pärgamendiliim ПФЭ 2/10 (metüülpolüamiid). Vahapitsesid kaeti sageli lakikihiga või liimilahusega. Näiteks oli sel otstarbel kasutusel 10%-line perklorovinüülvaik dikloroetaanis, polüfenüülsiloksaan tolueenis või ksüleenis ning nulupalsam tolueenis (Raatmat – aeg – restaureerimine III. 1976).

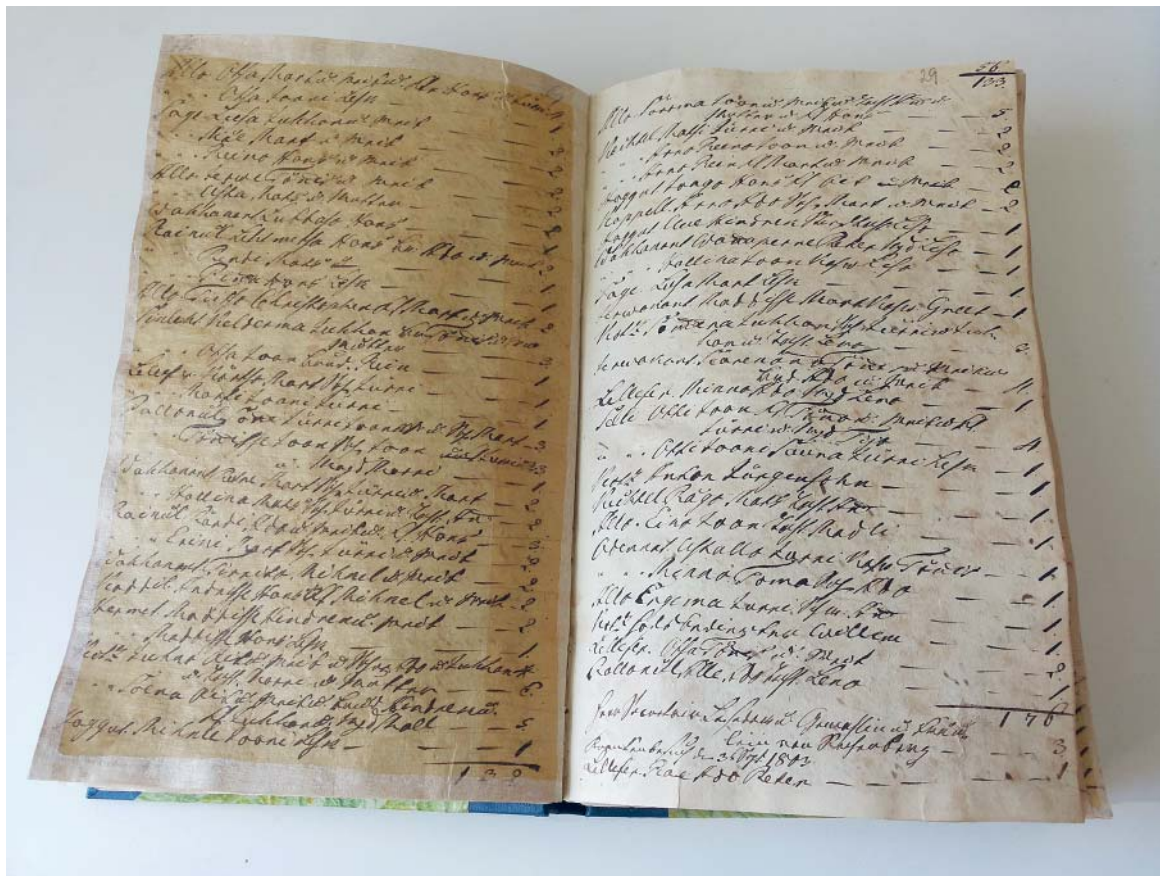
Eesti taasiseseisvumine võimaldas konserveerimist jõudsamalt arendada. Hakati kasutama läänemaailmas levinud konserveerimismaterjale ning kaasaegseid meetodeid. Peamisteks suun-

Väljavõte Riigi Keskarhiivi osakondade kuaruandest. September 1938 (RA EAA.661.1.158)

Käskkirjade ja maakaartide parandamine Riigi Keskarhiivis 1930. aastate teisel poolel (RA EAA. 661.1.806; RA EAA.661.1.807)

Näide levinuimast konserveerimiskahjustusest arhiivis: sisuploki lehe (vasakul) parandamisel on kasutatud pruuni kondensaatorpaberit (RA EAA.1219.1.34)

dadeks on kujunenud looduslike materjalide kasutamine ning pööratavuse printsiibi (st kõik parandused peavad olema kergesti eemaldatavad) järgimine. Keemilisi meetodeid kasutatakse ainult vajadusel ning suurem tähelepanu on koondunud digiteerimiseks ettevalmistamisele. Üldistusena võib öelda, et see periood on Rahvusarhiivis suhteliselt hästi dokumenteeritud ning konserveerimisprotokollid kuuluvad alatisele säilitamisele.

Konserveerimise dokumentatsiooni puudumisel on olulise tähtsusega erinevad seisundiuuringud. Lisaks konserveerimist vajavate arhivaalide hulga määramisele ja säilitustegevuskava väljatöötamisele võimaldavad need uuringud välja selgitada ka ebasobivate paranduste kui omaette kahjustuse liigi ulatuse. Ajavahemikul 2002–2004 toimus Rahvusarhiivis arhivaalide füüsilise seisundi määramise uuring. Kasutati Hollandi Rahvusarhiivi (*Rijksarchiefdienst*) ja Teadusuuringute Instituudi (*TNO-TPD Applied Statistics*) väljatöötatud UPAA (*Universal Procedure for Archives Assessment*) meetodikat (Tiidor 2005). UPAA projekti raames hinnatud kogudest jäid välja kaardid, fotod ning pärغامendid, mis vajasisid metodoloogiliselt erinevat lähenemist. Uuringust selgus, et ebasobivaid parandusi (nt kondensaatorpaberiga restaureerimist jms) leiti kõige enam ajalooarhiivi arhivaalidel (21%). 2006. aastal konserveeriti ajalooarhiivis pärغامentürikute kollektsioon (1581 arhivaali) ja tehti nende seisundiuuring rahvusvahelise IDAP

(*Improved Damage Assessment of Parchment*) meetodika alusel¹. Järgmisel aastal tehti samas arhiivis kaartide² ja tindikorrosiooni³ seisundiuuring. Uuringu tulemustest selgus, et kõige rohkem, ligi 36% esines ebasobivaid parandusi (kleeplindid, silikaat- ja PVA liimid, kondensaatorpaber, kalingur jms) kaartidel. Eraldi tuleb märkida, et üheksakümnendatel populaarsust kogunud Filmoplast P ja P 90 kleplindid osutusid samuti ebasobivateks alatise ja pika säilitamistähtajaga arhivaalide konserveerimisel.

Erinevatel aegadel tehtud ebasobivad parandused ja töötused võivad tekitada arhivaalidele pöördumatut kahju. Paljudel juhtudel ei olegi võimalik ebasobivaid parandusi eemaldada arhivaali kahjustamata. Seisundiuuringutest lähtuvalt on vajalike konserveerimistööde maht võrdlemisi suur, mille täies ulatuses teostamiseks kulub palju aega ning see nõuab rohkesti raha ja tööjõudu. Seetõttu on praegu säilitamise seisukohalt kõige mõistlikum lahendus probleemsed ja suuremat kasutamist leidnud arhivaalid digiteerida. Ettevalmistustööd hõlmavad peamiselt puhastamist, sirutamist, rebendite kinnitamist ning võimalusel ka ebasobivate paranduste eemaldamist. Kõigi nende tegevuste peamine

1 http://www.arhiiv.ee/public/Sailitamine/pargamendiprojekti_lopparuanne.pdf

2 http://www.arkisto.fi/uploads/Ajankohtaista/Kansallisarkisto/Konservointikonferenssi/06Teral_KaSu_text.pdf

3 http://www.arhiiv.ee/public/Sailitamine/tindikorrosiooni_uuring_aruanne.pdf

eesmärk ja lõpptulemus on parendada originaalide säilitustingimusi ning infore juurdepääsu.

Eraldi tuleb rõhutada, et käesoleva artikli mõte pole hukka mõista erinevatel perioodidel tegutsenud inimesi, kes toimetasid kindlasti parimate tolleaegsete tavade ja väljakujunenud seisukohtade järgi, vaid väärtustada dokumenteerimise tähtsust tulevikku silmas pidades. Seisundiuringute näitel võib öelda, et enamik tehtud konserveerimistöödest on heal tasemel ning kasutatud on naturaalseid ja kvaliteetseid materjale (jahukliister, jaapani paber, mikalent-paber), mis on veega eemaldatavad. Aeg on näidanud, et igal perioodil tehakse teatud määral ebaõigeid otsuseid. Hästi koostatud dokumentatsioon loob igal juhul paremad eeldused kultuuriväärtuste konserveerimiseks tulevikus.

Rahvusarhiivi näitel saab väita, et ülevaadet kasutatud konserveerimismeetoditest ja materjalidest on võimalik teha ka siis, kui dokumentatsiooni pole täielikult säilinud. See pole ehk nii detailne ja üksikobjektipõhine, kuid tulemina ikkagi adekvaatne.

KASUTATUD ALLIKAD

Rahvusarhiiv:

Osakondade kuaruanded 1938–1939. RA EAA.661.1.158.

KASUTATUD KIRJANDUS

Raamat – aeg – restaureerimine III. 1976. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu.

Tiidor, Ruth, Raivo Velsker 2001. 45 aastat restaureerimist ja mikrofilmimist Ajalooarhiivis. – *Avatud vaimuga. Ajalooarhiiv 80*. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae 7 (14). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 89–108.

Tiidor, Ruth 2005. Rahvusarhiivi kogude seisundiuring. Ülevaade tulemustest. Rahvusarhiivi infopäev 3.03.2005. Valga.

Метлицкая, Л. Л., Е. А. Костикова 1995. *Реставрация произведений графики. Методические рекомендации*. Всероссийский художественный научно-реставрационный центр имени им. И. Э. Грабаря. Москва.

Tallinna Linnamuuseum avab sügishooajal Raekoja plats 12 hoones uue osakonna, Tallinna käsitöölise muuseumi, mille ekspositsioon hakkab tutvustama eelkõige 18. sajandi eluolu. Muuseumi kujunduskontseptsioon on valminud Tallinna Linnamuuseumi kuraator-koguhoidja Risto Paju, Jüri Kuuskemaa ja Maile Grünbergi koostöös ning tugineb hoones suurepäraselt säilinud 18. sajandist pärit rikkalikele interjööride-tailidele. Esimeses järgus avatakse külastajatele tänavu esimese korruse ruumid.

Tallinna Linnamuuseumi peahoones Vene 17 toimub 23. oktoobril pööripäev „Muuseum ärkab ellu“, mil saab kohtuda 500 aastat tagasi kaupmehemajas elanud tegelastega.

Muuseumis **Kiek in de Kök** on 20. oktoobrist 27. novembrini Jüri Arraku juubelinäitus „Jüri Arrak 80. Joonistused ja graafika“.

Kadrrioru Lastemuuseum Miiamilla tähistab 25. septembril muuseumi sünnipäeva, 15. oktoobril terepäeva ja 19. oktoobril meeste-päeva. Sügisesel koolivaheajal toimub 8–11-aastastele lastele teadmispakkuv öö muuseumis.

Kalamaja Lastemuuseum Miiamilla tutvustab alates septembrist näitusel „Muinasjutuvanaema jutulõngakera“ mitmekülgse loomeinimese Leelo Vau lastele suunatud loomingut. Näitusega kaasnevad muinasjuttude maailma tutvustavad haridusprogrammid. 30. septembril avatakse ülemaailmsele kaisukaru tähtpäevale pühendatud vitriininäitus „Jana Huuli autorikarud“.

Fotomuuseumi uus aastanäitus „Kaheratalised Eestimaa teedel“ tutvustab 19. sajandi lõpust kuni 20. sajandi esimese pooleni Eestimaal sõitnud jalg- ja mootorrattaid, mis lihtsustasid ka fotograafide igapäevatööd. Sõiduvahendeid, millega fotograafid mööda Eestimaad ringi liikusid, kasutati oma töövahendite transpordiks ja laatel pildistamise rekvisiitidena. Nii jalg- kui mootorrattaga seoses tutvustatakse lähemalt ühte fotograafi ja eksponeeritakse üht vanaaegset jalg- ja mootorratast, mille juures külastajad saavad „laadapilte“ teha.

Eduard Vilde muuseumi septembris avatav aastanäitus „Rida on raha“ jätkab kirjaniku tundmatute tahkude avamist, piiludes Vilde raha-asjadesse. Näitus avab eri teemade kaudu raha ja eesti kirjanduse, raha ja Vilde suhteid. Augustis tähistatakse 70 aasta möödumist muuseumi asutamisest pööripäevaga „Vana roosa maja“ ja suvelõpu kontserdiga Vilde elutoas.

Eesti Loodusmuuseumis saab 7. aprillist 2016 kuni 8. jaanuarini 2017 tutvuda näitusega „Vaprad ja Ilusad. Peaosades: samblik ja sammal“. Väljapanek tutvustab samblike ja sammalde erakordset vastupidavust ning tihti alahinnatud kasulikkust ökosüsteemi ja ka inimeste jaoks.

OI, KUI SOE SIIN ON!

KUIDAS AITAB KÜTMINE EESTI VABAÕHUMUUSEUMI EKSPONAATHOONEID SÄILITADA

— MARIKE LAHT —

SA EESTI VABAÕHUMUUSEUM
KONSERVEERIMISOSAKONNA JUHATAJA

Marike Laht

Küllap võib öelda, et esimene hoone, arhailist tüüpi suveköök-püstkoda Harjumaalt, mis vabaõhumuuseumile eraldatud maa-alale 1958. aastal püstitati, oli omamoodi märgilise tähendusega. Esialgu oli hoone kavandatud Kõstriaseme talu õuele, kus ta suveköögina õige mitmed aastad seisis. Alles hiljem, 1976. aastal viidi püstkojast suveköök Sassi-Jaani talu õue juurde. Kes on juhtunud muuseumi sel ajal, kui suveköögis tuld tehakse, on märganud, et isegi vaatamata hõredale konstruktsioonile, on see koda soe. Tuli on see, mis meid kõiki paelub ja on eluliselt vajalik. Muuseumi ligi 80 hoonest on ahi 21 hoones, lisaks veel pliidad, mantelkorsten ja lahtised kolded. Enamuses on pae- või pae- ja maakivist laotud kinnise kerisega reheahjud, aga esindatud on ka lahtise kerisega ja umbahjud ning juba uuemat sorti kahhelkividest ahjud ja plekk-kerega ahi.

Teame kõik suurepäraselt, et ükski hoone ei seisa lihtsalt ilma kasutuseta kuigi kaua. Kui sirvida vanu arhiivimaterjale, võib leida pea iga hoone juures märkmeid, et neid on kahjustanud ühed või teised puitukahjustavad putukad nagu suur-toonesep (*anobium pertinax*), majasikk (*Hylotrupes bajulus*) või on mingi osa palke nakatatud erinevat sorti puitu mädandavate seente poolt nagu majakorgik (*Antrodia sinuosa*) ja majamädik (*Coniophora puteana*). Muuseumi rajamisel lähtuti põhimõttest säilitada võimalikult palju originaalsest puitmaterjalist, ainult hoonete kandvad konstruktsioonid asendati vajadusel uue materjaliga. Sageli juhtub, et

kui panna kokku uus ja vana puitmaterjal, siis käituvad nad erinevalt. Nii läks ka muuseumi hoonetega. Õige varsti ilmnis vajadus pöörata erilist tähelepanu sellele, kuidas säilitada hooned, millel pole enam nende esiaegset funktsiooni eluhoonena, laudana jne. Hooned olid küll avatud, kuid siiski vaid piiratud aja aastas, ja neid küll tuulutati ning kuivatati, kuid mitte alati väga edukalt. Kõrge niiskuse tase aga on teadagi hea eeldus erinevate puitukahjustavate seente arenguks ja on ainult aja küsimus, et sinna, kus on seened, lisanduvad ka puitukahjustavad mardikad.

Ühtpidi võib ju öelda, et palkhoone seinavahe, mis on hõredalt samblaga topitud, hingab ju piisavalt, aga siiski ilmnesisid liigest niiskusest ja paigalseisvast õhust tulenevad uued kahjustused. Umbes kahekümne aasta jooksul, alates 1967. aastast püüti probleemi lahendada tagajärgedega võideldes. Muidugi puhastati kraave ja õuede ümbrust võsast, et avada hooned rohkem kuivatavatele tuultele, aga see tõi enamasti vaid hetkeks leevendust. Kemiseerimine oli tol ajal tavaline sellist tüüpi muuseumides nagu vabaõhumuuseum, küsimus võis olla vaid erinevate kemikaalide kontsentratsiooni astmes. Nüüd on see kõik õnneks juba ajalugu, sest enamik tollel ajal kasutatud preparaatidest on tänapäeval kehiva kemikaaliseadusega keelatud. Nagu ikka, ei ole halba ilma heata, sest tegelikult ei oska meist keegi öelda, milline oleks kõigi nende kemiseeritud hoonete seisukord nüüd, kui neid töötusi ei oleks omal ajal tehtud.

Härjapea talu
ahjud
FOTO: Marike
Laht

1990. aastad tõid uued tuuled nii vabaõhumuuseumi kui kultuuri ja eluolu kajastava institutsiooni olemuse mõtestamisesse kui ka küsimusse, kuidas ikkagi säilitada seda, mis muuseumile hoidmiseks oli kogutud ja antud. Eluta hoone võib huvi pakkuda kitsalt arhitektuurile spetsialiseerunud inimesele, tavaline muuseumikülastaja ootab enam. Nii, samm-sammult tulid hoonetesse tegevused. Kui siiani olime väga hädas kevad- ja sügisvihmadega, mil suhteline õhuniiskus kipus 100% juurde, siis vastavalt vajadusele reheahju kütmine, mis täidab korraga mitut ülesannet – vähendab hoone niiskusetaset ja samal ajal konserveerib puittarindit ning katusematerjali, on külastajaile suurt huvi ja elevust põhjustav ettevõtmine.

Kunagine soov elava ajaloo järele on muuseumi hooneid mõjutanud mitmeti. Kiiresti mõisteti, et talvel reheahju kütmine, kui samalt palgivahel napib, võib pigem kahju teha ja ainult ühekordsest kütmisest ei piisa. Hoonete sissekütmine talvehooajal enne kalendripühi või jõuluküla on tegevused, mis siiani huvitavad inimesi. Pole ju kuigi tavaline näha „suitsulage“ ja mõista esivanemate elukorralduse ratsionaalsust.

1909. aastal Võide külla ehitatud Härjapea talu hoone ületoomisega sai vabaõhumuuseum endale uut tüüpi ornamentidega kirjatud pottahjud. Glasuurimata ahjukivid olid omal ajal toodud Peterburist ja peale ahjuks ladumist värvitud sini-valge-hallidesse toonidesse. Esialgu

oli Härjapea talul nurgaahi, mille kaks külge ulatusid puhtasse kambrisse ehk saali. Paarkümmend aastat hiljem laoti see kaheks ahjuks, mille kaunistest kividest küljed jäid ehitama saali, magamistubade küljed olid laotud tavalisest ahjupotist. Kui hoone vabaõhumuuseumis üles ehitati, võeti vastu otsus, et ahjud saavad uued kasutamiskõlblikud sisud, kuid neid ei kõeta – põhjuseks kivil leiduvad defektid ja praod. Samas aga kasutatakse Härjapea köögipliiti ja leivaahju aasta läbi ning nii hoitakse hoone temperatuuri ja niiskuse vahetõrka tasakaalus.

Muuseumil on omad piirangud, mis kodudes puuduvad, ja on igati mõistetav, et talvel vajavad hooned enam kütmist, kui seda võimaldab muuseumi lahtiolekuaeg. Seda võetigi arvesse, kui muuseum ehitas üles Lau külapoe. Siin asuv ahi on plekk-kerega ja köetakse seda talvel, aga et hoones stabiilsemat temperatuuri ja niiskuse suhet saavutada ja hoida, on siia sisse toodud ka maaküte.

Nii nagu kõik areneb meie ümber, areneb ka muuseum, mis pole praeguseks pelgalt ajalugu uuriv ja talletav mäluasutus, vaid tihedalt ülikoolide, uurimisasutuste ja spetsialistidega koostööd tegev institutsioon, mille üks eesmärk on leida parimaid lahendusi eksponaatide säilitamiseks. Samuti tuleb anda nõu huvilistele ja õpetada rehemajade omanikke, kuidas paremini tulla toime erinevate probleemidega, mis tulenevad soovist säilitada vana ja samas kasutada kaasaegseid mugavusi.

ISIKLIK JA GLOBAALNE – TÄNAPÄEVA MUUSEUMI VÄLJAKUTSED

— KERTTU MÄNNISTE —
KADRORU KUNSTIMUUSEUM

Kerttu Männiste

Milline on muuseumide roll globaalses polioloogis? Kuidas aitavad mäluasutuste kollektsioonid mõtestada tänast tegelikkust selle sotsiaalses kompleksuses ja problemaatilisuses? Kas ja kuidas saab muuseum seista inimõiguste kaitsmise ja edendamise eest? Kas sotsiaalne avatus ja tolerantsus on muuseumides demagoogiline sõnakõlks või väljendavad muuseumid ka oma praktilises tegevuses väärtusi, millest kõnelevad? Need ja veel arvukad küsimused olid vaatluse all 20.–22. aprillil 2016 Leicesteri ülikooli konverentsil *Museums in the Global Contemporary: Debating the Museum of Now* („Muuseum globaalses kaasajas: diskuteerides praeguse muuseumi üle“)¹.

MUUSEUMIURINGUTE SUUNANÄITAJA

Konverentsiga tähistas 1966. aastal Leicesteri ülikooli juurde loodud muuseumiuringute õppetool oma viiekümnendat aastapäeva. Raymond Singletoni initsiatiivil loodud *School of Museum Studies* on tänaseni Ühendkuningriigis ainus ülikooli õppeosakond, mis on pühendatud spetsiaalselt muuseumidele, galeriidele ja pärandiuringule. Kultuurivaldkonna spetsialistide mitmekülgse ja kõrgetasemelise hariduse

edendajana viiekümne aasta jooksul pakub kool muuseumialast haridust kõigil kõrghariduse tasemetel ning on doktorantide ja uurijate kaudu kaasatud arvukatesse rahvusvahelistesse uurimisprojektidesse. 1999. aastal õppeosakonnale lisandunud uurimiskeskuse eesmärk on suhestuda pärandiinstituutide, mäluasutuste ning kultuuripoliitikaga; edendada sotsiaalselt õiglast, kaasavat ja õppimisele suunatud muuseumipraktikat; panustada kultuuriasutuste mitmekesise tegevuse toetamise kaudu sidusama ühiskonna kujunemisse. Uurimiskeskuse direktor Jocelyn Dodd on olnud ka XVII Eesti muuseumide festivali külaline 2014. aastal.

Konverentsi pealkiri *Global Contemporary* („Gloaalne kaasaeg“) on nüüdiskunsti maastikult laenatud mõiste, milles sisaldub viide vanade hegemooniate lagunemisele ja uuele ülemaailmsele kultuurimaastikule, mis vääristab piirkondlikke identiteedierisusi ja suhestub tihedalt tänapäevaga. Konverentsi esinejate eripalgelistest ettekannetest joonistus välja kolm peamist teemavaldkonda: objektide ja inimeste mobiilsus, enese ja „teis(t)e“ kuvandi(te) mõtestamine, auditooriumi ja esitusviiside transformatsioon ja muuseumide reaktsioon sellele. Gloaalne kaasaeg tähendab multikultuurseid ühiskondi ja vähenenud kultuurilist isoleeritust, samal ajal

¹ <https://globalcontemporarymuseum.com/> (26.4.2016)

Konverentsist osavõtjad nautimas vaba hetke
 FOTO: Rob Clarke

on see ka intensiivse migratsiooni ja sotsiaalsete probleemide, poliitilise äärmusluse ja pead tõstva fundamentalismi, neokolonialismi ja kapseldumise ajajärk. Muuseumid satuvad poliitilis-sotsiaalsel maastikul sageli kultuuridiplomaatide rolli kohustusega aidata kaasa erinevaid identiteete väärtustava, avatud ja sidusa ühiskonna/kogukonna kujunemisele. Eksootilise „teise“ asemele on asunud – vähemasti teoreetiliselt – vähemusi teadvustav ja kaasav maailma tajumise mudel. Interneti ja sotsiaalmeedia levikuga on hāgustunud piir kohaliku ja üleilmalise, auditoorse ja osadusliku vahel, muutes oluliselt muuseumikommunikatsiooni meediumide rakendamisvõimaluste kontseptsiooni.

KUI SA OLED MUUSEUMIS, SIIS SA OLED OLEMAS!

Leicesteri ülikooli muuseumiuuringute professor Richard Sandell rõhutas oma võtme-loengus muuseumide võimalust ja kohustust inimõiguste edendamisel ning tagakiusamise vastu võitlemisel. Ehkki muuseumide tegevus ei jõua just sageli ajakirjanduse esilehekülgedele ning on harva seotud suurte poliitiliste muutustega, on muuseumidel oma väljapanekute kaudu vägagi reaalne mõju kogukondades ja ühiskonnas laiemalt. Näitena tõi Sandell Smithsoniani, Ameerika Ühendriikide esimuuseumi, mille tegevusel on selgelt legitimeeriv jõud – kui sa oled Smithsonianis, siis sa oled olemas, oled ühiskonda arvatud. Vastuolulise näitena muuseumilt avalikkusele saadetavate sõnumite

kohta kasutas Sandell Smithsoniani 2010. aasta näitust *Hide/Seek: Difference and Desire in American Portraiture* („Varja/otsi. Erinevus ja kirk Ameerika portreekunstis“) – selle muuseumi esimest väljapanekut seksuaalse identiteedi teemal. Muuseum otsustas juba avatud näituselt rahastajate ja konservatiivsete poliitiliste jõudude surve all eemaldada David Wojnarowiczi religioossete motiivide sisaldava AIDSi-teemalise kunsteose *Fire in my Belly*². Kirjeldades kunsteosest, selle eemaldamisega seotud avalikku diskussiooni ning kunstnike protestiaktioone, küsis Sandell, kas ikka veel on teemasid ja inimesi (AIDSi põdenud ja oma kannatusi kunstiliselt väljendanud autor), mida või keda kardavad muuseumid erinevatel põhjustel käsitleda, olgu need rahalised, poliitilised või ühiskondlikust arvamusest tulenevad, ja vaatavad nii sotsiaalset ülekohtu vaikides kõrvalt. Etnilised ja rahvusvähemused, puuetega inimesed ja seksuaalvähemused on eksisteerinud inimühiskondades läbi ajaloo ning muuseumide teadlik aktiivne tegevus selle tõsiasja meeldetuletamisel on institutsioonide üks võimalus retrospektiivse pilgu abil võidelda tänapäeval eksisteerivate eelarvamustega.

Konverentsi kõige intrigeerivama ja provokatiivsema sõnavõtuga esines Maailma Kultuuride Muuseumi (Tropenmuseum) materiaalkultuuri uuringute keskuse juht Wayne Modest Hollandist. Ta esitas enesekriitilise küsimuse,

2 *Fire in belly* – millessegi kire ja pühendumisega suhtuma, passioon

Loominguline grupitöö Haley Sharpe Designi juhendamisel

FOTO: Rob Clarke

kas muuseumide näitustegevus, töö erinevate sotsiaalsete gruppidega (sealhulgas vähemustega) on reaalne või on tegu muuseumitöötajate siseringi õhinapõhise ja optimismiga oma tegevusvaldkonna progressi ja humanismi suhtes. Kui paljud muuseumid saaksid öelda, et eelarvamustevaba sotsiaal-kultuuriline avatus eksisteerib mitte ainult muuseumide põhikirjades ja missioonidokumentides, vaid ka objektide tutvustustes (erinevad vaatenurgad), töös publikuga (kogukonna kaasamine) ning kolleegide igapäevases tööalases suhtlemises? Samuti kritiseeris Modest migratsioonile kui nähtusele keskenduvaid väljapanekuid, sest peamiselt etnilis-kultuurilistele erinevustele, ajaloolisele ja tänasele migratsioonile fookuseerudes võib muuseum muutuda patroneerivaks – joonida omalt poolt alla stereotüüpe selle asemel, et üritada luua emotsionaalset sidet ning näidata migratsiooni kui läbi sajandite eksisteerinud nähtust, mis võib küll kaasa tuua probleeme, aga on samas kultuuriliselt rikkaste sidusate ühiskondade kujunemise oluline komponent.

UUDISHIMU JA ENESEREFLEKTSIOON

Tuttavale kognitiivse ja afektiivse õppeprotsessi dünaamikale muuseumis lisas Sheffieldi ülikooli teadur Pippa Gardner uudishimu mõõtme. Oma uurimistööl põhinevas ettekandes eristas ta lisaks kognitiivsele, sensoorsele ja afektiivsele uudishimule sotsiaalse uudishimu kaks suunda. Esiteks on uudishimu ja soov saada midagi teada inimestest, kellega koos muuseumi külastatakse, olgu need perekonnaliikmed, sõbrad või võhivõõrad kaaskülastajad, ja teiseks uudishimu jagamine – koos teiste külastajatega

objektide vastu uudishimu tundmine ja selle ühiselt väljendamine. Uudishimu kui õppeprotsessi ja isiklikku tähendusloomet käivitav mehhanism täieneb Gardneri järgi avaldumisväljadega, millega arvestamine muuseumide väljapanekus, aga ka ekspositsiooni ümbritsevas sotsiaalses ruumis saab aidata kaasa tähenduslikuma ja osaduslikuma külastuskogemuse kujundamisele. Museaalide ja faktoloogia, ruumi ja emotsioonide sidumisest muuseumikogemuses kõneles ka Ethan Lasser Harvardi kunstimuuseumist, kirjeldades kaht ettevõtmist, milles muuseumikogude tutvustamiseks on rakendatud etendus-kunsti vahendeid ja performatiivset praktikat nagu *The Order of the Third Bird*³ tegevus.

Uudishimu mõiste ei tõstatunud konverentsil aga kaugeltki mitte ainult väljapoole suunatud kommunikatsiooni võtmes. Enesele suunatud uudishimu, uudishimu muuseumi kui institutsiooni, selle ajaloo ja rolli vastu linnaruumis ja kultuuripoliitikas oli läbiv teema Françoise Mardrusi ja Anne Krebsi ettekandes Louvre'i muuseumi ees ootavatest väljakutsetest. Kujundamiseks Louvre'it üheks Euroopa (kui mitte maailma) juhtivaks teaduskeskuseks (kunsti) muuseumiuuringute valdkonnas on loodud Dominique-Vivant Denoni keskus. Uurimiskeskuse eesmärk on ühelt poolt Louvre'i kui muuseumi ja institutsiooniga seonduv: muuseumi arhitektuuri ja Pariisi linnaruumi suhe, museograafiline ruum ja kollektsioonide esitamine, muuseumi juhtimine ja organisatsioon, panus ühiskonda ja muuseumi väärtused. Esimeses tegevusfaasis tugevasti Louvre'ile keskenduvat uurimiskeskust nähakse tulevikus siiski avarama rahvusvahelise kunstimuuseumide ajaloo ja identiteedi ning ekspositsioonitegevuse uurimisplatvormina.

Leicesteri ülikooli muuseumiõppe osakonna juubelikonverents tõi kokku esinejaid ja kuulajaid Hongkongist Lõuna-Aafrika Vabariigini ja Lundist Louisville'ini ning kaardistas praeguse rahvusvahelise muuseumimaastiku olulisemad teemad – võitlus inimõiguste eest ja tagakuusamise vastu on äärmuslikuks muutumas ja sotsiaalselt ebakindlas kaasajas tervet ühiskonda, sealhulgas ka muuseumi haarav missioon. Väärtustades ja mõtestades mälu ning tuginedes minevikule, tuleb leida loovaid lahendusi, et tänapäeva inimesi kas või natuke informeerida, inspireerida, lõbustada ja toetada – muuseumide tegevusväli on praegu laiem ja inimesekesksem, aga ka nõudlikum kui kunagi varem.

3 *The Order of the Third Bird* ehk Kolmanda Linnu Ordu viitab legendile antiikkunstnik Zeuxisest. Levinud legendi järgi kaotas Zeuxis maalimisvõistluse kunstnik Parrhasiosele. Legendi ühe apokrüüfse variandi kohaselt jäi aga üks Zeuxise maalitud viinamarjadele lähenenud lind puuvilju mõtlikult silmitsema. Sellest ka ordu nimi ja nende tegevus kui rituaalne performansioon ja kontemplatsioon kunstiteoste ees.

TALLINNA RODE ALTARI KOHTUMINE OMA LÜBECKI VENNAGA

PROJEKTI „RODE ALTAR LÄHIVAATES“ MULTIMEEDIA EKSPOSITSIOON RAHVUSVAHELISEL SUURNÄITUSEL „LÜBECK 1500“

— HILKKA HIIOP —
— MERIKE KURISOO —
EESTI KUNSTIMUUSEUM

2015. aasta sügisel tähistas Lübecki St. Annen-Museum kahekordset juubelit – sada aastat möödus muuseumi sünnist ja viissada aastat Püha Anna kloostri asutamisest. Endises kloostri-kompleksis asuv muuseum hoiab kõige suuremat ja hinnalisemat keskaegse hansakunsti kogu Saksamaal. Juubeleid pühitseti suurejoonelise näitusega „Lübeck 1500. Läänemere kunstimetropol“, mis esitles esmakordselt laiemale publikule Lübecki hiliskeskaegset kunsti ja tõi vaataja ette linna kunagise hiilgava pärandi. Kuraatorite ettepanekul oli Lübecki hiliskeskaegse kunsti ühe kesksema esindaja Hermen Rode loomingut väljapaneku tuumaks kahe tema töökoja olulisima teose esmakordne kohtumine. Virtuaalne Tallinna Niguliste kiriku peaalтар seisib vastamisi näitusesaalis füüsiliselt kohal oleva Lübecki Luuka tsunfti altariga.¹ Selle tegid võimalikuks projekti „Rode altar lähivaates“ raames loodud atraktiivsed ja innovaatilised IT-lahendused.

¹ Tallinna Niguliste kiriku peaalтары retinaabel, 1478–1481. Lübecki Püha Luuka maalijate ja klaasijate tsunfti altariretaabel, 1480.–1490. aastad.

LÜBECKI PÄRAND

Hansa Liidu kuningannast Lübeckist kujunes hiliskeskajaks Euroopa kaubanduse üks sõlm-punkte. Kuid Lübeck ei olnud mitte ainult juhtiv hansavõim ja majanduskeskus, vaid ka olulisim kunstimetropol Läänemere ääres. Sealsete maalijate, puunikerdajate ja kullaseppade tööd olid hinnas kogu Põhja-Euroopas. Lübecki kui kunstimetropoli hiilgeaeg oli 15. sajandi teisest poolest kuni 1530. aastateni ning linna kunstiproduktioon oli suunatud eeskätt Skandinaavia ja Ida-Euroopa tellijaskonnale. Selle ehedaks näiteks on Tallinn, kus on kahe Lübecki tippmeistri Bernt Notke ja Hermen Rode töökodade monumentaalsed teosed – Niguliste ja Püha Vaimu kappaltarid ja surmatantsu-maal.

Lübeck oli keskajal kunstikeskus mitmes tähenduses – linn, kus loodi ja eksporditi Põhja-Euroopa kõige kõrgetasemelisemat kunsti, samas metropol, mille enda kirikud olid täis nii koduste kui ka välismaiste meistrite suurejoonelisi teoseid. Seda uhket pärandit on Lübecki kirikutes ja muuseumides vaatamata Teise maailmasõja hävitustööle näha igal sammul.

Hilikka Hiiop

Merike Kurisoo

Eesti uurijate tiim Lübecki Luuka altari uuringuid teemas: keemikud Signe Vahur Tartu Ülikoolist ja Riin Rebane Eesti Keskonnauuringute Keskusest, pildindusspetsialistid Andres Uueni ja Hembo Pagi Archaeovision OÜ-st, Hilikka Hiiop ja Tarmo Saaret Eesti Kunstimuseumist ning näituse kuraator Jan Richter

FOTO: Villu Plink

Ehkki Lübeck on tänapäeva Saksamaal pigem regionaalse tähtsusega keskus, tegeleb sealne kultuuripoliitika väga aktiivselt oma identiteedi (taas)loomisega eeskätt hansakultuuri kaudu. 2015. aasta kevadel avati Lübeckis üks Euroopa viimaste aegade enim finantsressursse nõudnud muuseum – Euroopa Hansamuseum, mis tutvustab moodsate infotehnoloogiliste lahenduste abil hansaajalugu. Uue muuseumi kultuuripoliitilist olulisust rõhutab fakt, et selle avas Saksamaa riigikantsler Angela Merkel.

Kummalisel kombel ei ole Lübecki St. Annen-Museum oma suurepärase kohaliku keskaegse kunsti koguga seni oma hansakunsti pärandit suurelt esile tõstnud. Eeskätt on muuseumi teatud mitte Bernt Notke või Hermen Rode loominguga, vaid hoopis Brügges tegutsenud saksa meistri Hans Memlingi Greverade-altari

(1491) tõttu. Hansakunsti, eelkõige aga Põhja-Saksa ja Lübecki kunsti uurimise uut põhja on laotud aga juba paarkümmend aastat. Kieli Ülikooli professori Uwe Albrechti eestvõttel on alustatud Põhja-Saksa ja eeskätt Lübecki keskaegsete altarietaablite ja skulptuuride inventeerimisprojekti „Corpus der mittelalterliche Holzskulptur und Tafelmalerei in Schleswig-Holstein“, mille tulemused on juba ilmunud mahukas raamatusarjas (kaheksast köitest on väljas kaks). Uusi uurimusi Põhja-Saksa keskaegsest kunstist ja kunstnike monograafiaid ilmub igal aastal. Siia nimekirja reastub ka Lübecki näituse mahukas kataloog, kuhu on teinud kaastööd väga nimekad saksa kunstiajaloolased.²

2 Lübeck 1500. Kunstmetropole im Ostseeraum. Hrsg. Jan Richter. Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2015.

Näituse „Lübeck 1500. Läänemere kunstimetropol“ avamine St. Annen-Museumis

FOTO: Tarmo Saaret

PROJEKT „RODE ALTAR LÄHIVAATES“

Eesti Kunstimuuseum alustas 2013. aasta sügisel mahukat projekti, mille fookuses on Niguliste kiriku peaaltari retaabli materjalitehnilised teadusuuringud ja teose konserveerimine. Tallinna kappaltar on üks uhkemaid ja paremini säilinud hiliskeskajalisi hansakunsti näiteid Euroopas, mis valmis 1481. aastal tuntud Lübecki meistri Hermen Rode töökojas. Teose ulatuslikud konserveerimistööd toimusid Moskva tippspetsialistide käe all aastatel 1975–1992, mil teos jõuti küll põhiosas restaureerida, kuid tänini olid vaid osaliselt puhastatud kappaltari uhked skulptuurid. Eesti Kunstimuuseumi konservatorid alustasid 2013. aasta sügisel tööd, et lõpule viia skulptuuride puhastamine.

Lisaks konserveerimistööde lõpetamisele tehti kappaltarile põhjalikud materjalitehnilised uuringud, näiteks pigmentide, sideaine ja alusjoonistuse määramine. Nende eesmärk on asetada teos laiemasse kunstiajaloolisse konteksti – tegemist on küll stiililt Rode töökojale omistatud tööga, kuid autorlus pole kinnitatud ei signatuuri ega dokumentidega. Võrdlusuuringud teiste Rode töökoja teostega kinnitavad atribueeringut ning aitavad laiemalt vaadelda ühe tuntuma Lübecki kunstitöökoja loometegevust.

2014. aasta oktoobris viis Eesti teadlaste meeskond läbi analoogilised uuringud Lübeckis St. Annen-Museumis asuva ainsa Rode poolt signeeritud teose, nn Luuka-retaabli kohta. Tulemused andsid väga põneva lähtematerjali, et kaardistada laiemalt Rode loomingu tehnilist arsenali ja iseloomu.³

NÄITUS „LÜBECK 1500“ JA RODE ALTARITE KOHTUMINE

Lübeckis 2015. aasta septembrist 2016. aasta jaanuarini väldanud näitus oli esimene nii mastaapne hansa kunsti ja kultuuri ning nende kahe identiteediga tegelev sündmus, mille taga olid rahvusvahelised tippspetsialistid ning -institutsioonid. Lübecki Muuseumide organiseeritud suurnäituse kuraatorid dr Jan Richter ning dr Jörg Rosenfeld on Saksamaal tuntud hansakunsti uurijaid. Lisaks neile oli näitusel kunstiteadlastest koosnev väljapaistev rahvusvaheline kuratoorium.

Näitus oli üles ehitatud senises kunstikirjutuses esile tõstetud suurte meistrite ja kokkuvõtivate teemade kaupa. Fookuses olid altari-retaablid, puuskulptuur, kullasepa- ja trükikunst. Näitus koosnes peamiselt St. Annen-Museumile kuuluvatest teostest ja rahvusvahelistest laenudest, kokku ligi 90 esinduslikumat kunstiteost reformatsiooniaelsest perioodist (1470–1540). Ehkki näitus haaras kogu Lübecki linnaruumi, oli selle keskus St. Annen-Museum, mis on üks

Tartu Ülikooli loodusemuuseumis on oktoobri lõpuni avatud ajutine näitus „Meie meri“, mis tutvustab nii Läänemeres elavaid liike kui ka nendevahelisi seoseid. Koolidele pakume näitusega seotud muuseumitunde: „Hülge elu Läänemeres“ 1.–3. klassile, „Meie Läänemeri“ 4.–6. klassile ning „Hoiame Läänemerd“ 7.–9. klassile.

Septembri alguses on avatud traditsiooniline seenenäitus, kus pannakse välja eelneval metsaretkel korjatud saak. Kohal on ka mükoloog, kellele saab küsimusi esitada ning paluda abi seente määramisel.

Lisaks osalevad TÜ loodusemuuseum ja botaanikaead ka tänavu Tartu Hansapäevade Teaduslinnas (9.–10. juuli) ning teadlaste öö festivalil (26.–30. september). TÜ botaanikaaias avatakse teadlaste ööl näitus liblikõielistest taimedest.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi on 19. augustil kutsutud kõik Kreutzwaldi loomingust austajad ja muuseumisõbrad, et koos meenutada lauluisa mälestuse jäädvustamist Võrus: 90 aastat Kreutzwaldile mälestussamba püstitamisest (29. august 1926) ja 75 aastat muuseumi asutamisest (10. veebruar 1941).

14. detsembril on muuseumis traditsiooniline Kreutzwaldi mälestuspäev, mil antakse üle Kreutzwaldi mälestusmedal ja stipendium. Vt www.lauluisa.ee.

Harjumaa Muuseumis avatakse septembris näitus Keila ajaloolistest majaplaanidest. Lähemalt saab tutvuda ehitusmeister Arnold Väli loominguga. Avamise raames toimub koostöös Eesti Muinsuskaitse Seltsiga ehituspärandi seminar „Väärtuslik Eesti väikelinn Keila“.

VEEBILEHT MAAMAJA.EU AITAB LEIDA PÄRANDEHITUSE NÕUSTAJA ÜLE EESTI

On valminud koduleht www.maamaja.eu, mis koondab infot eelmisel aastal asutatud pärandehituse nõustajate võrgustiku kohta. Võrgustiku eesmärk on pakkuda vanade maamajade omanikele professionaalset nõu oma hoonete taastamiseks ja korrastamiseks, valminud veebilehe abil leiab igaüks oma kodule lähima nõustaja. Võrgustiku asutajad on Eesti Vabaõhumuuseumi maaarhitektuuri keskus ja MTÜ Vanaajamaja koostöös ligi kümne partneriga.

Planeeritakse koostööd ka vastutustundlike renoveerimisetevõtjatega. Kodulehele on koondatud kõikide võrgustiku partnerite korraldatavad koolitused. Samuti leiab siit vajalikku lugemist – nii juhendmaterjale, artikleid kui ka raamatuid.

Pärandehituse nõustajate võrgustiku käivitamist toetavad Kultuuriministerium ja Siseministerium koos Kodanikuühiskonna Sihtkapitaliga.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=ZdoWyBvGck0>

Rode altarite kohtumise näitusel „Lübeck 1500“. Projekti „Rode altar lähivaates“ käigus loodud kahe altari uuritud tutvustav multimeedia-programm koos näitusesaalis füüsiliselt kohal oleva Lübecki Luuka altariga
FOTO: Andres Uueni

parema koguga hansakunsti keskusi maailmas.

Näitus oli jaotatud kahte ossa – St. Annen-Museum ja sellega ühes hoones asuv Kunsthalle ala. Senini kaasaegse kunsti näitusekohana tuntud Kunsthalle nn betoontorni oli üles seatud väljapaneku tuumik, kus sai korruste kaupa siseneda teemaruumidesse. Alustades keldrikorrusel olevast uhkest hõbeda ja trükikunsti väljapanekust, jõuti üles liikudes suurte meistrinimede ja tähtteoste kaupa viimase saalini, mis käsitles Lübecki kunsti luigelaulu reformatsioonisajandil. St. Annen-Museumi püsiekspositsioon liideti näituse osaks, tuues saalidesse samad kujunduselemendid ning laiendatud tekstid. Samamoodi ühendati suurnäitusega Lübecki kirikud – pühakodades oli tähelepanu suunatud keskaegsetele teostele, fookuses oli loomulikult muuseumi läheduses asuv Lübecki toomkirik, kus asub ka Bernt Notke mastaapne triumfirist.

Kuna Eestis paiknevaid hansa kunstipärandi esinduslikke näiteid (eelkõige Rode altarit) ei olnud võimalik füüsiliste objektidena näitusele transportida, pakuti Eesti tiimile välja võimalus luua eraldi ekspositsioon, mis tutvustab projekti „Rode altar lähivaates“ loodud atraktiivseid ja innovaatilisi IT-rakendusi ning nende kaudu nii meil leiduvat hansa kunsti kui selle uurimiseks rakendatud teadusmeetodeid.

Teadusveebi internetileht
rode.ekm.ee

Projektiga „Rode altar lähivaates“ seotud IT-põhiseid infomaterjale eksponeeriti Kunsthalle osas koos Luuka altariga eraldi Rode ruumis, kus külastajal oli võimalus puutekraanilt juhtida seinasuurust projektsiooni ning selle abil interaktiivselt suhestuda nii Tallinna kui Lübecki Rode altariga. Virtuaalarakenduse abil sai avada kummagi kappaltari tiibu, lugeda kappaltaril kujutatud pühakulugude ikonograafilisi selgitusi, vaadata maalikihtide alla peidetud saladusi (mis avanesid infrapunauuringutega) ning suumida kõrgresolutsiooniliste fotode abil sellisesse detailsusastmesse, mis reaalse kunstiteose puhul on võimalik vaid mikroskoobi ja luubiga.

Näitus tõi oma julge kujunduse ning noorte aktiivsete kuraatoritega St. Annen-Museumi tavapärast pisut luitunud ekspositsiooni täiesti uue hingamise. See väljendus ka hüppelises külastajanumbrite tõusus – kolme kuu jooksul külastas näitust umbes 25 000 inimest, mis on tavapärasest ligi kümme korda rohkem. Eesti multimeedia ekspositsioon oli näituse ainus ja keskne infotehnoloogiline osa, seetõttu moodustas see kuraatorite hinnangul näituse tervikus enim publiku ning meedia tähelepanu köitva atraktsiooni.

Infotehnoloogilised lahendused ei piirdunud vaid ühe näitusega. Veebirakendus on eksponeeritud ka pärast näituse lõppu: kõigil huvilistel on võimalik tutvuda Rode altaritega aadressil rode.ekm.ee ning Niguliste muuseumis kohapeal.

Osalemise Lübeckis sellise rahvusvahelise mastaabiga suurnäitusel oli suur au ning uusi horisonte avav võimalus tutvustada Eestit kui Euroopa juhtivat e-riiki kultuuripärandi ning sellega seotud teadusvaldkondade kaudu ning eksponeerida ühte Eestis säilinud esinduslikumat hansaruumi kunstiteost uuenduslikus võtmes.

ELUKEEMIAST JA KEEMIAST ELUS

MEENUTAB HEIGE PEETS,
SA EVM KONSERVEERIMIS- JA
DIGITEERIMISKESKUSE KANUT
OSAKONNAJUHATAJA

ALGUS

Minu isapoolsed juured on Tartumaalt ja ema omad Lääne-Virumaalt. Aga ise olen ma üles kasvanud soode ja turbarabade vahel. Minu isa oli lõpetanud turbaeriala ja perekond liikus erinevate turbatööstuste vahel. Oma isa vanemaid ei ole ma kunagi näinud, sest nad olid enne minu sündi juba lahkunud. Seetõttu on mul tugevam side oma emapoolsete vanavanematega. Vanaisa oli Vabaduse Risti kavaler ja 1920. aastal sai ta teenete eest asunikumaa ning rajas oma talu Kiltsi Lääne-Virumaal. Kõik oma suved kuni keskkooli lõpuni veetsin ma Kiltsis ja minu mälestused on suitsusaunalõhnalised.

Minu vanemad kohtusid 1949. aastal küüditamise aegu Lehtse turbakombinaadis. Kui vanaisale anti salamisi teada, et nad on küüditamisnimekirjas, jättis pere oma kodu Kiltsis maha ja pages lähedal asuvasse Lehtsesse. Sealsetesse turbarabadesse vajati hädasti inimesi tööle ja üldjuhul ei viidud sealt kedagi ära. Vanavanemad pöördusid tagasi oma koju alles 1958. aastal.

Heige kaheaastase Saaremaal

FOTO: Arnold Sirel

Vanavanemate kodu Kiltsis. 1969

Tähtsad mehed minu elus: Ivo, Alrik, (kaheaastane) Alvin ja Jüri. 2013

Ma sündisin 1954. aastal ja pere kolis samal suvel Saaremaale. Põhjuseks oli asjaolu, et Mustjala kanti hakati rajama uut turbatööstust. Kuid mõne aasta möödudes selgus, et seal ei leidu siiski piisavalt turvast. Meie pere pöördus 1957. aastal mandrile tagasi ja seekord Tootsi Pärnumaal. Lõpetasin Tootsi 8-klassilise kooli 1969. aastal. Minu tädi töötas keemikuna ja teda külastades tekkis minus keemiahuvi (labori salapära ja põnevus) juba enne keskkooli. Nii ma läksingi pärast põhikooli Tartu 5. Keskkooli (praegune Tamme Gümnaasium), kus oli keemiaklass. Pärnu rajooni keemiaolümpiaadil teise koha saanuna õnnestus mul konkurss kergemini läbida.

MINU PERE

Olen ärahellitatud üksiklaps, eriti isa poolt. Kahjuks sain temaga üsna vähest aega koos olla, sest olin kahekümnene, kui isa suri. Ema elas kõrge vanuseni, 91-aastaseks ja on tore, et

minu lastel oli lapsepõlv koos vanaemaga. Pärast ülikooli lõpetamist abiellusin kursusekaaslasega ja meil on kaks täiskasvanud poega. Oleme oma poegade üle väga õnnelikud, sest nad on hästi iseseisvad ja tublid. Tore, kui laste erialavalik on õige, siis nad armastavad oma tööd. Alrik (36) lõpetas Tartu Ülikoolis matemaatika, on programmeerija ning eelmisel aastal hakkas tegutsema oma firmas. Tema peres kasvab meie viieaastane lapselaps Alvin. Noorem poeg Ivo (30) on sõjaväelane. Ta lõpetas Tartu Kõrgema Sõjakooli, on oma valikuga rahul ja tänaseks jõudnud kapteni aukraadini. Võimalik, et midagi on geenides – suguvõsas on teisigi kaitseväes teenivaid kõrgemaid ohvitseri ja minu vanaonu Aleksander õppis Tondi sõjakoolis. Kahjuks oli tema saatus karm, ta on üks neljast sõjakooli kadetist, kes langes 1. detsembril 1924.

VARAKULT ISESEISVAKS JA KEEMIKUKS ÕPPIMINE

Läksin kodust ära Tartusse, kui olin 15-aastane. Olen imestanud, kuidas mu vanemad lubasid mul Pärnumaalt Tartusse keskkooli kolida. Koduigatsus oli suur ja igal laupäeval sõitsin koju, kuigi bussisõit kestis neli tundi. Keskkooli lõpetamise järel tuli teha otsus, kuhu edasi, kas Tallinna Tehnikaülikooli või jääda Tartusse. TTÜ-s õpetatav toiduainete tehnoloogia mind eriti ei huvitanud ja lahtiste uste päevadel tutvumas käies sattusin vaatama tundi, kus ühe kursuse keemikud valmistasid parasjagu sprotte õlis. Valisin Tartu ülikooli, mille lõpetasin 1977. aastal keemiku, keemiapedagoogi diplomiga.

VORSTIVABRIKU KEEMIK

Pärast ülikooli sain suunamise Võhma linna keskkooli, kuigi ma ei kujutanud ennast õpetajana ette. Kuna olime just Jüriga abiellunud, siis eelistas kool meesõpetajat ja mina sain suunamisest vabaks. Läksin hoopis Võhma lihakombinaadi laborisse tehnoloogiks ja hakkasin tegema toodangule kvaliteedikontrolli. Esimese paari kuuga mõistsin, et see pole unistuste töö – lasta hakklihamasinast vorste ja sinke läbi, kuigi toodang oli juba ammuugi teel Tallinna ja Lenigradi suunas. Töö oli täiesti mõttetu, sest oleksin võinud aruandesse kirjutada just need andmed, mis parasjagu nõutavad olid. Toidulaua mõttes oli see koht nõukogude ajal väga hea. Iga nädal said omainimesed tellida endale kõike, mis toodangus oli. Seal oli „kondikiosk“, kus sai tellida nimekirja alusel selliseid tooteid, mida tavainimene poes ei näinudki. Sugulaste sünnipäevalauale sain ma kioskist alati midagi tellida. Kombinaat oli väga heal tasemel ja palganumbriid kõrged. Kui otsustasin lihakombinaadist lahkuda, oli mu ema pettunud – kuidas ma saan pere jaoks nii „kasuliku“ töökoha kõrvale heita.

KEEMIAÕPETAJA

1978. aastal jäin lapseootele ja pärast ma kombinaati tagasi ei läinudki. Läksin vabatahtlikult Viljandi Kaugõppekeskkooli keemia-füüsika õpetajaks. Mulle ilmselt sobib täiskasvanute koolitamine rohkem kui teismeliste rüblikutele tunde anda. Ülikooliajal asendasin ühe veerandi Elva Keskkoolis haigestunud keemiaõpetajat ja neljale seitsmendale klassile tunde anda oli paras hullumaja. Kui tahtsin midagi tahvlile kirjutada, siis selga klassi poole pöörata ei tohtinud, sest seljataha jäi valveta keemiaklass koos gaasi- ja veekraanidega. Vahel juhtus ka, et tunni lõpus oli paar kraaninuppu kadunud ja mind ootas eaka ja kogenud laborandi peapesu.

Ka kaugõppekoolis olid omad mured. Nii õpetaja kui õpilased tulid sinna õhtul pärast tööpäeva ja päevane väsimus andis tunda. Lõpetasime mõnikord tunni kell üksteist õhtul ja sageli juhtus, et paljud jäid koolipinki magama. Ükskord jäin isegi tahvli ees hetkeks tukkuma ja ärkasin, kriit näpus, üles.

Tunnistan, et mina, kes ma ei tahtnud saada õpetajaks, hakkasin aja jooksul pedagoogitööd ja suhtlust auditooriumiga nautima. Juba konserveerimisvallas töötades olen eriala loenguid andnud Tartu Kõrgemas Kunstikoolis ja TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias ning kümme aastat lugesin konserveerimiskeemia kursust Eesti Kunstiakadeemia restaureerimiskoolis.

PEALINNA KEEMIKUKS

Suures linnas töö leidmisele aitas kaasa ilus juhus. Eesti Kunstimuuseumis oli restaureerimisosakond, kuhu kutsuti keemikuna tööle abikaasa Jüri. Kuna Jüri õppis tol ajal Tartus ajalugu ning töötas konservaatori ja arheoloogina Ajaloo Instituudis, pakkus ta välja, et tema keemikust naine võiks sellele tööle sobida. Ma poleks ise selle peale tulnudki, et keemik võib ka muuseumis töötada. Tööd Eesti Kunstimuuseumis alustasin 1982. aasta augustis.

Mõne aja möödudes sai selgeks, et keemikuna saan konservaatoreid aidata vaid siis, kui ise ka praktilist tööd tegema hakkab. Esmalt tegelesin Henno Tigase juhendamisel polükroomsete objektide konserveerimise ja värvikihtide tehnoloogiliste uuringutega. Võimalused ja töövahendid olid siis kehvad. Tänapäevane konserveerija kasutab uuringuteks sobivaid materjale ja väga häid mikroskoobe ning fikseerib kõik tulemused digikujutistena. Mina kasutasin 75-kordse suurendusega lihtsat lauamikroskoopi ja joonistasin proovitükil olevad värvikihid värvipliiatsitega üles.

Teadmised konserveerimise kohta olid praktiliselt olematud. Mäletan ka algaja äpardust, mille kohta võib lohutavalt öelda: kes teeb, sel juhtub. Niguliste kiriku renoveerimistööde käigus oli maapõuest välja kaevatud hulgaliselt

Ülikooli lõpetamine. 1977

Pulmareis Kaljalas 1977. aastal. Kummipaadimatk kärestikulisel Ohta jõel. Ühine matk pidi olema parim sobivuse test

Tallinna Mustpeade vennaskonna lipp – standard. Kahepoolne, indigosinine siid, metallniitidega aplikatsioon-tikand. Konservator Heige Peets, 1992–1993
FOTO: Tallinna Linnamuuseum

metalltikandiga paelte katkeid. Neid leide ei peetud oluliseks, kuid kolleeg Henno oli need üles korjanud ja see sai minu esimeseks tekstiilikonserveerimise harjutustööks. Metallniitide kullatud hõbe oli korrodeerunud mustaks ja keemikuna hakkasin kohe otsima sobivat vahendit, millega must hõbeoksiid tekstiililt puhastada. Teades täpselt, milline kemikaal (tiokarbamiid) lahustab hõbeoksiidi, paningi paela julgelt lahusesse. Kohe hakkas toimuma aktiivne reaktsioon ja kui ma mullitamise lõppedes paelatüki lahusest välja võtsin, siis ei olnud seal enam musta oksiidikihti, aga ei olnud ka oodatud hõbedat ja kulda. Protsessi õnnetu lõpu põhjus oli lihtne – õhuke metallikiht niidil oli tervenisti oksüdeerunud ja ehedat metalli polnudki säilinud. Sain edaspidiseks sobiva õpetuse – keemiku läbimõtlematu uljus ei vii sihile ja conserveerimistö eeldab väga läbimõeldud tegevuskava ning materjalide valikut.

KONSERVAATORITEE ALGUS

Kuna Eesti Kunstimuuseumil ei olnud tekstiilikonservaatorit, siis soovitas tollane restaureerimisosakonna direktor Endel Valk-Falk hakata minul tegelema tekstiilidega. See andis mulle võimaluse minna 1985. aastal kuuajalisele täiendusõppele Vilniuse Kunstimuuseumi restaureerimisosakonda. Sellitööks olid kaasas brokaatkangast mööblitekstiilid ja arheoloogiline leiumaterjal. Minu praktika juhendaja, kogenud tekstiilikonservaatori Bronė Pinkevičiūtė toetus ja innustus andis mulle julguse hakata tegelema ajalooliste ja arheoloogiliste tekstiilide conserveerimisega.

KOLM AASTAKÜMMET SAMAS MAJAS

Kui ma 1987. aasta augustis pärast lapsepuhust tööle naasin, oli see juba uus asutus – Vabariiklik Restaureerimiskeskus. Kuigi keskusele oli eraldatud hoones viis korrust, oli selleks ajaks remonditud ja sisustatud ainult teine korrus, kus oli mööbliosakond, ja neljas korrus. Neljandal

korrusel töötasid koos paberi-, maali-, keraamika-, metalli- ja tekstiilikonservaatorid ning asus ka keemialaboratoorium. Neljandal korrusel töötan tänase päevani, muutunud on ainult töölaua asukoht ja ametinimetused. Esmalt olin laboratooriumi juhataja ja kuna alluvaid ei olnud, siis juhtisin iseennast ja tegin laborandi, keemiku ja meetodiku tööd ning paralleelselt conserveerisin ka tekstiilobjekte. 1995. aastal tuli ministeeriumist ja muinsuskaitsele nõue, et direktori kõrval peab olema ka teadusdirektor ja nii sai minust kolmeks aastaks teadusdirektor. Tol ajal ma natuke häbenesin seda, sest minu arvates oli ametinimetus liialt kõlav, kuna teadust siin otseselt ei tehtud. 1998. aastal korraldati Kanutis struktuurid ümber ning minust sai esemete conserveerimise osakonna juhataja ja olen sellel kohal tänaseni.

KOGUMISKIRG

Kuigi puutun päevast päeva kokku väärtuslike asjadega, ei ole mul tekkinud kogumiskirge. Aga mul on mõned minu jaoks olulised pere-looga esemed. Kummud, mis anti vanaemale abielludes kaasavaraks, ja tema jalaga õmblusmasin Kayser, mida kasutan elutoa ehtena – lillelauana. Eriti südamelähedane on hõbesõlg, millel süda, ankur ja rist ning millega tuli minu vanaisa vanaemale kosja. Sõle kinkis vanaema mulle, kui abiellusin, ja loodan, et saan selle kunagi edasi kinkida oma neiust lapselapsele.

PÄEVATÖÖST VABANA

Varem meeldis mulle kududa ja õmmelda, aga see oli ka eluline vajadus, sest lapsed oli tarvis riidesse panna. Praegu tunnen kudumisest puudust, aga kahjuks ei ole silmad enam endised. Ütlen ausalt, et sokke ma kudunud ei ole, sest ema, tädid ja vanaemad on selle minu eest ära teinud. Kui aga lastelastele on sokke vaja, küllap ma selle töö ka ära õpin.

Armastan lugeda ja hetkel on öökapiil Lehte Hainsalu „Kellakuuljad“, Elo Tuglase mälestuste-raamat „Elukiri“ ning Marta Sillaotsa „Viiskümmend. Neli saatust“.

Kevadest hilissügiseni armastan mütata tädi köögiviljaaias.

Üles kirjutanud Kalev Uustalu

NÄITUSESAAALIDE ERITINGIMUSED EESTI RAHVA MUUSEUMI UUE PÜSINÄITUSE NÄITEL

— KRISTIINA PIIRISILD —

EESTI RAHVA MUUSEUMI KONSERVEERIMISOSAKONNA JUHATAJA

Uue näituse ettevalmistamine on pikaajaline ja keerukas protsess, mis kaasab paljusid eri valdkondade spetsialiste. Artikkel keskendub Eesti Rahva Muuseumi uue püsinäituse ettevalmistustöödele esemete säilitamise aspektist lähtuvalt. Keskmeks on ruumide ja vitriinide eritingimuste määramine ning probleemid, millele tasub tähelepanu pöörata.

EKSPOSITSIOONISAALID

ERMi uue hoone ekspositsioonisaalides on planeeritud maksimaalne suhteline õhuniiskus (RH) hooajalise kõikumisega vahemikus 40–60%. Saalide temperatuur võrreldes hoidlatega on külastajate heaolu silmas pidades oluliselt kõrgem – 18–25 °C. Rahustuseks võib öelda, et enamiku esemete säilitamisel on määravam tagada stabiilne ja materjalile sobiv suhteline õhuniiskus. Siiski aitab jahedam keskkond neid pikaajalisemalt säilitada, mistõttu on soovitatav ekspositsioonis olevaid museaale teatud aja tagant vahetada.

Suur ohuallikas enamikule esemetest on valgus – nii loomulik kui kunstlik. Püsinäituse talupojakultuuri tutvustav osa „Talu elu – talu ilu“ on osaliselt avatud loomulikule valgusele.

Näitusesaalidesse avanevad aknad on kaetud UV-kiirgust blokeeriva kilega. Väljast siseruumidesse langevat valgust piirab teataval määral ka kogu hoone külgi kattev klaas, mis on dekoreeritud Eesti Rahva Muuseumi logost, kaheksakannast inspireeritud mustrite vooga. UV kaitsekilede soetamisel, olgu see mõeldud akendele, vitriinidele või valgustitele, tuleb arvestada pidevate püsikuludega. 10–15 aasta jooksul väheneb järk-järgult kilede kaitsevõime ja nad tuleb välja vahetada.

UV kaitsekilesid on mitut tüüpi, kuid muuseumides on kasutuses peamiselt metalliseeritud kihiga kiled, mis neelavad ja peegeldavad valgust, ning klaarid UV-kiirgust neelduvat orgaanilist kihti sisaldavad polüesterkiled (alusmaterjalina kasutatud ka Mylar-, atsetaat- ja vinüülkloriidkilet). Viimane muudab UV-kiirguse kuumuseks, mis võib omakorda tekitada klaasis pingeid ja põhjustada mõranemist. UV-kiirgust blokeerivat kilet peab valima hoolikalt, sest paljud tooted ei ole mõeldud rahuldavaks muuseumide nõudeid. Kindluse mõttes on soovitatav teha materjalikatsetused UV-Vis spektroskoopia abil (Springer 2008).

Kristiina Piirisild

VITRIINID

Vitriinide eritingimuste loomise esimeses etapis tuleb koostada väljapandavate esemete nimekiri, kus on märgitud ka eksponeerimisviis – pinnal, seinal, riputatult jne. Samuti on vaja teada, milliseid esemeid soovitakse panna ühte vitriini. ERMi Eesti kultuuriloo püsinäitusel eksponeeritavate esemete nimekirjas tuli muuta vaid mõne üksiku objekti eksponeerimisviisi selle halva seisukorra tõttu. Mõned esemed vajasid välja vahetamist sarnase, aga paremas seisus objekti vastu.

Vitriinide eritingimuste määramisel on abiks mitmed teadusasutuste ja muuseumide välja töötatud parameetrid, mis lähtuvad peamiselt eseme materjalist. Tasub tähele panna, et eri asutuste välja pakutud säilitustingimused on mõneti erinevad.

ERMi püsinäitust ette valmistades anti kõikidele esemetele nende pikaajaliseks säilimiseks parimad eritingimuste parameetrid, mis sisaldasid suhtelist õhuniiskuse taset (RH) ja temperatuuri (T) koos lühiajalise ja hooajalise lubatud fluktuatsiooniga, esemele langevat maksimaalset lubatud valgustugevust (Lx), sealhulgas aastane maksimaalne valgustugevus tundides, ning eseme seisundi monitoorimiseks vajalikud abivahendid, näiteks sinise villa test. Moodustunud tabel andis hea ülevaate vajalikest eritingimustest vitriinide kaupa. Eritingimuste koostamisel tuleb lähtuda vitriini kõige hapramast esemest. Vajadusel tuleb tundlik objekt ühisvitriinist eraldada ja luua talle sobivad tingimused üksivitriinis, kasutades abivahendina mikrokliimaseadet või erandjuhul silikageeli. Nii on ERMi tulevases püsiekspositsioonis võimalik näha viite mikrokliimaseadmega vitriini. Vitriinidesse on projekteeritud ka spetsiaalsed rennid, kuhu saab vajadusel asetada silikageeli või aktiivsõe graanuleid. Eritingimuste koostamisel võis enamikul juhtudel rahulduda ekspositsiooniruumide üldkliimaga, kus vitriinid kaitsevad esemeid eelkõige tolmu ja ruumis lenduvate saasteainete eest. Valgusallikad on soovitatav paigutada väljapoole vitriini. Tuleb jälgida, et valgustid oleksid UV-kiirguse vabad ega kuumeneks. Võimalusel kasutada suunataavaid ja timmerdatavaid kohtvalgusteid, mis võimaldavad esemeid ühes vitriinis eksponeerida erineva valgustugevusega.

Uute vitriinide tellimisel on soovitatav kujundajatega esmalt kokku leppida sobivate vitriinimaterjalide osas. See võib ühelt poolt küll piirata vitriinide kujunduslikku lahendust, kuid teisalt on äärmiselt vajalik, et esemed pikka aega säiliks. Vitriine tellides tuleb silmas pidada vitriinisiseste materjalide arhiivikindlust, vältimaks lenduvaid orgaanilisi ühendeid suletud vitriinis, seda nii vitriini konstruktsiooni-, viimistluskihi-, kinnitus-, toetus- kui tekstiilmaterjalide osas. Esemete pikaajalise säilivuse seisukohast on

kõige kindlam kasutada lamineeritud klaasi ja pulberkattevärviga roostevaba terast ja muid arhiivikindlaid materjale.

ERMi uue püsinäituse vitriinimaterjalide valik jäi kujunduse viimasesse etappi, mistõttu oli suuremaid muudatusi materjalivalikus raskem teha. Valdavalt on kasutatud arhiivikindlat polümetüülmetakrülaati (PMMA) vitriiniklaaside ja riulitena. Selle materjali puhul on ohumärgid staatilised ja madal vastupidavus kriimustustele, mistõttu tuleb vitriinisisude puhastamiseks soetada eraldi vahendid. Vitriinisisude tootmisel on kasutatud ka pahtlite ja värvidega kaetud MDF plaati ja EBS vahtplasti, mille kasutamise osas olime üsna skeptilised, kuna tegemist ei ole arhiivikindlate materjalidega.

Kõikide ohumärke sisaldavate vitriinimaterjalidega tegime arhiivikindlust määrava testi, mille on välja töötanud Briti Muuseum. Muuseumi kodulehelt on võimalik leida põhjalik tabel kõikide seales laboris testitud materjalide kohta. Kahjuks enamik meie turul pakutavatest värvidest ja pahtlitest ei ole seal kättesaadavad või pole nende materjalidega katseid tehtud. (Thickett, Lee 2004)

Testis kasutati Oddy testist arendatud nn kolm ühes katse meetodikat, mida kasutatakse museaalidega kokku puutuvate materjalide vananemiskindluse määramiseks. Materjalide peenestatud proovid massiga 2 g asetati eraldi katseklaasidesse. Igasse katseklaasi lisati kindel kogus deioniseeritud vett, et saavutada katseklaasis ühesugune õhuniiskuse tase. Indikaatoriks paigutati katseklaasi kolm kindlate mõõtude ja koostisega puhastatud metallkupongi – plii-, vask- ja hõbekupong. Katseklaasid suleti õhutihedalt ja asetati kuivatuskappi 60 °C juurde 28 päevaks. Võrdluseks võeti ilma proovita metallkupongide ja veega katseklaasid (negatiivne proov) ning 3%-list HCl sisaldav katseklaas korrodeeriva aine näiteks (positiivne proov). Katse lõppedes võeti metallkupongid katseklaasidest välja ja pildistati kohe võrdluses positiivse ja negatiivse prooviga. Testitud materjalide kasutus sobivust hinnati metallkupongide korrodeerumistasme ja korrosioonikihi ulatuse järgi kasutamiseks sobivaks, vaid ajutiseks kasutamiseks sobivaks (kuni kuus kuud) või kasutamiseks mitesobivaks.

Katses testiti kaheksat erinevat materjali – MDF, alküüdvärv, polümeervaikudel baseeruvad värvid, pahtlid, EPS vahtplast, vesialuseline hermeetik ja vesialuseline akrüülvärv. Kaks viimast toodet, mis saavutasid katses negatiivse prooviga tulemuse, valisid konservaatorid alternatiivina asendamaks positiivset tulemust saavutavaid tooteid. Üllatuslikul kombel näitas ka EPS vahtplastiga tehtud katse head tulemust – sobiv ajutiseks kasutamiseks. Et EPS vahtplasti kasutatakse vitriinide sisekonstruktsioonina ja kaetakse

täiel määral isoleerkihtidega, nõustusime selle materjali kasutamiseks ekspositsioonis.

MDF plaadi puhul tuleb jälgida, et materjali tootmisel ei oleks lisatud formaldehüüde või on toode märgistatud tähisega E1. See tähendab, et formaldehüüdi eraldumine tootest on minimaalne – lubatud formaldehüüdi sisaldus ≤ 8 mg/100 g absoluutkuivas plaadis. (EN 120 : 1992)

Isoleerimaks võimalikke lenduvaid orgaanilisi ühendeid tuleb plaat katta vähemalt kolme kihi vesialuselise akrüülvärviga. Sama kehtib ka teiste puitmaterjalide kasutamisel ekspositsioonisaalis. Täispuidust materjalide puhul tuleks eelistada oksavaba okaspuidust materjali, mis sisaldab vähemal määral metallesemete korrosiooni põhjustavat äädikhapet kui lehtpuut. Meil enamlevinud materjalidest on sobivaim näiteks Euroopa mänd, mille pH tase on vahemikus 4,8–5,0. (Umney 1992) Heaks isoleerkihiks on ka Marvelseal materjal, millega saab vitriini sees katta võimalikud saasteained eraldavad pinnad. Orgaaniliste hapete rikkas keskkonnas imenduvad saasteained ka materjalide sisse, kus seda loomupäraselt olla ei tohiks, näiteks keraamika või kivi, ilmnedes esemele soolakristallidena. Museaalidelt saasteained eemaldada on võimalik, kuid see on aega nõudev protsess. (When Due Diligence...)

Erinevaid lagunemisprotsesse tekitavaid saasteained eraldavad ka esemed ise, eriti kui on tegemist segamaterjalidest objektidega või kui ühes suletud vitriinis on eksponeeritud mitmeid erinevaid materjale. Selliste ohtudega on ERMi uuel püsinäitusel nõukogudeaegseid jalanõusid eksponeeriv vitriin, mis sisaldab lisaks metallpanustele ka sünteetilisi ja loomset päritolu materjale. Mainimata ei saa jätta ka ebameeldivat lõhna, mis vanade jalanõudega paratamatult kaasas käib. Vähendamaks võimalike lagunemisprotsesside teket (suletud keskkonnas eraldavad plastmaterjalid suurel määral happelisi gaase) oli vaja vitriinis tagada teatav õhuvahetus. Selleks planeeriti vitriini ülaossa aktiivsõefiltriga ava, mis võimaldab vitriinis oleval õhul vahetuda. Aktiivsõefilter aitab vähendada ka vitriinist välja levivat ebameeldivat lõhna.

Aktiivsüsi on hea abivahend saasteainete eemaldamiseks vitriinidest. Võimalik on kasutada aktiivsütt kanga või graanulite kuju. Kahjuks ei ole aktiivsõel indikaatorit, mis annaks teada selle küllastumisest. Indikaatorina on võimalik kasutada näiteks A-D riba, mis reageerib õhus sisalduvatele hapetele, muutes ribal värvi.

Palju on arutletud selle üle, kas vitriinid peaksid olema täielikult õhukindlad või mitte. Vitriin peab olema võimalikult suletud, kui on plaanis kasutada vitriinisisest mikrokliimaseadet või muid kliimat reguleerivaid vahendeid, näiteks silikageeli. Vastasel juhul ei toimi

abivahendid eesmärgipäraselt ja soovitud kliimat on raskem stabiilsena hoida. Õhukindla vitriini nõue, kus on välja toodud väga täpsed parameetrid (nt 0,2 õhuvahetust päevas) on küllaltki ressursimahukas. Garanteerimaks vitriinide vastavust nõuetele, peaks tootja iga vitriini puhul tegema mõõtmised, mis tõstavad oluliselt vitriinide hinda. Üldjoontes saab juhinduda kolmest parameetrist: suletud (≤ 1 õhuvahetust päevas), õhku läbi laskev (≤ 10 õhuvahetust päevas), avatud (u 100 õhuvahetust päevas). (Arhiivimaterjalide eksponeerimise juhised) Ka ERMi püsi-ekspositsiooni on kavandatud valdavalt suletud vitriinid.

KASUTATUD KIRJANDUS

Arhiivimaterjalide eksponeerimise juhised. http://www.arhiiv.ee/public/EHA_Ajalooarhiiv/Raamatud/Arhiivimaterjalide_eksponeerimise_juhised/arh_mat_4pt.pdf (vaadatud 16.03.2016).

EN 120 : 1992. <http://apawood-europe.org/official-guidelines/european-standards/individual-standards/en-120/> (vaadatud 15.4.2016).

Springer, Samantha 2008. UV and Visible Light Filtering Window Films. – *WAAC Newsletter*. Vol. 39, No 2: 16–23.

Thickett, D.; L. R. Lee 2004. *Selection of Materials for the Storage or Display of Museum Objects (Oddy test)*. *British Museum Occasional Papers* 111. https://www.british-museum.org/research/publications/research_publications_series/2004/selection_of_materials.aspx (vaadatud 17.3.2016).

Umney, Nick 1992. Corrosion of metals associated with wood. – *Conservation Journal*. July 1992, Issue 04. Victoria and Albert Museum. <http://www.vam.ac.uk/content/journals/conservation-journal/issue-04/corrosion-of-metals-associated-with-wood/> (vaadatud 15.3.2016).

When Due Diligence Isn't Enough: Case Materials Revisited. The Walters Art Museum, Institute of Museum and Library Services. http://www.conservation-us.org/docs/default-source/annualmeeting/2013am_poster35_when_due_diligence.pdf?sfvrsn=2 (vaadatud 15.3.2016).

KANUTI „LASTETUBA“

— HEIGE PEETS —

KONSERVEERIMIS- JA DIGITEERIMISKESKUS KANUT

Kanut 30 – see on asutusele igati soliidne iga. Kolmekümne aasta jooksul on tehtud põnevaid ja keerukaid töid. Seejuures on ise palju õpitud, sest meistriks saadaksegi alles aastatega. Täna sed kanutlased on oskustega tegijad, kes on kasvatanud ka uue põlvkonna noori konservaatoreid. Koolipingist tulija on tööd alustades täis ootusi ja põnevust. Rõõmustav on tõdeda, et noortel konservaatritel on head ametioskused ja sellele tööle vastavad isikuomadused – nad oskavad joonistada, modelleerida, konstrueerida, neil on ruumiline mõtlemine, hea materjali- ning värvitunnetus. Peale selle ka kannatlikkus ja trots kõike ikka ja jälle uuesti alustada ehk hea rutiinitaluvus. Koolist saadud oskusi tuleb aga lihvida ja täiendada erialaste teadmistega ning meistrite töökogemustest saadud oskuste ja erialanippidega. Noor õpib kolleegide kõrval oma töid analüüsima, otsuseid vastu võtma, kuid vajadusel ka varasemaid kogemusi kriitiliselt ümber hindama. Hoolivus ja üksteist abistav suhtlus loob hea pinnase igakülgeks arenguks ning seda sellide õpikeskkonda võiks hellitavalt nimetada Kanuti „lastetoaks“.

Värkstoia teemaks valisin artikli pealkirjale sobivalt nukkude konserveerimise, milles tutvustatakse Kanutis töötanud ja praegu töötavate nukumeistrite töid.

NUKUD, NUKUD, NUKUD...

Nukud – suured ja väikesed, riidest või portselanist, uhkete parukatega, katkutanud või hoopiski ilma juusteta; punaste huulte ja sinisilmadega kaunid nukunäod; murdunud jäsemetega, purunenud või tindiplekkidesse uppunud näoga lelud; rebenenud rõivaste, kadunud kingade ning logisevate kehaosadega mänguasjad. Sellistena jõuavad nukud konservaatorei töölaual, sest nukukliinikud on kadunud ja vanu nukumeistreid, kes nukke ka parandasid, enam pole.

Nukk on meie kodus lihtne mänguasi, uhkeis rõivais eksklusiivne kaunistus või hoopis konkreetse isikuga seotud ja õrnalt hoitud mälestuse. Muuseumid on kogumis- ja uurimistö käigus nukke aastaid kogunud, aga ka heldekäelistelt annetajatelt kingituseks saanud. Kogudes säilitatakse väga erinevaid nukke: lihtsaid koduseid kaltsunukke, eriti hinnatud biskviitportselanist pea ja papjeemašest kehaga antiiknukke (Bisque-tüüpi nukud, 1850–1930), 20. sajandi sega- ja sünteetilisest massist valuvorm-nukke, erinevaid teatrinukke, mehhaanilisi (robot)nukke jms.

Igal nukul on oma „probleem“. Nuku „elukäigust“ sõltub, kui keerukas töö konservaatoreil ees seisab. Probleeme, mida lahendada, on palju: vanusest johtuvad materjalimuutused, lagununud konstruktsioonid, purunenud pea ja katkised silmad, puuduvad sõrmed ja varbad,

puuduvad kättevärvid, „tundmatud“ kaasaegsed materjalid ja mis kõige hullem – asjatundmatud ja robustselt tehtud parandused. Tihti tuleb omanikku ka nõustada, kuidas nukku edaspidi käsitseda ja hooldada.

Kostüüminukk. Saksamaa, 1894 (erakogu)

Portselanist pea ja „uinuvate“ silmadega ning papjeemašest kehaga 20 cm pikkune nukk. Nukuke kuulub omaniku vanaemale ja tellija soov oli mänguasi korrastada, et see oma väiksele tütrele parandada.

Nuku irdunud kehadetailid taasühendati kummipaelaga, pinnad puhastati ja puuduv sõrm taastati. Rābaldunud miniatuursed nukuriided parandati ja nukule tehti naturaalistest juustest uus parukas. Nukk on väga õrn. Talle valmistati aknakesega karp, mis võimaldab nukku vaadelda, ilma et peaks teda karbist välja võtma.

Portselannukk. Saksamaa, 20. sajand (erakogu)

60 cm pikkune uhkes riietuses portselanist vormvalu detailidega nukk, mis sobib oma hapruses rohkem interjööri iluasjaks kui lapsele igapäevaseks mänguasjaks. Nukk oli kapilt maha kukkunud ning löögi tagajärjel olid mõlemale säärele tekkinud pikipraod. Praod täideti ja pind „kasvatati“ tasaseks liimaine Araldite 2020 ja pigmentide seguga. (Vt fotot järgmisel leheküljel.)

Heige Peets

Töölaua on ootel hulk Teatri- ja Muusikamuuseumi varrasnukke 1970.–90. aastate nukunäidenditest. Käimas on Eesti Kunstiakadeemia tudengi Eva-Liisa praktikatöö Ruth Paasi juhendamisel. Märts 2016

Kostüüminukk, 1894. Nuku konserveeris Made Evalo, nukurõivad Anna Ženkevitš, 2000
FOTOD: SA EVM Konserveerimis- ja digiteerimiskeskuse Kanut pildipank

Portselannukk.
Nuku konserveeris Ruth
Treimuth, 2003

Lapsnukk. Firma Schoenau & Hoffmeister, 20. sajandi algus.

Nuku konserveerisid Ruth Treimut, Helmut Välja (konstruktsioon), Merily Paomets (parukas ja soeng), 2003

Rohelise kleidiga nukk. „Uinuvate“ silmade parandamiseks tuli parukas eemaldada ja nuku pea „avada“. Pärast konstruktsiooni parandamist pea suleti ja parukas liimiti tagasi. Nuku konserveeris Jolana Laidma, 2014

Lapsnukk. Saksamaa. 20. sajandi algus (erakogu)

Biskviitportselanist pea ja papjeemašest kehaga nukk. Seda tüüpi nukkude kehaosad on ühendatud kummide ja traatkonstruktsiooniga, pea on kaelast pööratav ning jäsemed liiguvad küünarnukkidest ning põlvedest puitliigenditega. Firmamärk nuku kaelal viitab, et ese on toodetud firmas Schoenau & Hoffmeister Burggrubis (Baier). Sealse nukutööstuse asutas 1884. aastal Arthur Schoenau ja see tegutses 1953. aastani.

Nuku keha ja silmade konstruktsioonid parandati, jäsemete pinnakahjustused ja puuduvad sõrmed modelleeriti ja taastati värvikaod. Murenevate kattevärvide kinnitamiseks sobis vee baasil akrülaat Acronal ja pindade toonimiseks Maimeri restaureerimisvärvid. Kunstmaterjalist valmistati parukas, mis õmmeldi uuele papjeemašest (paberimass, kliister) kinnituskilbile ja fikseeriti pea külge liimiga Araldite 2020.

Rohelise kleidiga nukk (erakogu)

Nuku saepurumassist vormvalu detailid on õmmeldud vatiga täidetud tekstiilist keha külge. Nuku pea oli eraldunud ja silmakonstruktsioon katki. Naturaalsetest juustest 12 spiraalokiga parukas oli pulstunud. Detailide kattevärv oli pragunenud ja kohati irduv.

„Uinuvate“ silmade parandamiseks peab paruka eemaldama, et avada kuplike pealael. Silmi hoidev katkine kipsalus parandati ja silmad asetati oma pesadesse tagasi. Pärast konstruktsiooni parandamist pea suleti ja korrastatud parukas liimiti tagasi.

Salonginukk, 1930 (Tartu Mänguasjamuuseum)

Nuku keha ja pea on valmistatud puuvillasest riidest ning täidetud puitvillaga (haavalaast). Näo- ja kaelaosa on kaetud heleroosa siidiga, millele on maalitud kulmud, sünnimärk paremal põsel ja õrnalt naeratavad erepunased huuled. Pruunid silmad on maalitud teisele kangale ja õmmeldud aplikatsioonina näole. Kipsimassist valmistatud käelabad ja sääred on õmmeldud tekstiilist kehadetailide külge.

Nuku konstruktsioon oli terve, vaid kips-detailidelt murenes osaliselt kattevärv. Keha detailide katteriie oli kohati auklik ja nuku riided väga räbaldunud. Kõige probleemsem oli lagunev roosa kattesiid nuku näol ja kaelal. Tekstiilide parandamiseks ja roosa siidi toestamiseks kasutati naturaalselt siidi (*crepeline*, Prantsusmaa). Nuku helekollasest siidniidist sassis juuksed seati soengusse.

Segamassist vormvalu detailidega nukuk Tiiu (erakogu)

Segamassist vormvalu detailidega nukuk, millel on „uinuvad“ silmad, naturaalsest juustest parukas ja ripsmed. Üks klaasist silmamuna oli katki. Nuku paremal jalal puudus päkaosa ja vasakul käel väike sõrm.

Katkised jäsemed parandati: laba murdepinnad ja praod tugevdati jaapani paberiga. Paksemast jaapani paberist ja PVA liimist valmistati tugev alus, mis kaeti mitme kipsikihi ja vormiti teise jala eeskujul. Sõrme konstrueerimiseks kasutati puutikku, mis suruti paberimassi püsti. Puutikk kaeti mitme kihi jaapani paberiga ja lõpuks kipsiga ning vormiti. Uued detailid kaeti pastellidega toonitud kriidimassiga ning lihviti siledaks.

KOKKUVÕTTEKS

Konservaatoril on vastutusrikas ja keeruline töö, mis toob ka põnevust ja töö rõõmu. Toetudes kolleegide kogemustele, on tänased nukumeistrid saanud tuge ja julgust konserveerida ka esmapilgul „parandamatute“ kahjustustega nukke. Nukumeister peab tundma erinevaid materjale ja tegema õigeid otsuseid meetodika ja materjalide valikul. Meistril on, mida õpetada, ja sellil, mida õppida!

Salonginuku välimus oli tõesti väga räbal. Nuku konserveeris Ruth Paas, kipsdetailide värvikihid taastas maalikonservaator Marika Mängel, 2007

Nukk Tiiu riided ja sokid valmistas tema omanik. Lakknahast kingad meisterdas konserveerija Helen Lennuk, 2014. On näha, kuidas toimus „nukuortopeedia“ – jalalaba remont ja puuduva sõrme taastamine

SAJANDI JAGU HOOLT JA ARMASTUST

EESTI RAHVA MUUSEUMI KONSERVEERIMISOSAKOND 50

— ÜLLE VAHAR —

EESTI RAHVA MUUSEUMI JUHTIVKONSERVAATOR
KONSERVEERIMISLABORI JUHATAJA 2000–2014

— JANIKA TURU —

EESTI RAHVA MUUSEUMI KONSERVAATOR

Ülle Vahar

30. septembril 2015 tähistas Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakond oma viiekümnendat sünnipäeva konverentsiga Tartu Pauluse kirikus, kus oli aastakümneid ERMi puitesemete hoidla ja konservaatorite tööruumid. Aga ERMis on esemete hooldamisega tegeldud peaaegu muuseumi loomisest alates. Saja aasta jooksul on esemete hooldajad kandnud mitmeid nimetusi, muuseum on tegutsenud erinevates hoonetes, hulk inimesi on esemete säilivuse eest võidelnud, sageli tervise hinnaga. Selle pika aja jooksul on töötajate erialane ettevalmistus järjest paranenud, töötingimused muutunud töötajasoõbralikumaks ning konserveerimisiideoloogia teinud läbi suured muutused.

ASJALIKUD ALGUSAASTAD

Eesti Rahva Muuseumi algusaastatel kerkis kohe päevakorda küsimus, kuidas kogutud esemeid hoiustada ja nende eest hoolt kanda. Esimesel juhatusel koosolekul 1909. aastal otsustati ametisse panna esimees, kassahoidja, kirjatoimetaja ja konservaator. Võeti ühendust

Moskva ülikooli kunstikabineti konservaatori Aleksander Põrgiga, kes ei soovinud aga Moskvast lahkuda. Nii jäi kvalifitseeritud konservatori leidmine paariks aastaks soiku. 1911. aastal otsustas korjamistoimkond muuseumisse palgale võtta teoloogiatudengi Gustav Matto, kes kogutud esemeid korraldas ja neid nimekirjadesse kandis. Järgnevatel aastatel, kui hoogsa kogumistegevuse tõttu hakkas töö üle pea kasvama, tõusis konservaatori leidmine taas päevakorraale. 1912. aasta suvel avaldati ajalehtedes kuulutus, et ERM võtab tööle konservaatori. Vaatamata saabunud 31 vastusele jäi konservaator seekord palkamata.

Kui muuseumi rahvateaduslikku osakonda asusid esimesed palgalised töötajad, algas aktiivne kogude korraldamine ja esemete hooldamine. 1913. aastal oli muuseumis kolm alalist töötajat: Gustav Matto, Edgar Eisenschmidt ja Frieda Kõrvel. Märtsist tuli lisaks Ella Amberg. 1913. aastal võeti ERMi juhatusel koosolekul vastu otsus muuseumi esemeid desinfitseerida ja puhastada. Nii algaski Eesti Rahva Muuseumis

Janika Turu

Katoloogitud
puuesemete
pesemine Eesti
Rahva Muuseumis.
Märts 1939.
ERM Fk 840:16
FOTO: Eerik Pöld

teadlik säilitus- ja praktiline konserveerimistegevus. Alustati võitlust koidega, milleks kasutati aastate vältel mitmeid erinevaid kemikaale ja valmistooteid: koirohi Tineolin, petrooleum, naftaleen, kamper, arseen, Eulan, sinihape Zyklon, bensiin-naftaleen, õli Xylamon. Näiteks petrooleumi kasutamise kohta on eraldi välja toodud selgitus, et seda kasutati valgustuses ja kogude desinfitseerimiseks ning esemete peale määrimiseks. 1914. aastal osteti palju pakkepaberit, seepi, soodat, niiti ja kangast. Eraldi on makstud pesunaistele siidasjade ja pesu pesemise eest.

Abi paluti ka spetsialistidelt väljaspool muuseumi. Õpetatud Eesti Seltsi konservator E. Frey aitas korraldada muuseumi mündikogu ja kunstnik Rudolf Lepik parandas värvikilde lahti pilduvaid õlimaale. Igal aastal oli muuseumitöötajatel võimalus ennast täiendada nii Soome kui Venemaa muuseumides.

Esimese maailmasõja puhkemise tõttu oli vaja muuseumi tööd veidi koomale tõmmata. Gustav Matto jõudis siis korda seada muuseumi muinasteadusliku kogu. Samuti mõjutas muuseumi tööd järgnev Vabadussõda. Sel ajal töötajad vahetusid või lahkusid ja üldine muuseumitöö seisis.

Pärast sõda algas kõik uue hooga. 1922. aastal sai muuseum oma kasutusse esialgu osa Raadi mõisa härrastemajast ning järkjärgult terve mõisahoone. Raadil alustati konserveerimis- ja desinfitseerimistubade sisseseadmist. Mõisa keldrikorrusel asusid pesutuba ja desinfitseerimiskamber, ülemisel korrusel töötoad, põõningul ja keldris hoidlad. Esimesel korrusel

paiknesid näitusesaalid. Konserveerimis- ja restaureerimistegevus toimus igas osakonnas eraldi. Näiteks kultuuriloolise osakonna esemeid korrastas osakonna juhataja Aleksander Tassa, kes tegeles pidevalt skulptuuride ja maalide restaureerimisega.

1930. aastatel toimus endiselt järjepidev esemete gaasitamine ning immutamine. Selle ajaperioodi töökeskkonnale ja kasutatud töövahenditele heidab valgust 1939. aastal toimunud inventuur, kui koostati kõlbmatu

Töö ERMi gaasitamise kambris Raadil. 1937/38.
ERM Fk 810:30

inventari mahakandmise nimekiri. Seal on kirjas näiteks petrooleumivaat, pulverisaator, metallharjad asjade puhastamiseks, proviisorilt saadud ja turult ostetud suured klaaspudelid, arhiivikarbid, töökuued, termomeetrid, piimakann (gaasitamise juurde), lehter, mõõduklaas, tsingitud panged, mitmesuguseid käsitööriistu (kruvikeerajad, puurid, peitlid, haamid, tangid, kruvitõmbaja, traaditangid, naelatangid, viil, pintslid). Kogude gaasiga desinfitseerimine toimus Tartu ülikooli entomoloogiakatsejaama juhataja Kaarel Leiuse (kuni 1938 Karl Zolk) eestvõttel.

Pärast Teise maailmasõja puhkemist valitsesid muuseumis rasked olud, Saksa väed paiknesid Raadi mõisas. Saksa okupatsiooni ajal oli ERMi töötajate peamiseks ülesandeks kogusid tuulutada, puhastada ja kuivatada, sest kütteta niisketes ruumides kippusid esemed hallitama ja roostetama.

1943. aastal kerkisid päevakorda Tartu kultuurivarade kaitsmise ja evakueerimise küsimused. Järgmisel aastal oli vaja muuseumi kogud kiiresti pakkida ja Raadi mõisast evakueerida. Esemed pakiti koos naftaleeniga puust kastidesse ja evakueeriti üle Eesti erinevatesse turvalistesse paikadesse – rahvamajadesse, koolidesse, kirikutesse. Vastavalt võimalusele käidi esemeid tuulutamas ja üritati hoolitseda selle eest, et kastid oleksid hoiustatud enam-vähem kuivades tingimustes. 1944. aasta oktoobris algas varade reevakueerimine.

1944. aasta sügisel oli Eesti Rahva Muuseumi olukord väga nukker – Raadi mõis varemetes, muuseum koduta. Hakati kiiresti otsima kohta, kuhu reevakueeritavad varad kokku kanda. 1944. aasta lõpus saadi ruumid senisesse kohtuhoonesse aadressil Veski 32 (õige pea N. Burdenko 32), esialgu vaid teisel korrusel. Vintsutatud kogud vajasisid ruttu hoolitsemist – esemed olid saanud niiskust, olid hallitanud, metallesemad roostes jne.

Vasakult laborant Ella Vaher, laborant (hiljem restauraator) Lehti Konsin, restauraator Peeter Vint, restauraator Elmire Reineller. 1950. aastate algus. ERM Fk 2613:55 FOTO: Udo Rips

PÄRAST SÕDA

2. oktoobril 1945 toimunud ERMi teadusliku nõukogu koosolekul otsustati toonase, võimude poolt ametisse pandud direktori Salme Rikase ettepanekul luua kiiremas korras restaureerimisosakond, et sõjakahjustustega toime tulla. Osakond jäi aga moodustamata. 1945. aastal võeti tekstiilide korrastamiseks restauraatorina tööle Elmire Reineller. 1947. aastal vormistati restauraatoriks maalrina töötanud Peeter Vint, kes hakkas puit- ja metallesemeid hooldama.

Sõjajärgsetel aastatel, kui töötajaid oli vähe ja jõud koondatud ruumide kohaldamiseks muuseumi vajadustele ja esemete inventeerimiseks-süsteemiseerimiseks, jäi kogude korraldamine, sealhulgas esmane hooldustöö ehk puhastamine, tuulutamine, ka desinfitseerimine peamiselt laborantide ülesandeks. Laborandid olid algul etnograafia ja kultuuriloolise osakonna koosseisus, struktuuri ümberkorraldamise järel fondide osakonnas (nagu ka restauraatorid). Jõudumööda aitasid ka koristajad ja teised töötajad (kütjad, näituste valvurid, peavarahoidjani välja). Hooldustegevus keskendus 1940.-50. aastatel esemete alleshoiule. Et majas oli kuni 1983. aastani ahiküte ja köeti kümneid ahje, soodustasid ebasobivad keskkonnatingimused, peamiselt liigniiskus, kahjurite levikut, mis eriti ohustas villaste tekstiilide, puit- ja (karus)nahast esemeid. Kahjurite tõrjeks kasutati ohtralt erinevaid kemikaale. Näiteks on 1952. aasta materjalide nimistus kirjas 50 kg naftaliini, 1953. aastal 32 kg dikloroetaani, 20 kg formaliini, 1,8 kg diklorobenseeni.

Restauraatorite ülesanne oli ka esemede korrastada, sest kohe pärast sõda algas näitustegevus. Metallesemete puhul oli probleemiks korrosioon, puitesemete puhul lisaks biokahjustustele kõikuva niiskusetaseme tõttu esemete konstruktsiooni ebastabiilsus, eriti vitsutatud esemete puhul. Parandamist vajasisid koikahjustustega villased tekstiilid.

1950. aastatel arvati toonase Eesti NSV Teaduste Akadeemia Etnograafia Muuseumi kogust välja ideoloogiliselt sobimatud esemed ning osa kollektsioonist jagati erinevate muuseumide vahel. Olukord muutus kümnendi lõpus, kui ideoloogiline surutis lõdvenes ja direktoriks tuli etnograafi haridusega Aleksei Peterson. Algas aktiivse kogumise aeg – maja täitus museaalidega keldrist põõninguni, järk-järgult vähendati näitusepindu. Ka kogude hooldamine võeti luubi alla. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidium otsustas: „Organiseerida 1960.–1965. a. muuseumi juurde kaasaegse teaduse nõuetele vastav museoloogiline laboratoorium muuseumiesemete konserveerimise ja säilitamisega seotud küsimuste lahendamiseks. Nimetatud laboratooriumile panna ENSV Teaduste Akadeemia muuseumide ja teiste asutuste teenindamine. Näha ette perspektiivis Etnograafia Muuseumi

restaureerimistökoja loomine.“ (17. juuni 1959 istungi protokoll nr 22)

RESTAUREERIMISLABORATOORIUMI ALGUSAASTAD

1960. aastal loodi lisaks kahele restauraatori kohale vanemmehaaniku ametikoht, kuhu võeti kõrgharidusega Roman Vulf, kelle põhiülesandeks sai metallesemete hooldamine – konserveerimine. Ta hakkas ka üldisemalt korraldama konserveerimis-restaureerimistöid, näiteks võttis kasutusele spetsiaalsed konserveerimispäevikud, kuhu lisaks eseme üldandmetele märgiti kasutatud menetluse lühikirjeldus.

Esimene restaureerimiskomisjoni koosolek toimus 3. detsembril 1963. Komisjoni koosolekutel, kus lisaks töö tegijatele osalesid fondide osakonna juhataja, peavarahoidja, aga ka teadussekretär ja teised teaduslikud töötajad, arutati tööde jagamise ja vastuvõtmise kõrval ka kasutatavaid konserveerimis-restaureerimis-meetodeid, anti aru õppekäikudest jm. 1963. aastal pensionile läinud restauraatorite asemele tuli puidurestaatoriks Heino Sakson, kelle vahetas õige pea välja hea puidutundja Arnold Kärbo. Tekstiilirestaatoriks sai senine laborant, rõivaste konstrueerimise ja modelleerimise haridusega Lehti Konsin. Temast sai Eesti esimene koolitatud tekstiilirestaator, kes tegi oma tööd väga korrektselt, suure hoole ja armastusega.

ENSV kultuuriministri käskkirjaga 21. aprillist 1965 määrati etnograafiamuuseumile restaureerimistökoja juhataja ametikoht. Selle põhjal moodustas muuseumi direktor Aleksei Peterson 30. septembril 1965 restaureerimislaboratooriumi osakonna õigustes. Sinna kuulusid juhataja Heinrich Veromann, kes oli aasta varem tulnud Roman Vulfi asemele, ning restauraatorid-kunstnikud Lehti Konsin ja Arnold Kärbo. Teadvustati vajadust oluliselt täiustada dokumenteerimist – konserveerimispäeviku kõrvale võeti kasutusele restaureerimisprotokoll, kuhu tehti põhjalikumaid ülestähendusi. Sinna lisati ka fotod objektist enne ja pärast restaureerimist ning töö käigust.

Kuigi näitusepinda oli napilt – 1967 sai muuseum ruumipuuduse leevenduseks osa Pauluse kirikust, kuhu paigutati ümber puitesemeid, korraldati väljaspool muuseumi näitusi, mistõttu oli vaja esemeid eksponeerimiskõlbulikuks kohendada. Sel ajal eeldati suuresti esialgse välimuse taastamist. Tekstiilide puhul tähendas see näiteks katkenud tikandite taastamist, aga ka aukude parandamist, täitmist, kahjustunud alade dubleerimist tugikangale liimides, karunaha puhul mõningatel juhtudel karvade kleepimist. Kõvenenud nahkesemeid pehmendati. Puitesemete puhul olid levinumad võtted puidu tugevdamine-immutamine (1964 alates polübutüülmetakrülaadiga), puunõude vitsutamine,

detailide asendamine, viimistlemine. Kogutud metallesemed üritati kohe konserveerida. Selleks otsiti hulk aega sobivaid meetodeid. Kui algselt kasutati tugevaid happeid, siis edaspidi püüti leida vähemohalikke alternatiive. Hakati kasutama ka elektrolüüsi.

Komisjoni aruteludes tõstatas teaduskaader ka fotode säilitamise teema. N-õ kustuvate fotode probleemiga hakkas tegelema 1970. alguses muuseumi tööle asunud fotograaf Jüri Karm, hilisem kauaaegne fotolabori juhataja.

Pärast laboratooriumi loomist ja eriti seitsmekümnendatel käidi väga sageli suuremates Nõukogude Liidu restaureerimistöokodades, peamiselt Leningradi ja Moskva keskustes, kogemusi omandamas. 1968. aastal õnnestus Lehti Konsinil stažeerida ka toonases Saksa DV-s Berliini Ajaloomuuseumis, kus ta õppis tekstiilide liimistamismeetodit. Lääne meetoditega oldi kursis erialakirjanduse kaudu, mida üritati hankida. 23. jaanuaril 1967 loodi muuseumi restauraatorite Arnold Kärbo ja Heinrich Veromanni aktiivsel kaasabil Eesti NSV Teaduslik-Tehnilise Ühingu restauraatorite sektsoon, et aidata kaasa Eesti restauraatorite erialase taseme tõusule.

RESTAUREERIMISOSAKONNA LOOMINE

1969–1978 juhtis restaureerimisüksust Arnold Kärbo, 1971 asus metallirestaatorina tööle Rein Olli, kes oli selles ametis ligi 40 aastat.

Kolm restauraatorit tegutses kahes väikeses lisaventilatsioonita ruumis kuni 1975. aasta lõpuni. Mürgitamis-desinfitseerimised toimusid Pauluse kirikus asuvas puiduhoidlas või peahoone pööningul. Kasutati erinevaid ühendeid, näiteks pritsiti esemetele ksüleeni ja paradiklorobenseeni segu. Kaitsevahenditeks olid gaasimaskid, kuid teinekord lõppes töö ülemäärselt uimases olekus. Etanooli (nõukogude perioodil saadi seda aastas mitukümmend liitrit) kasutusaruandes võis leida kurioosume, et etnograafiamuuseumis kasteti kasukaid desinfitseerimise eesmärgil kontsentreeritud etanooli sisse. Tegelikult seda ilmselt ellu ei viidud.

**Etnograafia-
muuseumi
restaureerimis-
laboratooriumi
juhataja Heinrich
Veromann. 1968.
ERM Fk 1559:6**

**FOTO: Toivo
Pedak**

Vasakult etnograafia-muuseumis stažeeriv vabaõhumuuseumi restauraator Merike Neidorp, etnograafia-muuseumi restauraatorid Sirje Härmas (Morgenson) ja Lehti Konsin. 1976. ERM Fk 1796:11

FOTO: Vello Kutsar

Tänu direktori Aleksei Petersoni aktiivsele tegevusele remonditi muuseumi valduses olevaid ruume ja 1975. aastal õnnestus ka restauraatorite tööruume veidi laiendada ning olemasolevaid sobivamaks kujundada. Kahele ruumile lisaks saadi keldrisse metallirestauroatori tööruum, kus olid töökorras tõmbekapid. Senistest ruumidest kujundati üks tekstiilirestaureerimise ruumiks, teine puidutöökojaks. Mööbli kavandas Arnold Kärbo.

Peale töötingimuste parandamist saadi juurde kaks ametikohta: tekstiilirestauroator, kellenas asus tööle õmblustoodete konstrueerija haridusega Sirje Härmas (Morgenson), ja puidurestauroator – sellel kohal töötas kümnekond aastat mitmeid erineva haridustaustaga inimesi.

1978. aastal, kui Arnold Kärbo siirdus tööle restaureerimisvalitsusse, sai restaureerimislaboratooriumi juhatajaks Sirje Härmas. 1984. aastal suri pärast pikka haigust Lehti Konsin, 1986 aastal korraldati tema 60. sünniaastapäeva puhul näitus ja konverents.

Et kogude desinfitseerimise probleemi lahendada, võeti 1981. aastal tehnikuna tööle Tallinna Polütehnilise Instituudi lõpetanud keemik Lea Raichmann, kes proovis leida alternatiive mürgitamisele – 1985. aastast üritas ta võtta kasutusele külmutamismenetlust. See õnnestus 1992, kui väliseestlaste toel osteti esimene sügavkülmkapp, mis võimaldas tekstiilide mürgitamise suures osas asendada teaduslikult väljatöötatud külmutamismenetlusega.

1. septembril 1986 sai Lea Raichmannist senise restaureerimislaboratooriumi asemel loodud restaureerimisosakonna juhataja.

1986. aastal sai ERM Aleksandri kirikusse Sõbra tänaval hoidlaruumid, kuhu paigutati veovahendid, põllutööriistad, aga ka soome-ugri puidukogud. 1980. aastate lõpus reorganiseeriti Pauluse kirikus asuv puiduhoidla ja puidukonservaatoritele ehitati käärkambrisse töökoda, paari aasta pärast asusid sinna ka naharestauroatorid. Peamajas Veski tänaval renoveeriti tekstiilirestauroatoritele esimese korruse tööruumid.

Töötajate arv suurenes, ulatudes 1990ndate algul kümne restauraatorini, kellel oli erinev haridustaust – põhiliselt kunsti-, käsitöö- ja keemiaharidus. Lisaks senistele erialadele lisandusid nahkesemete restauraatorite ametikohad.

Metallikonservaator Rein Olli oma tööruumis. 1996

FOTO: Maie Alumaa

RESTAUREERIMISEST KONSERVEERIMISENI, TAGAJÄRGEDEGA VÕITLUSEST ENNETAMISENI

1992 võeti muuseumis kasutusele uus struktuur. Senise restaureerimisosakonna asemele loodi konserveerimisosakond, mille töötajateks konserveerimisosakond, mille töötajateks konservatorid ja säilitajad (endise 1980. aastate lõpus loodud hügieenisektori töötajad). 12. detsembril 1992 sai konserveerimisosakonna juhatajaks samal aastal tekstiilikonservatoriks tulnud Maie Alumaa (esimene keemikust restaureerija Eestis, kes asus 1960. aastatel tööle Tartu ülikooli raamatukokku). Lea Raichmann hakkas korraldama säilitajate tegevust, mis seisnes kahjuritite kontrollis, esemete esmases puhastamises hoidlates ja keskkonnatingimuste jälgimises.

Eesti taasiseisvumise aeg oli keeruline, aga osakonna töötajatel õnnestus käia lääne pool erialastel kursustel, kasutades enamasti korraldaja ja väliseestlastest lisatoetajate abi.

Üha rohkem hakati tähelepanu pöörama säilituskeskkonnale, et mitte võidelda vaid tagajärgedega. Näiteks et saavutada hoidlates ühtlasemat niiskuse- ja temperatuurirežiimi, võeti vastu otsus vajadusel neid ka suvel kütta.

Suur väljakutse konservatoritele ja säilitajatele oli püsinäituse avamine uues näitusemajas 1994. aasta mais. Suurim koormus langes tekstiilikonservatoritele, kes pidid lühikese aja jooksul korrastama tohutu hulga esemeid eksponeerimiskõlbulikeks. Näitustel hakati tähelepanu pöörama valgustingimustele. Püsinäituse rahvarõiva osas kasutati liikumisanduriga valgusteid. Näitusesaalide aknad kaeti UV kaitsekiledega.

1995. aasta sügiseks renoveeriti konserveerimisüksuse juhataja Maie Alumaa eestvedamisel käsitöömagasin kaasaegseks tekstiilitöökjaks,

kuhu paigaldati Soomest hangitud spetsiaalne restiga pesuvann ja deionisaator, kuivatuskapp jm. Paari aasta jooksul tegid uuenduskuuri läbi ka teised konservatorite tööruumid.

Konservatorite sisuline töö muutus üha enam skandinaaviapäraseks – restaureerimine peab olema põhjendatud, tuleb teha nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik.

1990. aastate lõpul võeti ERMis Eesti muuseumidest esimesena kliimatingimuste jälgimiseks kasutusele elektroonilised mõõturid. Püsinäitusel hakati regulaarselt välja vahetama tundlikke esemeid – lahtiselt eksponeeritud vaibavalikut vahetati üle aasta.

1997. aastal sai konserveerimisosakonnast kaks üksust peavarahoidja alluvuses – säilitussektor ja konserveerimislabor. Samal aastal valmisid muuseumi hoovi tekstiilide tuulutamise rõdu ning näitusemajja püsinäituse paremaks hooldamiseks säilitajate tööruum.

2000. aastate algust muuseumis iseloomustas

Liina Jürgenson
säilitajate tööruumis esemeid kontrollimas.
2001

FOTO: Anu Ansu

Tekstiilikonserveerimise ruum.
Vasakult tekstiilikonservatorid Laili Kuusma, Inge Tuvike, Maie Alumaa ja koguhoidja Maire Kuningas.
2008

FOTO: Anu Ansu

Konserveerimisosakonna
endised ja
praegused töötajad osakonna
50. aastapäeval
30. septembril
2015
FOTO: Marike
Laht

aktiivne näitusetevetus. Näituste ettevalmistusaega üritati pikendada, et konservaatorid jõuaksid tegelda ka kogutud esemetega ning kiiret konserveerimist nõudvate objektidega.

Aastail 2002–2005 valmis Raadil hoidla-hoone, kuhu said tööruumid puidukonservaatorid ja säilitajad. Puidukonservaatorid said oluliselt ruumi juurde – töökojas on märg- ja keemilise töötuluse ruum, käsitööruum, masinaruum ning materjalide ladu. Esemete hoolduseks saadi külmkamber, kus on võimalik ka toonesepa hävitada. Üksuse regulaarne eelarve võimaldas piiri tagant tellida spetsiaalseid konserveerimisvahendeid ja materjale.

Võeti suund esemete ülevaatusele hoidlates, et selgitada ebastabiilses seisukorras, kiiret konserveerimist vajavaid objekte. Ülevaatused arenesid dokumenteeritud seisundiuringuteks, mille alusel hakati kogusid süsteemselt stabiliseerima. See on olnud oluline tööloik alates 2000. aastate keskpaigast – puutesemetel on tehtud hädavajalikke konstruktsiooniparandusi, tekstiil- ja nahkesemeid on peamiselt puhastatud ja turvaliselt pakendatud, korrodeerunud metall-esemeid stabiliseeritud. Mainitud tegevus on olnud võimalik tänu näitusemahtude ajutisele vähenemisele. 2005 tuli konserveerimislabori koosseisu fotokonservaator Jüri Karm, kes tegeles fotomaterjalide hooldamisega.

2008. aastal taasloodud konserveerimisosakonna juhatajaks sai senine koguhoidja, kultuuriväärtuste säilitamise magister Kaie Kukk. Konservaatorite ja säilitajate süsteemse hoole alla võeti ka arhiiv ja raamatukogu.

NOORENDUSKUURIGA TULEVIKKU

2010–2014 tuli pensionile siirdunud töötajate asemele või loodud uutele ametikohtadele täiendust peamiselt Tartu Kõrgema Kunstikooli konserveerimiseriala lõpetanutest, osal neist on omandatud või omandamisel ka Eesti Kunstiakadeemia magistrikraad. Lisaks senistele valdkondadele hakati tegelema ka paberi ja plastikute konserveerimisega.

2011. aastast hakati valmistama ette esemeid ERMi uue maja püsinäitustele. 2013 algasid Raadil ehitustööd. Vastvalminud uues hoones saab konserveerimisosakond lisaks töökodadele ja laoruumidele esmakordselt eraldi laboriruumi, sest üha rohkem on hakatud tegema eeluuringuid.

2014. aasta augustist on konserveerimisosakonna juhataja Kristiina Piirisild, kelle eestvedamisel hoogustus töö uue maja näituste ettevalmistusel – nii esemete kui näituse säilituskõlblikkuse osas. Alates 2015. aasta algusest käib kogu dokumenteerimine muuseumide infosüsteemis MUIS, mis hõlbustab oluliselt arvepidamist. Lisaks teaduspõhisuse kasvatamisele peetakse väga oluliseks, et suureneks konserveerimisosakonna roll õppe- ja praktika-baasina.

Praeguseks, mil ees ootab kolimine ERMi uude majja, on konservaatorite-restauraatorite ja kogude hooldajate põlvkondade tarkus ja kogemused loonud head eeldused kompetentsikeskuse tekkeks.

KANUT – 30

ÜLERIIGILISE KONSERVEERIMIS- KESKUSE KUJUNEMINE

— KALEV UUSTALU —
SA EESTI VABAÕHUMUSEUM KONSERVEERIMISDIREKTOR

Kultuuriväärtuste konserveerimise ja restaureerimise vajadus on kujunenud tõusvas joones koos ühiskonna arenguga ja üleüldise teadlikkuse ning materiaalsete võimaluste kasvuga. Museaalide suunatud ja koordineeritud konserveerimistöo sai Eestis alguse 1960. aastatel. 1967. aastal asutati Tartu ülikooli juurde restauraatorite sektor, mis 1970. aastal laienes hügieeni ja restaureerimise osakonnaks. 1967. aastal asutati ka Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Eesti NSV Riikliku Raamatukogu juurde paberi ja kõite restaureerimise sektor, Eesti NSV Riiklikus Kunstimuseumis asutati 1975. aastal restaureerimisosakond. 1967. aastal loodi Eesti NSV Teaduslik-Tehnilise Ühingu juurde ehitustööstuse restauraatorite sektsioon, et tõsta muuseumide, arhiivide, raamatukogude ja restaureerimistöökodade restauraatorite teadmisi ja oskusi. Esimesena sai Liidia Noodla 1970. aastal raamatute ja arhiividokumentide restauraatori kõrgema kategooria.

Arusaam, et on vaja kohta, kus mitme eriala restauraatorid ja konservaatorid ühe katuse all toimetaksid, tekkis siis, kui algas suunatud ja koordineeritud konserveerimistöo. Erinevate materjalide kooslus (puit, metall, paber, tekstiil, nahk, värvid jne) objektidel vajas erinevate

oskuste ja teadmistega spetsialiste koondumist ühte kohta, sest väärtuslike esemete transportimine erinevais paigus asuvate meistrite juurde on tülikas ja esemete jaoks ohtlik. Lisaks peavad meistrid saama omavahel kiiresti infot vahetada ning konsulteerida, milliseid töid on tehtud ja mida kavatakse teha. Nimetatud asjaolu ja mitmed muud tegurid tingisid Eestis kultuuripärandiga tegelevate spetsialistide ja valdkonda korraldavate ametnike huvi konserveerimise ja restaureerimise keskuse planeerimise vastu.

1976. aastaks tekkis ka kultuuriministeeriumis juba üsna konkreetne mõte moodustada Eestis vabariiklik restaureerimiskeskus. Muuseumides korraldatud kaardistamise tulemusel selgus, et sel aastal vajasid Eesti muuseumides konserveerimist ja restaureerimist 7039 puit-, 2018 metall-, 8685 tekstiil- ja 348 nahkeset.

Asuti koostama keskuse moodustamise kavasid. Üks neist oli Eesti Riikliku Vabaõhumuuseumi juurde Eesti muuseumite teenindava Vabariikliku Restaureerimiskeskuse organiseerimise perspektiivplaan aastateks 1977–1980. Plaani teenindada muuseumite puit-, metall-, tekstiil- ja nahkesemete konserveerimisel ja restaureerimisel.

Kalev Uustalu

**Restaureerimis-
keskusele
eraldatud teise
korruse ruum
1986. aastal**

Vabaõhumuuseumi restaureerimisosakonna juhataja Elve Ilvese koostatud plaani järgi kavatseti algul restaureerimistöökodade jaoks vajalik tööpind saada, ehitades olemasolevad ruumid ümber ja rajades hoidla nr 2 lähedusse juurdeehituse. Restaureerimistöökodad olid planeeritud vabaõhumuuseumi administratiivkompleksi ühe osana, sest esialgne tööpind ei vastanud suuruselt restaureerimistöökodade vajalikele normidele. Töökodades pidi olema hea loomulik ja kunstlik valgustus, reguleeritav küttesüsteem ning ventilatsioon. Hädavajalik oli kanalisatsiooni ja transformaatoralajaamade elektrivälisvõrgu olemasolu.

Töövahendite ja seadmete soovitatav loetelu oli antud Üleliidulise Konserveerimise ja Restaureerimise Teadusliku Uurimise Kesklaboratoriumi poolt. Seda loetelu aluseks võttes oli orienteeruv seadmete ja vahendite eelarveline maksumus ja üldkulutused töökodade sisustamiseks tolaeagsetes hindades 33 260 rubla. Kavan- datud olid töökohad 14–15 inimesele: kaks puidukonservaatorit, kolm puidurestaatorit, kaks metallirestaatorit, kaks-kolm tekstiilires- tauraatorit, üks naharestaator, kolm tehnilist ja abipersonali töötajat ja fotograaf.

Et vabaõhumuuseumi kavandatavas restau- reerimiskeskuses puudus kunsti restaureerimise osa, tegeles samal ajal restaureerimiskeskuse rajamisega aktiivselt ka Eesti NSV Riikliku Kunstimuuseumi direktori asetäitja restaureeri- mise alal Endel Valk-Falk. Tänu tema jõulisele ning otsustavale tegutsemisele loodi lõpuks kunstimuuseumi juurde Vabariiklik Restaureeri- miskeskus.

Kuigi 1976. aastal oli vabariikliku keskuse loomiseni veel pikk tee, asuti keskusele vajalikku

personali välja õpetama. Restaureerimistöökogemuste ning vilumuste omandamine võtab aega. Nõutava kvalifikatsiooni saavutamiseks on vaja vähemalt üks aasta väljaõpet ning isegi pärast seda on töös mõistlik toetuda kogunud restaureerimise nõuannetele ja abile.

Keskusele vajaliku personali väljaõpetamiseks kuulutati Eestis välja konkurss tolaeagsesse Leningradi V. A. Serovi nimelisse kunstikooli (praegu N. K. Roerichi nimeline kunstikool). Soovijatel tuli 1977. aasta suvel läbida Eestis eksamivoor. Sama aasta sügisel suunatigi 12 res- taureerimise vastu huvi tundvat kunstiandega noort õppima Leningradi (Peterburi). Õppurid lõpetasid 1981. aastal, kuid paraku oli erinevatel põhjustel Vabariiklik Restaureerimiskeskus loomata. Seetõttu jagunesid kümnekond värskest restauraatori oskused ja kutse saanud Leningradi kooli lõpetajat laiali erinevatesse muuseumidesse ja raamatukogudesse, kus oli moodustatud oma restaureerimis- või konserveerimisosakond.

1. detsembril 1986 koitis lõpuks päev, mil Eesti NSV kultuuriministri käskkirjaga moodustati Eesti NSV Riikliku Vabaõhumuuseumi restaureerimisosakonna ja Eesti NSV Riikliku Kunstimuuseumi restaureerimisosakonna baasil Riikliku Kunstimuuseumi Vabariiklik Restaureerimiskeskus.

Loodud keskusel oli oma eelarve, mis võimaldas laiemalt ning vabamalt tegutseda, ja uued ruumid. Restaureerimiskeskuse asukohaks sai Pika ja Rataskaevu tänava nurgal asuv endise trükikoja Kommunist maja, mille seisukord oli pärast trükikoja väljakolimist üsna trööstitu. Kohe pärast otsuse vastuvõtmist algasid remon- ditööd, mis käisid samal ajal, kui konserveeriti kultuuriväärtuslikke esemeid. 1987. aasta suvel oli võimalik tööle asuda teise ja neljanda korruse ruumides. Teisel korrusel hakati puitu ja metalli restaureerima. Neljandal korrusel seati sisse labor ning naha, paberi, tekstiili ja muude materjalide töökoda. Kolmanda korruse remont võttis kauem aega, kuid aasta lõpuks olid kolm korrust sisustatud ja töökorras.

Nüüd tekkis võimalus koondada varasemast rohkem eri oskuste ja teadmistega konser- vaatoreid-restaureerijaid ühe katuse alla. Keskuse algsele koosseisu kuulus 14 inimest. Enamik töötajaid tuli vabaõhumuuseumist ja kunstimuuseumist, kusjuures kõigil neil oli olnud vaba valik, kas tulla uude keskusesse või jääda vanale töökohale. Näiteks otsustasid kõik kunstimuuseumi paberikonservaatorid pärast seda, kui oli käinud vaatamas trükikojast maha jäänud räamas ruume, mitte töökohta vahetada ja jääda oma senistesse ilusatesse ruumidesse edasi. Maalijatest tuli üle ainult kaks inimest. Ka vabaõhumuuseumist ei tulnud keskusesse kõik konservaatorid, vaid ainult Helmut Välja ja Merike Neidorp. Lisaks tulid keskusesse

veel Eesti Rahvusraamatukogu paberi- ja kõi-
te-konservaatorid. Mööbliosakonda asusid tööle
Mati Raal ja Jaanus Heinla, kellest sai mõne aja
pärast restaureerimiskeskuse fotograaf. 1986.
aastal tööle tulnutest on Kanutis praegu Jaanus
Heinla, Marika Mängel, Heige Peets, Vilja Silla-
maa ja Helmut Välja.

Restaureerimiskeskuse rajaja ja esimese juhi
Endel Valk-Falgi eesmärk oli luua kõikidele
Eesti riigimuseumidele konserveerimisteenust
pakkuv keskus, mis ei ole otseselt seotud ühegi
muuseumiga. ENSV Riikliku Kultuurikomitee
1989. aasta 26. detsembri käskkirjaga korral-
datigi olemasolev ja kunstimuseumi juures
tegutsev restaureerimiskeskus ümber iseseisvaks
juriidiliseks isikuks – riigiasutuseks nimega
Ennistuskoda Kanut. Käskkirja järgi sai keskuse
asutamise päevaks 1. jaanuar 1990.

Rahandusministeerium kinnitas Kanuti koos-
seisu 32 ametikohta, kuid Eesti Kunstimuseumi
tolleaegse direktori käskkirjaga viidi keskusesse
üle 38 inimest. Tööle vormistati Kanutisse aga
1990. aasta 2. jaanuaril 44 töötajat, sest töö-
kollektiivi lisandusid raamatupidaja, koristaja,
majahoidja, valvur jm. Kuna kaks tööle vormis-
tatud inimest olid lapsepuhkusel, siis tegelikult
oli töötajaid 42. Keskuses olid konserveerimise
kõrval ametis veel laboratooriumi töötajad ning
teadurid. Ennistuskoda juhiks nimetati restauree-
rimiskeskuse loomise mõtte üks initsiaatoreid ja
teostajaid Endel Valk-Falk.

Kanuti direktor pidas oluliseks, et töötajatel
oleksid võimalikult head tööruumid. Samas
soovis ta rajada töötajatele ka uusi eluasemeid.
Selleks pöördus ta 1990. aastal Tallinna linna-
valitsuse poole palvega, et eraldataks Mähe piir-

konnas ehituskrunt 14 perekonnale ridaelamu
rajamiseks. Kui see mõte oleks teoks saanud,
olnuks see kindlasti üks võimalus tuua Tallinna
häid spetsialiste Eesti teistest piirkondadest.
Kanutis nähti asutust, mis oleks rahvusliku kon-
servaatorite-restaureerimise koolkonna sepikoda.

Vabariiklikul Restaureerimiskeskusel oli
kavas rajada filiaalid Tartusse ja Hiiumaale
fotode taastamise ning skulptuuritöökodadega.
1989. aastal sõlmiti Hiiumaaga kokkulepe.
Filiaal rajati vanasse Reigi koolimajja ning
1990. aasta juunis toimus seal esimene tekstiili-
konservaatorite suvekool, kus osalesid ka Rootsi
ja Leedu spetsialistid. Olukord Eestis oli sel
ajal keeruline, puudust tunti nii autokütusest
kui toidust. Tolleaegsetest probleemidest, mis
tänapäeval tunduvad kummalistena, nimetaksin
seminari toitolustamist. Seminarist osalejatele
laua katmiseks oli korraldajatel vaja pöörduda
eraldi kirjaga Tallinna I Toidukaubastu poole, et
hankida kaheksa kilo viinereid.

Rahvusvahelised suvekoolid Hiiumaal
jätkusid ning 1991. aastal olid seal paberi- ja
kõiterestaureerimiskeskused Leedust, Taanist ja Ungarist.
Nüüdseks on Hiiumaa filiaal oma tegevuse
lõpetanud ning hooned üle antud. Tartu filiaa-
lile oli kultuuriministeerium koos Tartu linna-
valitsusega juba 1988. aastal eraldanud 400 m²
üldpinnaga hoone aadressil Jaama 16. Kahjuks
ei leitud vahendeid selle filiaali töölelukkami-
seks ning 1990. aastal pöördus Endel Valk-Falk
tolleaegse kultuuriministri Lepo Sumera poole
palvega anda hoone Tartu Kunstimuseumile,
kes seal restaureerimisosakonna välja arendaks.
Paraku on see Tartu Laulupeomuseumi kõrval
asuv hoone läinud nüüd eravaldusesse.

Keskuse üks arengusuund oli luua mitmekülgne uurimisosakond. Algusaastatel olid tööl keemik, bioloog ja ka füüsik, sest sooviti rajada korralikult sisseseatud keemiliste, füüsikaliste ja bioloogiliste uuringute labor. Päriselt see idee siiski käiku ei läinud ja nii hakkasid ühel hetkel uurimisosakonna töötajad lahkuma. Ära läks bioloog, kes oleks pidanud piisava koormuse saamiseks töötama ka konservaatorina. Füüsikule oleks olnud võimalus asuda tööle maalikonservaatorina, aga ka tema lahkus. Lähiriigi Leedu kogemus on samuti muutnud arusaamu restaureerimiskeskuse juurde võimsa uurimisosakonna loomise kohta. Leedulased ostsid endale head seadmed ja said nii alustada uuringutega. Ühel päeval nad aga loobusid sellest, sest otstarbekam oli tellida uuringuid väljastpoolt, kus olid paremad seadmed ning suuremate kogemustega spetsialistid. Restaureerimiskeskuse juurde on otstarbekas luua mitmekülgne uurimisosakond juhul, kui osakonnale hangitud kallite seadmete ja suurepäraste spetsialistide töö osutub kesku-
sele ka majanduslikult kasulikuks. Siiski suudab Kanut ilma uurimisosakonnata ja viimase sõna järgi sisustatud laborita praegu nõustada Eesti konservaatoreid. Keerulisemate küsimuste lahendamisel tehakse koostööd kõrgkoolidega, kus töötavad spetsialistid ning on nüüdisaegne sisseseade.

Teadmiste ja kogemuste edastamiseks hakkas 1988. aastal ilmuma ajakiri *Renovatum anno ...*, kuhu oli koondatud konserveerimis-restaureerimisalaste seminaride ettekanded, ülevaated

restaureerimistöödest, nõuanded. Nüüdseks on Kanut andnud välja juba 14 ajakirja numbrit ning nendest viimase 2015. aastal interaktiivse veebiväljaandena. Elektroonilise väljaande lihtsamat vormi kasutati ka ajakirja 2012. aasta numbr juures. Kindlasti toetab erinevate innovaatiliste lahenduste arengut Kanutis asjaolu, et alates 2005. aastast lisandus tegevusvaldkondade hulka digiteerimine.

1. jaanuaril 2014 liitusid Eesti Vabaõhumuuseum ja Ennistuskoda Kanut üheks sihtasutuseks ning Kanut sai nimeks Konserveerimis- ja Digiteerimiskeskus Kanut. Vormiliselt võiks seda sündmust pidada vabaõhumuuseumi restaureerimisosakonna juhataja Elve Ilvese 1976. aastal kokku pandud plaanide umbes 40 aastat hilinenud realiseerimiseks, kuid loomulikult on selle mõttekonstruktsiooni väärtus vaid huvitava kokkusattumuse esitamises. Tegelikult oli Kanut 2014. aasta alguses ja on ka praegu 26 töötaja ning materiaalse baasiga palju enam, kui 1976. aastal kavandati.

Kanut jätkab tegevust Tallinnas hoones Rataskaevu ning Pika tänava nurgal, kuhu koliti 1987. aastal, ja on hästi toimiv ning vajalik lüli mäluasutuste võrgustikus. Loodetavasti koidab ka see päev, mil valmivad juba kümme aastat tagasi kavandatud uued moodsad tööruumid vabariiklikule konserveerimis- ja digiteerimiskeskusele Eesti Vabaõhumuuseumi territooriumil Rocca al Mares.

VANA KAUBALAEVA UUS ELU

— PRIIT LÄTTI —
EESTI MEREMUUSEUM

Ühel 2015. aasta augustiõhtul suleti Narva maantee liiklus, et laev saaks sadamasse sõita. Suur hulk uudistajaid jälgis, kuidas veokile paigutatud 14. sajandi kaubalaev aeglaselt oma uue kodu – Lennusadama poole sõidab. See oli mitmeski mõttes ajalooline hetk. Esiteks unikaalse arheoloogilise leiu – Kadriorust leitud keskaegse koge transportimine muuseumisse, teiseks see, et oma teel Linnahalli eest läbi pöörates oli laev peaaegu 700-aastase ajavahemiku järel (jälle?) Tallinna sadamas. Usutavasti just siin, Mere puiestee joonel asus toonane sadam ning just siin laadisid ja lossisid oma laadungit Kadriorust leitud vägagi sarnased laevad. Need laevad – koged olid mitu sajandit peamiseks kaubalaevatüübiks Läänemeres ning on öeldud, et just tänu neile kujunes välja kultuuri- ja kaubandusareaal, mida tänapäeval tunneme Hansa ruumina.

Vilgast kauplemist Tallinnas mainivad ajalooallikad juba 14. sajandil ning laevu liikus Tallinna ja teiste hansalinnade vahel rohkesti. Aktiivsest meresõidust jääb üht-teist ka maapõue ning laevade detaile on Tallinnas leitud või maa sees teada mitmeid. Võib öelda, et laevajäänuste leidmine Tallinnas pole üllatus, pigem on kummaline tõik, et vaatamata linna olulisele rollile omaaegses merekaubanduses on vrakke leitud nii vähe. Seega polnud arheoloogid väga üllatunud, kui Kadriorus, endise Tivoli territooriumil vundamendiauke kaevanud ehitajad kaks vrakki leidsid. Ehkki leiukoht asub merest ligi 200 meetri kaugusel ning laevad leiti üsna

sügavalt, on Tivoli ala puhul siiski tegemist „uue maaga“. Leitud laevade hukkumise ajal oli usutavasti tegemist kena rannikulähedase merealaga ning rand võis olla umbes tänapäevase Narva maantee joonel. Jääajajärgse maakerke tõttu jäi laevade uppumispaik setteliivadesse mattunud vrakkidega järk-järgult kuivale ning 20. sajandi algul täideti maa juurde võitmiseks ala mujalt kohale veetud pinnasega. Tänu sellele jäid vrakid paksu kaitsva rusukihi alla.

Esimesena leiti koge vrakk, millest ekskavaator kaevates tüki välja „hummustas“. Laeva detailid olid nii laiail ja üksteise suhtes nii kummalises asendis, et kaevates tundus esialgu tegemist olevat kahe laeva vrakiga. Alles leitud järk-järgult liivast välja puhastades hakkas päeva-valgele tulema umbes 17 meetrit pika ja 6 meetrit laia laeva kontuur. Vraki leidnud ekskavaatorijuhil järgi sai laev nimeks Peeter. Kaevamiste käigus selgus, et laev on väga hästi säilinud, märksa paremini kui natuke ida pool lebab Viljo vrakk (see laev nimetati ehituse objektijuhil järgi). Liiva eemaldades paljastusid säilinud pardad ning põhi koos mastikanna, kiilu ja muude detailidega, mis kõik võimaldavad teha järeldusi laeva ehituse ja tüübi kohta. Kaevamiste ajal laev plaanistati ja mõõdistati ning muidugi võeti puidust proovid selle vanuse ja päritolu hindamiseks. Tehtud dendrokronoloogilise analüüsi tulemusena selgus, et laeva ehituseks kasutatud puit pärineb 1290. aastatest ning on kasvanud tänapäevase Poola aladel. Kas laev on seal ka

Priit Lähti

ehitatud, pole päris selge, sest sealset kvaliteetset puitu võisid kasutada laevaehitajad ka mujal. Laev on ühe mastiga, tema põhjaplangu on paigaldatud karveeltehnikas (plankude servad üksteise vastas) ning pardaplangu klinkertehnikas (plangu serv teise peal). Need ja mitmed teisedki tunnused lubavad öelda, et tegemist on kogega, mis ilmselt 14. sajandil Tallinna ranna lähedal uppus. Kuivõrd mitmetel laeva detailidel on põlengujälgi, on võimalik, et laeval oli tulekahju. Kas just see põhjustas laevahuku, jääb edaspidiseks uurida.

Igal juhul näib, et laev on hukkunud kiiresti. Kui Viljo vrakilt leiti vaid paar eset, siis koge ümber ja sees leidis hulgaliselt väga põnevaid 14. sajandisse dateeruvaid esemeid, mis võimaldavad uurida elu toonasel laeval ning varustust, mida meeskond kasutas. Märjas pinnases on leiud suurepäraselt säilinud. Nii ilmus laeva kaarte vahelt nähtavale suur puutünn, samuti leiti nahkjalatseid ja muid nahkesemeid, tekstiilide jäänuseid ning puidust varrega kirveid. Täiesti unikaalne leid oli laeva kambüüs ehk köök. See asus laeva ahtris ning seal leiti tulekolde jäänused, keraamilised kannud, kolmjalgnõusid ehk graapeneid ning ilmselt söögiks kasutatud turskade jäänuseid. Leitud keraamika andiski esimese aimduse laeva vanusest – arheoloog Erki Russow dateeris keraamika aastaisse 1320–1370.

Nagu kirjutab kogel väljakaevamisi teinud arheoloog Maili Roio, on iga laevaleid ühtaegu rõõmustav, kuid ka murettegev sündmus. Uurijate rõõm on suur, sest iga väike leitud detail, olgu see siis laeval olnud tarbeese või laeva enda tükk, on osa suurest piltmõistatusest, mille

kokkupanek annab võimaluse rekonstrueerida kunagi laeval ja laevaga toimunu. Probleeme tekitab aga leiu säilitamine. Hulgalisi ja suuremõõtmelisi arheoloogilisi leide konserveerida ja säilitada on väga kallis ja keeruline ning Eestis polegi terve laeva konserveerimiseks ruume ega vahendeid. Nii võeti vastu otsus laevavrakid pärast väljakaevamist ja esialgseid uuringuid uputada, et tagada nende säilimine ajaks, kui vahendeid on rohkem. Viljo vrakk uputatigi ning kaeti liivakottidega. Peetri koge puhul aga sai juba kaevamiste käigus järjest selgemaks, et nii unikaalset laeva koos hulga leumaterjaliga peaks iga hinna eest proovima konserveerida ning tulevikus huvilistele eksponeerida.

Peetri koge uueks koduks sai Lennusadam, kuhu laev pärast väljakaevamist transporditi. Juba väljakaevamiste ajal hakati laeva toetama, et pinnase toeta jäänud pardad laiali ei vajuks. Selleks ehitati laeva alla metallist ja puust „häll“, mida saab kraanaga tõsta ning autole paigutada. Eraldi alustele pandi ka laeva ümbert kokku kogutud väiksemad detailid ning ballastikivid.

2015. aasta augustiõhtul, juba pimedas, hakkas suurele veokile tõstetud koge vrakk Kadriorust liikuma ning jõudis edukalt Lennusadamasse, kus jäi katte all ootama talle ehitatavat laevahalli, kus ta oleks ilmastiku eest kaitstud ja uurijatele ning huvilistele lihtsalt ligipääsetav. Laevale paigutati niisutussüsteem, et vältida kaua aega märjas pinnases olnud puidu kuivamist ja deformeerumist. Samal ajal alustas Mereuseum partnerite otsimist vraki konserveerimiseks. Ees ootav konserveerimistöö näis olevat tohutu: esialgu plaaniti laev aastateks uputada polüetüleengükooli (PEG) lahusega täidetud

Koge tõstmine
FOTO: Ulla
Kadakas

2015. aasta
augustiõhtul
transporditi
koge vrakk
Lennusadamasse
FOTO: Priit Lätti

basseini ning spetsiaalsüsteemidega pidevalt vraki seisundit jälgida. Nõu küsiti Inglismaalt Mary Rose Trusti spetsialistidelt, kellel on suured kogemused ajaloolise laeva konserveerimise ja säilitamisega.

Vraki puiduproove uuris Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogude laboris konservator Aive Viljus ning tulemused olid rohkem kui lootustandvad – puit näib olevat väga heas olukorras. Esialgset hinnangut kinnitasid ka Inglismaalt saabunud spetsialistid, kelle arvates puudub vajadus töödelda vrakki suuremahuliselt PEG-ga. Nad tõdesid, et puidu pealne osa on välistemperatuuril seistes väga ühtlaselt kuivanud. Ka puidu sügavamad alad näivad olevat kuivad ja tugevad. See oli väga julgustav informatsioon, sest kirjeldatud olukord muudab konserveerimise oluliselt lihtsamaks ning lubab laeva huvilistele külastamiseks avada märksa varem, kui seni plaanitud. See hinnang on küll veel esialgne ning prof Mark Jones võttis tüki koge puitu kaasa Inglismaale, et sealses laboris täpsemad analüüse teha. Ka laevalt leitud esemed on konserveerimiseks viidud Tallinna ja Tartu laboritesse ning töö nendega veel käib.

Kogega edasi toimuva võiks tinglikult ja laias laastus jagada kaheks. Vaka alla selline leid jääda ei saa ning hästi säilinud keskaegsest laevast saab kindlasti üks Meremuuseumi ekspositsiooni pärle, mis sarnaselt Maasilinna laeva, Lembitu ja Suure Tõlluga meelitab Eestisse hulgaliselt merendus- ja ajaloo huvilisi. Kuigi kogeleid on Euroopast teada mitmeid ning vähemalt üks, Bremeni koge on ka tuntud muuseumi-eksponaat, kujutab Peetri vrakk endast ikkagi üliharuldast ja unikaalset leidu. Seetõttu tuleb näha vaeva, et leida eksponeerimislahendus, mis laeva säilimist ei ohusta, kuid kõikidel huvilistel laeva igast küljest ja lähedalt lubaks uudistada. Kus ja kuidas aga Peetri koge avalikkusele eksponeeritakse, on nüüd veel vara öelda. Laev ja

sellega kaasnev näitus johtub ka praegu käivast uurimistegevusest, kuhu on kaasatud tekstiili, keraamika, naha, puidu ja laevaehituse uurijad. Laeva kõikide detailide täpne plaanistamine ja kataloogimine selgitab, kui paljud lahtised detailid leiavad vraki küljes oma algse koha ning kas on võimalik taastada laeva parda algne kõrgus.

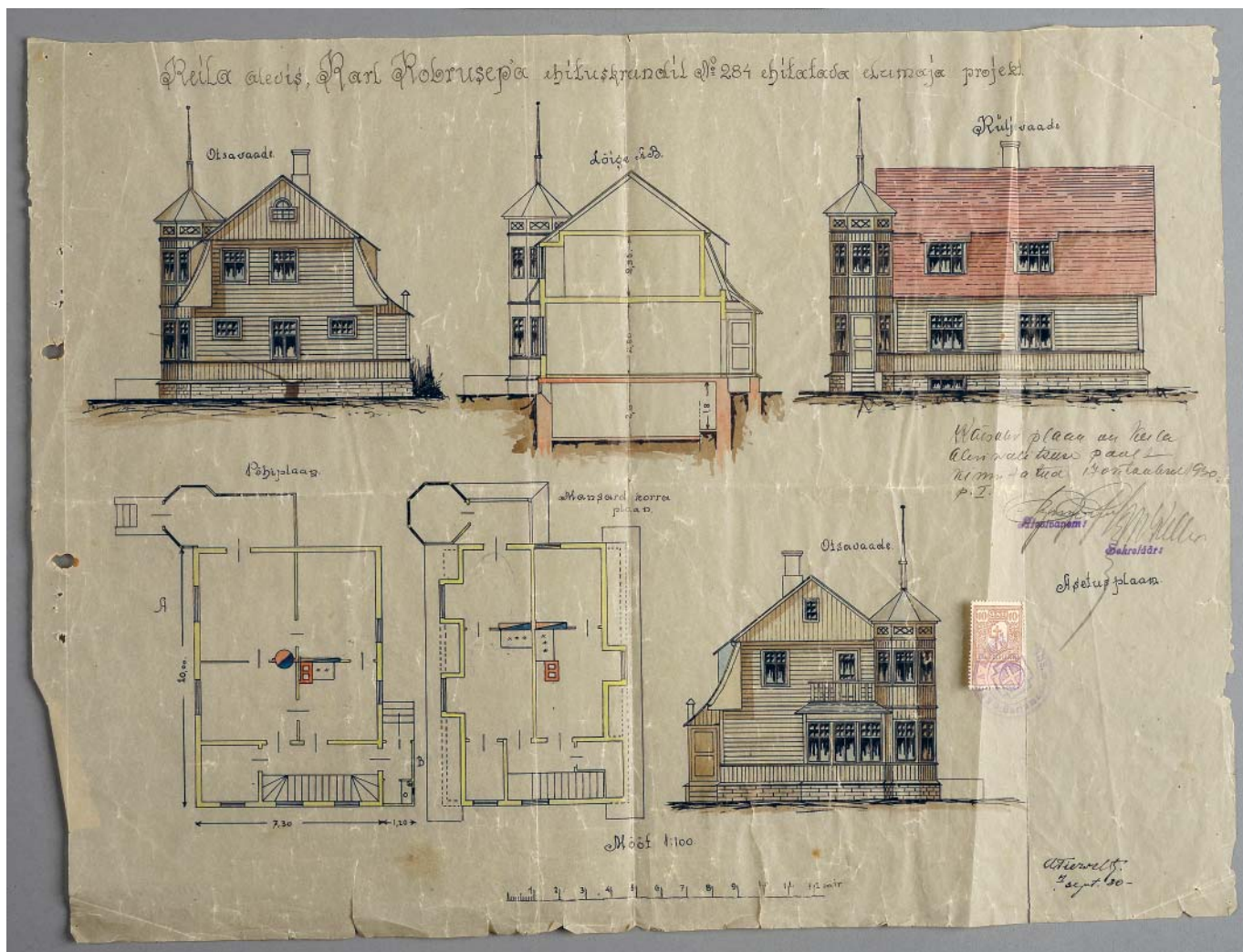
Me teame küll üsna palju kaubast, mida koged Tallinna ja Tallinnast vedasid, kuid vaatamata mitmetele kogeleidudele on laevadest endiselt ikka veel väga vähe infot. Peetri koge annab just laeva igapäevaelu uurimise seisukohalt meie teadmistele kogedest tohutult juurde. Laeva enda ehitus, leiumaterjali hulk, see, et säilinud on tekstiilikatked ning nahast esemed, kambüüsi asukoht ja varustus, laeva hukkimiskoht ja -asjaolud pakuvad aastatepikkust tööd mitmetele arheoloogidele ja ajaloolastele. Loodetavasti õnnestub tulevikus kaasata ka reaaltedlasi arvutamaks laeva meresõiduomadusi ning tegemaks kindlaks täpsemaid huku põhjusi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Peetri koge on tõeliselt unikaalne leid, mis aitab heita valgust uurijaid ammu huvitanud küsimustele ning selle eksponeerimine avalikkusele võimaldab tutvustada merenduse, kaubanduse ja Tallinna ajalugu hoopis uue ja põneva nurga alt. Loomulikult ei võimalda Peetri koge välja selgitada kõike ühe keskaegse kaubalaeva kohta, kuid koos kodu- ja välismaiste spetsialistidega ning Kadrioru leiumaterjali teiste kogeleidudega kõrvutades on võimalik rekonstrueerida üks, võib-olla üsnagi mahukas tükk Hansa Liidu ajaloost.

KASUTATUD KIRJANDUS

Roio, Maili 2015. Aastakümneid oodatud leid Kadriorust. – *Tutulus. Eesti arheoloogia aastakiri*. Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut, arheoloogia osakond. Tartu, 2–3.

Ulm, Mirey 2014. Laev kui kodu. Argipäevast keskaegsel kogel kirjalike ja arheoloogiliste allikate näitel. *Bakalau-reusetöö. Käsikiri Tallinna Ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskuses.*

„ARGIARHITEKTUURIST“ JA KONSERVEERIMISEST

165 AJALOOLISE MAJAPLAANI LOOD

— LIIS SERK —
HARJUMAA MUUSEUM

Eelmisel aastal andis Keila linnavalitsus Harjuma Muuseumile üle eramute, abi- ja avalike hoonete ajaloolised eskiisprojektid, mis leiti linnaplaneerimise osakonna arhiivikappidest suurpuhastuse käigus. Ligi 165 eriilmelist erinevate arhitektide poolt loodud originaalplaani ja koopiat annavad edasi ühe Eesti Vabariigi aegse maa-alevi visuaalse sünniloo. Muuseumi ees aga laius ülesanne museaalid korrastada ning avalikkusele eksponeerida.

Keila aedlinna kujunemisele andis hoogu 1925. aastal omavalitsuse loomisega saadud aleviõigus ning ühes sellega luba ehituskrunte jagada. Aedlinna traditsionalistlikku arhitektuurilist nägu hakkasid kujundama ehitusmeistri Arnold Väli ning arhitektide Jaagup Linnakivi ja August Volbergi looming. Nad töötasid koos Põllutöökoja Ehitustalituses, mille peamine eesmärk oli propageerida maa-asulates projekti järgi ehitamist¹. 1920ndate teisest poolest see komme maarahva seas juba leviski. Keilasse ehitasid individuaaleramuid ja suvilaid näiteks ka Tallinna ja Nõmme elanikud, keda meelitas üheaegne pealinna- ja looduselähedus. Oma kodu rajasid teiste seas kaupmehed, fotograafid, õmblejad, kingsepad, arstid, advokaadid ja ametnikud, avalikest hoonetest kerkisid linnasaun, kalatööstus, kasvuhooned, ärid ja kioskid. Eskiise ilmestavad üksikud väikesemõõdulised, kuid nüanssideni välja töötatud kavandid kanakuutidest, lautadest ja pesuköökidest.

Meie esimene probleem oli projektide arvukus, tööjõu- ja ajapuudus. Jõudsime konserveerimis- ja digiteerimiskeskusega Kanut kokkuleppele, et 2016. aasta kevadel kuivpuhastatakse, sirutatakse ja digiteeritakse 50 joonist, üksikasjalikumalt konserveeritakse kümme kehvas seisukorras olevat eskiisi. Uute käeliste oskuste omandamiseks ja teadmiste süvendamiseks otsustasime koos peavarahoidjaga korra nädalas tutvuda Kanuti igapäevaste töosaladustega, et muuseumi jäänud museaale enne näitust jõudumööda ise edasi korrastada. Puhastamisprotsessi teeb omakorda keerukaks alusmaterjalide ja meediumide rohkus. Omaaegsed ehitusmeistrid joonistasid oma eskiisid käsitsi tindil, grafiitpliatsite ja vesivärvidega mitmesugusele saadaval olnud alusmaterjalile: eri kaalu ja kvaliteediga paberile, kalkale, riidekalkale (vahaga immutatud kalka) ja kalingurile (liimiga töödeldud jämedakoeline puuvillriie). Plaanidel leidub roostekahjustusi, ohtralt rebendeid, murdekohti, volte, sekka ka kärbsemusta ja kohviplekke. Kalkadel on rabedad ja teravad murdejooned, mis võivad hooletul käsitlemisel lahti tulla. Kavandite hulgas leidub ka nõukogude ajal levinud fotokoopia teatud eksemplare, mille

kujutised võivad aja jooksul kaduda, vajades seega digiteerimist. Vaatamata aastakümnetepikkusele unustuses olemisele olid joonised õnneks siiski enam-vähem rahuldavas seisukorras ja meiesugustele algajatele anti konserveerimiseks vajaminevad töövahendid valvsa pilgu all kätte.

Esimese sammuna kuivpuhastatakse paberid kogunenud mustusest vulkaniseeritud kummi abil, hõõrudes määrdunumaid kohti nagu nurki või servi ettevaatlikult kustutuskummiga. Kirjaklambrite või muude metallesemetega kokkupuute tagajärjel tekkinud roosteplekid saab skalpelliga eemaldada kahjustada saanud paberikihti õrnalt „koorides“. Sirgendamiseks niisutatakse puhastatud paberid *sandwich*'i meetodil, jättes eskiisi sõltuvalt paberi kaalust kindlaks perioodiks filterpappide, *sympatex*'i ja *holytex*'i vahele lebama. Veeauruga niisutunud paberid jäetakse seejärel pea kuuks ajaks (vähemalt kaheks nädalaks) pressi alla, aeg-ajalt filterpabereid vahetades. Märguda paber uuesti ei tohi, paberi reaktsioonina „mälu“ taastub ja seda juba koos tuttavate kortsudega. Kalkasidki sirutatakse *sandwich*'i meetodil, kuid neid parandatakse otse pressi vahel, sest õhu kätte sattudes hakkab kalka kiiresti kuivama. Üksikute kortsukeste sirutamiseks kasutatakse etanoolilahust ja vatitikke.

Projektide füüsiline konserveerimine tekitab kokkukuuluvustunde materjaliga ning aitab ka sisuliselt näitust ette valmistada: roosteplekkidele lisaks märkab uurija nüüd arhitekti loomingulist tööprotsessi – parendusi, täiendusi ja mahasoditud ebaõnnestumisi. Nii nagu arhitekt kummardus üle majaprojekti, mõeldes ja visandades, kummardume meie, taastades ja rekonstrueerides ühte peidetud maailma. Lisaks Kanuti abile kasutame pidevalt ka kohaliku kogukonna teadmisi, et plaanidel olevaid maju Keilas tuvastada. Aastate jooksul on paljude majade välimus tundmatuseni muutunud, teisenenud on ka ehituskrunte numbrid ja aadressid. Siiani ringlevad isiklikud lood ja mälestused lubavad uurida kunagisi kodusid, mida endiselt ei tunta mitte aadressi, vaid toonaste elanike nimede järgi.

Konserveeritud ja veel konserveerimata plaanidega saab lähemalt tutvuda septembris avataval näitusel. Avamise raames korraldatakse koostöös Eesti Muinsuskaitse Seltsiga ehituspärandi päevad „Väärtuslik Eesti väikelinn Keila“. Näituse ja seminari eesmärk on juhtida tähelepanu Keila arhitektuursetele ja miljööväärtustele ning arhitektuuri restaureerimis- ja renoveerimisteemadele.

Liis Serk

Karl Kobrusepa maja plaan, 1930 (veel konserveerimata)

¹ Margit Mutso. August Volberg ja Eesti maa-arhitektuur. – *Sirp*, 15. detsember 2011.

ANU LIIVAK

14.10.1953 – 10.3.2016

Ränk haigus viis meie hulgast Kumu direktori, kunstiteadlase, paljude säravate projektide algataja ja teostaja Anu Liivaku.

Anu Liivak õppis aastail 1972–1977 kunstiteadust Peterburis, Ilja Repini nimelises kunstiinstituudis ning töötas peale lõpetamist Eesti Kunstimuuseumis, algul teadussekretärina, aastail 1990–1991 teadusdirektorina. Tema huvi modernistliku kunstipärandi ja kaasaegse kunsti vastu ning suutlikkus tuua Eestisse huvitavaid välisnäitusi (V. Vasarély jt) ilmsid juba tollal. 1990. aastal lõi ta koos kolleeg Eha Komisaroviga kaasa Eesti esimese eragalerii Vaal asutamises, andes selle tegevusele algusest peale kindla kunstipoliitilise suuna. Töö Tallinna Kunstihoone intendandina aastail 1991–2001 võimaldas tal teostada mitmeid julgeid ideid, millest erakordsemaid oli Šveitsi kunstniku George Steinmanni mõtteskulptuur „Ruumi naasmine“ (1992–1995) – Edgar Johan Kuusiku ja Anton Soansi projekteeritud Kunstihoone (1934) restaureerimisprojekt. Selle eest pälvis

Anu Liivak 1996. aastal Eesti Vabariigi kultuuri-preemia.

Projekti valmimisaega kasutades täiendas ta end Helsingis ja Lissabonis ning kirjutas magistriväitekirja „Between West and East. Estonian Painting 1960–1990“, mida kaitses 1996. aastal Tallinna Kunstiülikoolis. Kunstihoone näituseprogramm oli niivõrd elav ja mitmekesine, et Anu Liivak valiti Soome kunstikeskuse Retretti tegevdirektoriks. Aastail 2002–2009 tegutses ta seal tulemusrikkalt, tehes näitusi nii 20. sajandi kunsti suurkujudest (Jean Dubuffet) kui ka vene ja soome klassikast (Pekka Halonen) ning tutvustades ka eesti graafikat. Elevust tekitas tema kureeritud Peeter Mudisti loomingu näitus Helsingi Taidehallis 2005. aastal. Aastast 2009 on ta olnud Kumu kunstimuuseumi direktor.

Muuseumi sisukas näitusteprogramm, mis kutsub seda külastama tuhandeid inimesi igas vanuses, on olnud suurel määral Anu Liivaku töö vili. Tähelepanuväärse haldussuutlikkusega kaasnesid erakordne empaatia ja kaasaegne mõttelaad. Tema sulest on ilmunud hulgaliselt uurimuslikke artikleid, katalooge ja raamatuid eesti kunstnikest (Ruth Tulving 1994, Mati Karmin 2003 jt), viimaseks suuremaks tööks jäi Lepo Mikko ülevaatenäitus Kumus aastal 2013 ja selle põhjalik kataloog. Aastal 2006 sai ta Valgetähe IV klassi teenetemärgi.

Energilise ja tegusa inimesena kuulus ta mitmetesse organisatsioonidesse. Aastail 2011–2013 on ta olnud Eesti Kultuurkapitali Kujutava ja Rakenduskunsti Kapitali esimees, seejärel Kultuurkapitali nõukogu liige. Ta on olnud Soome Tuglase Seltsi ja SA Tallinn 2011 loomenõukogu liige. Ta kuulus Eesti Kunstnike Liitu, Rahvusvahelisse Kunstikriitikute Assotsiatsiooni ning Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingusse.

Kolleegidele jääb Anu Liivak meelde asjaliku ja sihikindla, elurõõmsa ja optimistliku, sõbraliku ja huumoritundelise inimesena.

HELJE VERNOMASING

2.10.1956 – 5.3.2016

On lahkunud Eesti Kunstimuuseumi maali-restaureaator Helje Vernomasing. Ta sündis Harjumaal Kernu vallas Ruila külas veskimõldri tütre. Vanemad rajasid peatselt kodu Saele. Põhikooli lõpetas Helje Vernomasing Nõmmel, keskhariduse omandas Gustav Adolfi gümnaasiumis, mille lõpetamise järel töötas kolm aastat Ruilas kooliõpetajana. Kutse omandas ta V. A. Serovi nimelises kunstikoolis Peterburis (tollases Leningradis), kuhu ta suunati 1977. aastal ühena 13 eesti noorest restaureerimist õppima. Pärast kooli lõpetamist asus ta tööle Kultuurimälestiste Riiklikku Projekteerimise Instituuti (siis Vabariiklik Restaureerimisvalitsus), kus tuli ennistada nii tahvelmaale kui ka talalagede maalinguid ja plafoone. 1992. aastal täiendas ta oma teadmisi Itaalias. Samal aastal võttis ta vastu restaureerimisosakonna juhataja koha Eesti Kunstimuuseumis.

Ruttu oli vaja korrastada sadu teoseid Rüteltkonna hoones 1993. aastal avatud põhiekspositsiooni, 1997. aastal avatava Mikkeli muuseumi ning eesti kunsti välisnäituste tarvis. Tuli välja töötada plaan restaureerimisosakonna uute ruumide sisustamiseks Kadrioru ansambli külastemajas, mis avati ennistatuna 1995. aastal, ning hakata kavandama tulevase Kumu veelgi ajakohasemat restaureerimistöökoda. Ühtaegu nõudis tähelepanu restaureeritav Kadrioru loss, selle plafoonid kuppelsaalis ja tiibhoones ning ligemale poolteistsada ekspositsioonitööd. Viimaste lähem uurimine andis ideid 2000. aastal avatud Kadrioru muuseumi hilisemate näituste tarvis. Siis jõudis järg Kumu ekspositsioonide ettevalmistamise kätte.

Samal ajal leidis Helje Vernomasing aega täiendada end Eesti Humanitaarinstituudis, osaleda Muinsuskaitse Nõukogu töös, õpetada Eesti Kunstiakadeemias ja Vantaa kunstikoolis, erialaseks uurimistöök. Kolleegid nimetavad teda uurivaks restaureatoriks – ta ühendas

endas tõesti kunstiajaloolise huvi restaureaatori spetsiifilise lähenemisega. Helje Vernomasingu käte vahelt käisid läbi kõige erinevamad autorid J.-H. Fragonard'ist ja R. P. Boningtonist, A. M. Hagenist ja E. Dückerist A. Janseni ja A. Vabbeni. Ta tunnetas erksalt kunstniku käekirja eripära, oskas väärtustada otsinguid, seda, mis oli jäänud pealmise maalikihi alla või lõuendi pöördele. Ta mõtles välja meetodi, kuidas eksponeerida kahepoolsete maalingutega teoseid. Üheks tema suuremaks ülesandeks oli Kristjan ja Paul Raua tööde restaureerimine ja vormistamine 2006. aasta näituse jaoks Kumus. Eesti Kunstimuuseumi restaureerimisosakonna juhataja oli ta aastani 2001. Sellal ilmsel tal raske haigus, millega ta aastaid vapralt võitles, naastes ravikuuridelt ikka ja jälle töölauda taha. Kuigi see oli tema kolleegidele teada, mõjus kurb sõnum tema lahkumisest ikkagi ootamatult.

VAIKE TIIK

22. 11.1921 – 13.3.2016

Vaike Tiik sündis 22. novembril 1921. aastal Järvamaal Võhmatu vallas Paistevälja külas Miku talus, mis jäi talle südamelähedaseks kogu eluks. Nooremas eas kulus enam energiat tõisele elule linnas, vanemas eas venisid aga suved Mikul üha pikemaks.

Vaike Tiigi koolitee sai alguse Jalgsema algkoolis, jätkus Tapal, kust ta 1939. aastal läks Tallinna Riiklikusse Inglise Kolledžisse, mis lõpetamise ajaks 1941. aastal oli muutunud Tallinna 9. Keskkooliks. 1946. aastal astus ta ülikooli kunstiajaloo erialale. Tema diplomitöö teema oli Vene skulptuur 18. sajandil ja 19. sajandi esimesel poolel ning ta kaitses selle 1951. aastal.

Õpingud ülikoolis jäid karmidesse Stalini aegadesse, mil käis võitlus formalismi ja kodanliku natsionalismi vastu ning kunstiajaloo oli välja heidetud enamik Eesti Vabariigi ajal loodud kunstist.

1951. aastal alustas Vaike Tiik tööd vanemteadurina Tartu Riiklikus Kunstimuuseumis, ajal, mil repressioonide laine vallandas ametist direktor Voldemar Ermi ning sundis lahkuma peavarahoidja Tuui Koorti. Neis keerukais oludes sai noorukesest ülikooli lõpetajast 1952. aastal muuseumi direktor ja sellele ametipostile ta jäi ligi 25 aastaks. Direktori amet vajas julget otsustusvõimet, oskust läbi käia kõrgemal seisvate riigiametnikega, aga samas ka suutlikust muuseumi kollektiivi juhtida. Tal oli julgust võtta tööle tagasi ka represseeritud kolleegid. Vaike Tiik oskas olla nii diplomaat kui ka ründaja, tema karakter võis kohati olla ka vastuoluline ja konfliktne. Stalini hirmu õhustikust tekkinud surutisest pääsenuna tuli ära kasutada sula aja pakutud uued võimalused. Varjust tuli tuua välja varasem eesti kunstilugu, mida oli vaja nii uurida kui ka näituste kaudu publikule tutvustada. Samas soovis muuseum aidata kaasa ka kaasaegse kunsti piiride avardamisele: pakuti esinemisvõimalusi mitmetele noortele kunstnikele, kellest kujunesid olulised nimed meie kunstiloos, samuti püüti kunstipilti tagasi tuua pagulusse läinud kunstnikke. Tööd ja teemasid jagus, kuna enamiku kunstike looming oli läbi uurimata, samuti puudusid ülevaated erinevatest ajastutest. Aastatel 1966–1976 ilmus kolm Tartu kunstimuuseumi almanahhi, mille artiklid ei ole kaotanud tähtsust tänapäevani. Vaike Tiik koos mitme kolleegiga oli ka üks Eesti kunstiajaloo üldteose autoreid (1970–1971), mida tunnustati 1978. aastal Kristjan Raua preemiaga.

Muuseum oli neil keerulistel aegadel ka suhtluskoht, legendaarsed olid muuseumi kohvilauad, kust astus läbi hulgaliselt toonaseid kunstnikke ja kultuuritegelasi. Suhtlus erinevate põlvkondade vahel, milles nooremad kolleegid võisid kohati ennast ka ebakindlalt tunda, andis samas noorematele järgneva eluks kaasa hindamatu ajastutevahelise sideme, nii varasema Eesti Vabariigi kui ka Stalini ajaga. Mäluasutuses on ju järjepidevus eduka tegutsemise alus, mis aitab hoiduda depressiivsetest katkestustest.

Tiigi direktoriajal sai muuseumihoone Vallikraavi tänaval kaks juurdeehitust, tänu millele muutusid näitusesaalid hea valgusega kaasaegseks kunsti tutvustamise kohaks. Olulised olid ka tema sammud isetegevuslikule kunstiharidusele kaasaaitamisel, mille tarbeks asutati vabariiklik kujutava kunsti kaugõppe kursus, muuseumi toonaste haridusprogrammide kaasajastamine, sealhulgas rahvaulikooli kunstiajaloo osakonna avamine, samuti lugematu arvu rändnäituste korraldamine. 1971. aastal tunnustati Vaike Tiiki kui ENSV teenelist kunstitegelast.

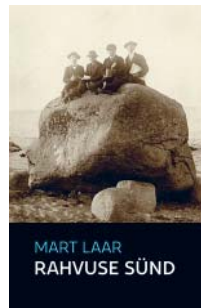
Vaike Tiigi direktoriaja kaotus ja ilmselt ka üks 1976. aastal pensionile siirdumise põhjusi oli, et nurjus tema plaan saada Vallikraavi tänava majale suurejooneline juurdeehitus Raul Kivi projekti järgi. Muuseumi tegemistel hoidis ta silma peal ka pensionil olles, sekkudes aeg-ajalt küllaltki energiliselt ning kohati ka kriitiliselt seal toimuvatesse muutustesse, olles ikka oma tõekspidamistes sirgjooneliselt otsekohene. Lisaks Tartu Kunstnike Liidu aseesimehe ametikohustuste täitmisele jagus Vaike Tiigil energiat ka tegelda tema natuurile ja vaimuerksusele väga sobiva uurimistegevusega. Tema lemmikkunstniku Ants Laikmaa elu ja loominguga monograafia (1975) sai järje kunstniku materjalide kommenteeritud väljannete näol. Ridamisi ilmusid „Mõteldes tagasi. Valik Ants Laikmaa autobiograafilisi artikleid“ (1991), reisikirjad „Teelt“ (1996) ja sotsiaal-poliitilised sõnavõttud „Kas tõesti mina?“ (2001). Need uurimused olid suurepärase täiendus tema varasematele töödele „19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse Eesti kunstielu sõlmprobleemid – Eesti kunst ja Noor-Eesti“ (TKMi almanahh III, 1972) ja „Eesti kunstikriitilise mõtte arengust 1860–1907“ (TKMi kogude teatmik, 1985). Aseesimehe postil rakendas ta oma energia aga Tartu seniorkunstnike tegevuse ergutamisele, nii toimus ridamisi nende loominguga väljapanekuid.

Vaike Tiik oli alates 1957. aastast Kunstnike Liidu liige, ta oli Eesti Kunstiteadlaste ja Kuratorite ühingu auliige. Kunst ja sellega seondud oli tema südameasjaks kuni surmani.

Täname!

TARTU KUNSTIMUUSEUM

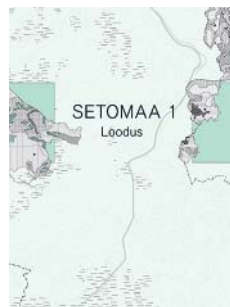
KAANTE VAHEL

RAHVUSE SÜND

Eesti Rahva Muuseum

Raamatu autor Mart Laar keskendub üksikasjalikult 19. sajandil aset leidnud eestlaste rahvuslikule ärkamisele, püüdes seejuures kummutada müüte, mida sageli omistatakse sellele ajaperioodile. Ühelt poolt kinnitatakse, et eestlaste rahvuslik ärkamine oli justkui iseenesest mõistetav, mistõttu pole siin midagi uurida. Teised väidavad, et eestlaste ärkamisaeg oli midagi täiesti erakordset. Mart Laar ei nõustu kummagi seisukohaga, vaid asub neid ajaloo ähmaseid piire selgemalt mõtestama. Raamatus on lisana ära toodud mitmesaja ärkamisaja tegelase elulugu.

SETOMAA 1. LOODUS

Eesti Rahva Muuseum

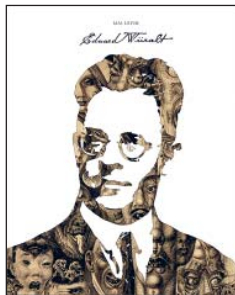
Rohkete illustatsioonidega raamat annab põhjaliku ülevaate Setomaa elu ja eluta loodusest. Artiklite kokkuvõtetel on inglise, vene ja seto keeles. Koostajad ja toimetajad Mare Aun, Mart Külvik, Katre Palo, Ivar Puura, kujundaja Agnes Ratas.

HAGERI NAINE

Eesti Rahva Muuseum

Rahvarõivajuhendist leiab ajaloolise ülevaate Hageri kihelkonnas kantud naisterõivastest, fotosid originaalesemetest ja lõikeid ning juhatast, kuidas rahvarõivakostüümi valmistada. Autor Kersti Aru, kujundaja Merike Tamm.

EDUARD WIIRALT Eesti Kunstimuuseum

Eduard Wiiralt (1898–1954) nimi tähendab ülimat loovat vaimu ja äärmist meisterlikkust nii joonistuses kui ka gravüüris. Käesoleva albumi teeb eriliseks asjaolu, et esmakordselt on Eduard Wiiralti rikkalik looming reprodutseeritud täismahus neljävärivtrüki kaudu. Selle tegi võimalikuks Eesti Kunstimuuseumi kogusse kuuluva Wiiralti kunstilise pärandi digitaliseerimine aastatel 2012–2015. Raamatus on Mai Levini sissejuhatav artikkel ja 195 teose reproduktsioonid, kus mitmete tööde puhul on näidatud ka graafilise lehe eeltöid – joonistusi. Albumis on ka arhiivifotodega illustreeritud lühibiograafia ja reprodutseeritud teoste nimestik. Autor Mai Levin, kujundaja Külli Kaats. Eesti ja inglise keeles.

FORCE MAJEURE. ESTI KUNSTI HÄVIMIS- JA KADUMISLOOD Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum

Raamat kaasneb samanimelise näitusega Kumu kunstimuuseumis (4.3.2016–26.6.2016).

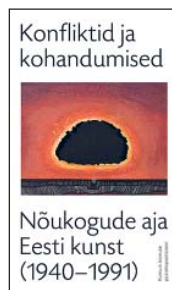
Eesti kunsti füüsiliselt nähtava ajaloo kõrval eksisteerib teine, varjatud pool. See koosneb aja jooksul hävinud või kadunuks jäänud üksikteostest ja kunstnike tervetest loominguperioodidest, mille lood on siiani lahti kirjutamata. Kadumaläinud teoste saatuses on määravat rolli etendanud juhuslikkus ja ajaloosündmused kui *force majeure*. Kuigi parimal juhul on info neist töödest meieni jõudnud vanade reproduktsioonide kaudu, on see n-ö mustvalge kunstiajalugu väärt enam kui vaid kadumise konstateerimist. Autor Liis Pählapuu, kujundanud Liina Siib.

ROMANTILINE JA EDUMEELNE. STALINISTLIK IMPRESSIONISM ESTI MAALIKUNSTIS 1940.– 1950. AASTATEL

Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum

Raamatus on huvi keskmes Teise maailmasõja järgsete kümnendite eesti maalikunst. Kumu kunstimuuseumi samanimelisel näitusel (22.1.–1.5.2016), millega raamat kaasneb, on eksponeeritud ka sama perioodi läti ja leedu kunst. Kõnealuse perioodi Baltimaade maalikunsti üldpildis on stalinistlikule impressionismile omaste hoiakutega loomingul kaalukas positsioon, kuna see andis – olgugi et paljuski illusoorse ja piiratud – eneserealiseerimisvõimaluse kunstnikele, kes olid kujunenud 1930. aastate hilisimpressionistliku, nn Pariiskooli mõjusfääris ning seisis ühtäkki silmitsi totalitaarse riigi kunstipoliitikaga. Autor Eha Komissarov, kujundaja Kätlin Tischler. Eesti ja inglise keeles.

KONFLIKTID JA KOHANDUMISED. NÕUKOGUDE AJA ESTI KUNST (1940–1991). KUMU 4. KORRUSE PÜSIEKSPOSITSIOON

Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum

Kumu kunstimuuseumi uus püsiekspositsioon 4. korrusel on mahukaim projekt, mille muuseum 2016. aastal oma 10. sünnipäeva tähistamiseks ette võttis. Väljapanek püüab kaardistada nõukogude aja kunsti arenguid ja mitmekesisust, pretendeerimata sealjuures rangelt kunstiajaloolisele ülevaatlikkusele. Peale kunstiteoste saab näha ka palju dokumentaalset materjali, mis annab huvitatuile võimaluse tutvuda mõne teose või kunstinähtuse tagamaadega. Koostaja Anu Allas, kujundaja Tuuli Aule. Ilmunud ka inglise keeles.

KUMU HITID. KAASAEGNE KUNST ESTI KUNSTIMUUSEUMI KOGUST

Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum

Näitus ja kataloog „Kumu hitid. Kaasaegne kunst Eesti Kunstimuuseumi kogust“ on koostatud täies mahus Eesti Kunstimuuseumile kuuluvate teoste põhjal (näitus Kumu kunstimuuseumis 8.4.–28.8.2016). Kaardistades muuseumi kaasaegse kunsti oste, näeb väljapanek endal teejuhi rolli ja on kantud soovist juhatada vaataja kunstimaailmas sageli ebaselgeks jäävate protsesside ja liikumiste juurde. Koostajad ja tekstide autorid Kati Ilves, Eha Komissarov, Annika Rääim, kujundaja Indrek Sirkel. Eesti ja inglise keeles.

ELAV RUUM: SAJAND ESTI ARHITEKTUURI

Eesti Arhitektuurimuuseum

Arhitektuurimuuseumi uue püsinäitusega kaasnev trüki on pildirohke ja sõbralikus väikeformaadis, käsitledes tähtsamaid löike Eesti arhitektuuri kujunemisloost 20. sajandil, aga ka huvitavamaid nähtusi tänapäeval.

Raamat jaguneb kahte ossa – Eesti arhitektuuri ajateljeks ja temaatilisteks hoonetutvustusteks. Ajatelj annab lihtsa ja selge ülevaate Eesti arhitektuuri olulisematest ilmingutest 20. sajandi algusest tänapäevani. Temaatilised plokid – kultuur, ühiskond, linn, kodu, puhkus ja fantaasia – seevastu tutvustavad hooneid nende kultuurilise ja ühiskondliku rolli valguses. Valmishetatud hoonete kõrval leiab raamatust mitmeid realiseerimata projekte ja visioone. Arhitektuurikultuuri paremaks avamiseks on tähelepanu pööratud ka arhitektide kutseelule ja sellega seotud institutsioonide tegevusele erinevatel kümnenditel. Koostajad Mait Väljas, Carl-Dag Lige, kujundajad Koit Randmäe, Brit Pavelson. Eesti ja inglise keeles.

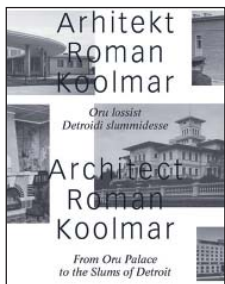
VILEN KÜNNAPU. KUNST, ARHITEKTUUR, REVOLUTSIOON
Eesti Arhitektuurimuuseum

Raamat kaasneb Eesti Arhitektuurimuuseumi samanimelise näitusega. Teose avab Veljo Kaasiku eessõna ja juhatab sisse Indrek Grigori essee Künnapu loomingulisest sünkretismist. Künnapu enese seisukohti vahendab Sven-Erik Stambergi intervjuu ning Künnapu kultuslikule loojakuvandile heidab valgust Peterburis tegutseva arhitektuurikriitiku Ksenja Litvinenko artikkel nn Elevandimajast. Koostajad Indrek Grigor, Vilen Künnapu, kujundaja Angelika Schneider.

EHITAMATA. VISIOONID UUEST ÜHISKONNAST 1986-1994
Eesti Arhitektuurimuuseum

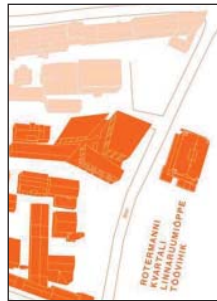
Raamat käsitleb murranguaastaid alates perestroika väljakuulutamisest kuni taasiseseisvunud Eesti esimeste aastateni. Ajastu märksõnadeks olid läänelik suurlinn, kõrghooned, tehnoloogiline revolutsioon ja kesklinna särav äriarhitektuur. See on aeg, mil Eestis toimus erakordselt palju nii avalikke kui ka kutsutud arhitektuurikonkurse, suur hulk projekte valmis palavikulise üleminekuaja ambitsioonikate klientide tellimisel või ka omaalgatuslikult. Tegelikult ehitamiseni jõudsid neist aga väga üksikud. Autor Ingrid Ruudi, kujundaja Margus Tamm. Eesti ja inglise keeles.

ARHITEKT ROMAN KOOLMAR. ORU LOSSIST DETROIDI SLUMMIDESSE
Eesti Arhitektuurimuuseum

Roman Koolmari (1904–1971) nimi pole Eesti arhitektikonna tuntumate seas, rohkem teatakse tema loomingut 1930. aastatest: Tallinna vana lennujaam, ministrite suvilad Keila-Joal, riigiametnike puhkekodu Kloostrimetsas, Sirbi tänava hoonestus Koplirannas ning uute andmete järgi ka Pirita bussijaam. Tema kõige tuntumaks teoseks võib pidada Konstantin Pätsile ümber kohandatud Oru lossiansamblit.

Koolmarite perekond lahkus sõjakeerises Eestist ja rajas uue kodu Ameerika Ühendriikidesse Detroiti. Roman Koolmar töötas end kiirelt uuesti üles, projekteerides üleriigilise haardega arhitektuurbüroos kõikvõimalikke objekte alates auto- ja õlletehastest ning lõpetades mälestusmärkidega. Autor Jarmo Kauge, kujundaja Laura Pappa. Eesti ja inglise keeles.

ROTERMANNI KVARTALI LINNARUUMIÕPPE TÖÖVIHIK
Eesti Arhitektuurimuuseum

Üldhariduskoolide õpilastele mõeldud töövihi eesmärk on suunata inimesi pöörama linnaruumile senises rohkem tähelepanu ning olema selle suhtes nõudlikumad. Töövihi keskendub Rotermanni kvartali vaatlusele, mis asub vahetult arhitektuurimuuseumi kodus oleva Rotermanni soolalao kõrval. Muuseum korraldab sealsamas ka populaarseid haridusprogramme. Koostaja Kadi Kriit, kujundaja Koit Randmäe.

EESTI KLAVER
Eesti Teatri- ja Muusikamuseum

Album on sügav kummardus Eesti klaverimeistritele, kelle käte all on 237 aasta jooksul valminud palju erinevaid klavereid. Albumi sissejuhatuses saab ülevaate klaveriehituse ajaloost ning klaveri rollist Eesti kultuuriloos. Eraldi peatükki on koondatud Peterburis, Moskvas ja Riias tegutsenud eesti päritolu meistrite klaveritoodang. Kahes osas on käsitletud

Estonia klaveri lugu – Tallinna Klaverivabrik ja Estonia Klaverivabriku perioodist. Kirjastaja kirjastus SE&JS, kujundaja Andres Tali.

TARNAD
THE GENUS CAREX IN ESTONIA
Tartu Ülikooli loodusmuuseum ja botaanikaead

Sarja „Eesti elurikkus“ teine köide annab põhjaliku ülevaate Eestis kasvavast ligi 70 tarnaliigist ning on illustreeritud 1300 värvifotoga. Raamat tutvustab tarnade süstemaatikat ja morfoloogiat, selgitab jooniste ja skeemide abil termineid ning sisaldab tarnaliikide detailseid kirjeldusi koos levikukaartidega. Omaette väärtus on eesti- ja ingliskeelsetel määramistabelitel, mis võimaldavad määrata nii viljunud kui ka viljumata tarnu. Teos on abiks keeruka, kuid huvitava taimerühma määramisel nii eriala spetsialistidele kui ka taimehuvilistele. Autorid Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooli teadlased Mare Toom, Jaan Liira ning Thea Kull.

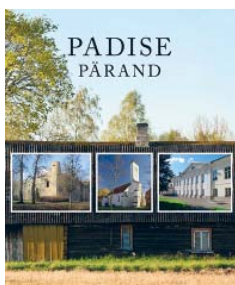
EESTI VABADUSE RISTI KAVALERID
Viljandi Muuseum
Vabadussõja Ajaloo Selts

Teatmeteos annab ülevaate Eesti Vabadussõjast ning käsitleb Vabaduse Risti teenetemärki ja sellega seonduvat. Põhiosa 912-leheküljelisest suureformaadilise raamatust moodustavad Vabaduse Risti kavaleride elulood koos portreefotodega. Lisatud on Vabaduse Risti põhikiri, aumärgi saanud kavaleride diplomite loend, sõdades hukkunud ja represseeritud kavaleride nimekiri ning lühikokkuvõtte inglise ja vene keeles. Koostaja ja autor Jaak Pihlak, kaasautorid Mati Strauss ja Ain Krillo. Ligi veerand sajandit kestnud teabe kogumisele aitasid kaasa sajad inimesed. Toimetaja Ain-Andris Viislapuu, kujundajad Herki Helves ja Kristjan Mändmaa.

KEILA ENNE JA NÜÜD Harjumaa Muuseum

Fotoalbumis on Harjumaa Muuseumist ja erakogudest pärit 196 fotot Keila hoonetest ja vaadetest. Pildipaarid pakuvad nii äratundmis- kui ka avastamisrõõmu ning nende juures on pöngus ülevaade objektide ajaloo kohta. Palju aitasid kaasa Keila kauaaegsed elanikud, kes mälestusi ja fotosid jagasid. Koostaja Marju Niinemaa, tekstide autorid Nele Kangert, Kaia Kärner ja Marju Niinemaa, kujundaja Marju Veermäe. Eesti ja inglise keeles.

PADISE PÄRAND Padise Muuseumi SA

Raamat räägib Padise kandi kultuuri- ja arhitektuuripärandist, tutvustades nii Padisel asunud muinasaegset linnust, keskaegset kloostrit kui Padise kandi mõisaid, kirikuid ja 20. sajandi arhitektuuripärandit. Eraldi artiklis kõneldakse Eestimaa rahvahariduse sünniloost ja Bengt Gottfried Forseliuse tegevusest Padise kandis. Koostaja Heli Nurger, kujundaja Rein Seppius. Raamatu väljaandmist toetasid Eesti Kultuurkapital, Eesti Kultuurkapitali Harjumaa ekspertgrupp ja Padise vald. Raamatust on ka ingliskeelne versioon pealkirjaga „The Heritage of Padise“.

RENOVATUM ANNO 2015 SA Eesti Vabaõhumuuseum, Konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut

Ajakirja põhiteemad on konserveerimine, hoiustamine, eksponeerimine ja üsna uute teemadena digiteerimine ning digitaalne säilitamine. Väljaande lugejateks on nii spetsialistid kui ka laiema publik, kes selle põneva valdkonna vastu huvi tunneb.

Lugeda saab unustatud, taasavastatud, leitud või pidevalt meie kõikide silme all olevatest esemetest, mis on aidanud elule või päästetud hävimisest. Tutvustatakse konserveerimise, restaureerimise, digiteerimise uusi suundi ja jagatakse praktilisi kogemusi. Hüva nõu saab esemete hoiustamiseks erinevates tingimustes, lisaks leiavad käsitlemist kultuuripärandi hindamise ja säilitamisega seotud teemad ja muud põnevad.

Juba neljateistkümnenda ajakirjanumbri märksõnad on erialane koostöö ja teabevahetus. Sellest numbrist jätkab ajakiri võrguväljaandena.

ENGLISH RESUME

PRESERVATION, CONSERVATION AND RESTORATION – WHAT IT IS AND WHAT IT'S FOR?

Kurmo Konsa
Tartu Art College

Author explains the concepts of *preservation*, *conservation* and *restoration*. After that the overview of conservator's main tasks is given. Conservation was first seen as a wholesome process in the 19th century; parts of the process were defined as follows: scientific examining of objects, specifying and eliminating (if possible) the damaging factors, creating adequate storage conditions, avoiding further decay, and permanent monitoring of objects. The focus of conservation as a process has always been on handling the objects. Specific acts of treatment depend on single objects, of course, the other important factor to consider is the purpose of treatment. Approaches to conservation can be classified as based upon their focal point – its object, value or mode of usage being a starting point.

PROFESSION: CONSERVATOR. THE SECOND DECADE

Ülle Jukk
Society of Estonian Conservators

The first certificate for conservators in Estonia was issued in 2006. In 2003 the council of cultural maintenance of the Estonian Ministry of Culture had started formalizing the professional standard for conservators which was based on the guidelines provided by the European Confederation of Conservator-Restorers' Organisation and the qualification system of the conservators in Great Britain. The very first and quite general standard, which applied to all who worked with museum materials, has grown to be an elaborated document consisting of specific requirements for every profession. The whole professional system has been through a change, a competence of an applicant has become the primary criterion by now; if desired, one can also apply for the additional vocation.

CONSERVATION WITHOUT DOCUMENTING AND ITS OUTCOME – NATIONAL ARCHIVES

Jaan Lehtaru
National Archives of Estonia

Conservation work has been well documented during all periods of history, but these data are not preserved up to the present day – for various reasons. The lack of information is levelled by status research, primary archive sources (conservation reports), instructions and guidelines, and also memoirs of elder colleagues.

There are plenty of conservation documents in the National Archives of

Estonia from the 1930s, the first period of independence in Estonia. On a basis of monthly reports and the photos from the year 1938 it's safe to conclude that the professionals of that time were highly qualified in repairing paper documents. The bigger problems in this field fall to the first decades of the Soviet period, when people with no professional qualifications were hired as conservators and the Soviet command economy started to set the tone of quality in everything. There was a certain growth in quality of conservation in the 1960s. In the coming years new specialists started their work at the Archives and professional standards along with common methods were followed. Regaining independence enabled fostering the field even further – conservation materials used in the Western world and modern conservation methods were introduced more and more.

PERSONAL AND UNIVERSAL – CHALLENGES THAT MODERN MUSEUMS FACE

Kerttu Männiste
Kadriorg Art Museum

The conference *Museums in the Global Contemporary: Debating the Museum of Now* was held on April 20–22 at the University of Leicester. The conference marked the 50th anniversary of the *School of Museum Studies* which was established there in 1966. Several issues were under discussion: what is the role of museums in our global polylogue? How do museum collections facilitate understanding our reality in the midst of contemporary social multiplicity and complexity? Can museums stand for human rights and fostering human rights, and if yes – how? Is “social openness and tolerance” just an empty demagogic phrase when we talk about museums?

RODE ALTAR OF TALLINN AND ITS COUNTERPART FROM LÜBECK **Project Rode altar – closeup** **(multimedia exposition at the international exhibition Lübeck 1500)**

Hilkka Hiiop, Merike Kurisoo
Estonian Art Museum

The Lübeck St. Annen-Museum celebrated its twofold jubilee in 2015 – hundred years since museums birth and five hundred years of establishing the St. Anna Convent. The Museum is situated in the premises of a former convent, it contains the biggest and most precious collection of medieval hanseatic art in Germany. Both jubilees were marked with the grand exhibition – *Lübeck 1500. Art metropolis on the Baltic Sea*; for the very first time late medieval art of Lübeck

was presented to the general public in all its previous splendour. Hermen Rode was one of the central figures in the late medieval art scene of Lübeck; exhibition of his works brought together two of his main masterpieces for the first time. The main altar of Niguliste Church in Tallinn in its virtual form was standing right opposite to the altar of St. Luke's Guild of Lübeck. The meeting of the two was made possible by the attractive and innovative IT solutions created in the framework of project *Rode altar – closeup*.

CHEMISTRY OF LIFE AND CHEMISTRY IN OUR LIFE

Interview with **Heige Peets**, head of department at the conservation and digitization centre Kanut.

SPECIAL REQUIREMENTS FOR EXHIBITION HALLS – NEW PERMANENT EXHIBITION OF ESTONIAN NATIONAL MUSEUM

Kristiina Piirisild
Estonian National Museum
Head of the Conservation Department

Setting up a new exhibition is a long and complex process which involves specialists from various fields. Author's main focus is on preparation of the new permanent exhibition at the Estonian National Museum and maintenance of museum objects, and defining special conditions for exhibition rooms and display cases.

CHILDREN'S CORNER AT KANUT

Heige Peets
Conservation and digitization centre Kanut

Article about conservation of dolls at Kanut and the work of its doll makers.

ESTONIAN NATIONAL MUSEUM'S CONSERVATION DEPARTMENT – 50

Ülle Vahar, Janika Turu
Estonian National Museum

Last year the conservation department of the Estonian National Museum celebrated its jubilee – restoration lab was established at the Museum on September 30, 1965. Maintenance of collections has been one of the Museum's main tasks since its beginnings, of course. Caretakers have worn different names during these one hundred years, they have worked in various buildings; many people have made great efforts, and often paid with their own health. Professional training has constantly grown better during this time, working conditions are now much healthier and the philosophy behind conservation practices has changed remarkably. For now, on the eve of mov-

ing to the Museum's new main building, knowledge and work experience of several generations of conservators have laid the foundations for emergence of a new conservation centre.

KANUT 30 – THE STORY OF THE NATIONAL CONSERVATION CENTRE

Kalev Uustalu
Conservation Director at the Estonian Open Air Museum

Restoration Centre was established on December 1st, 1986; conservators from the Estonian Open Air Museum, the Estonian Art Museum, and the Estonian National Library started their work at the new facility. In 1989 it was renamed Conservation House Kanut. Since 2014 the Estonian Open Air Museum and Conservation House Kanut were united as a foundation carrying the present name – Conservation and Digitization Centre Kanut.

Irrespective of its name, Kanut has been active in the field of restoration and conservation of objects with cultural significance during all its existence. Many Estonian museums have made good use of the skills and services provided by the specialist working at Kanut.

NEW LIFE OF AN OLD CARGO SHIP

Priit Lätti
Estonian Maritime Museum

The wreck of a ship which probably drowned near Tallinn in the 14th century was discovered during construction works. The ship is in very good condition and contains many findings, enabling to explore living conditions on a 14th century ship and ship's equipment. The wreck was transported to the Seaplane Harbour, where it will become a part of exposition in future.

ABOUT „EVERYDAY ARCHITECTURE“ AND CONSERVATION: THE STORIES OF 165 BUILDING PLANS

Liis Serk
Harjumaa Museum

Last year the municipality of Keila gave blueprints of private houses and public buildings in Keila over to Harjumaa Museum – the collection consisted of approximately 165 various looking original plans and copies created by different architects. The article tells how these materials were arranged at the Museum. Conserved and yet to be conserved blueprints will be put on exhibition which opens in September.

